FRANCISCAN INSTITUTE PUBLICATIONS

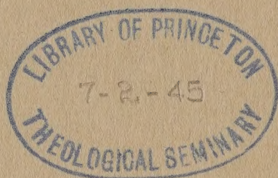
No. 1

THE TRACTATUS DE SUCCESSIVIS

ATTRIBUTED TO WILLIAM OCKHAM

Edited by

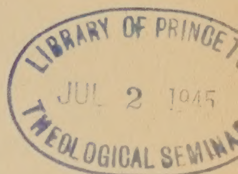
PHILOTHEUS BOEHNER, O. F. M.

THE TRACTATUS DE SUCCESSIVIS

Franciscan Institute Publications

No. 1

THE TRACTATUS DE SUCCESSIVIS

ATTRIBUTED TO WILLIAM OCKHAM

Edited
with a Study on the Life and Works of Ockham

by

PHILOTHEUS BOEHNER, O. F. M.

1944

THE FRANCISCAN INSTITUTE
ST. BONAVENTURE COLLEGE
ST. BONAVENTURE, N. Y.

Imprimi potest.
Fr. Jerome Dawson, O. F. M., Minister Provincial.

July 12, 1943.

Nihil obstat.
Henry J. Zolzer, Censor.

Imprimatur.
Thomas H. McLaughlin, Bishop of Paterson.

January 10, 1944.

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA
BY ST. ANTHONY GUILD PRESS, PATERSON, N. J.

FOREWORD

The Franciscan Institute is a distinct unit within the Division of Graduate Studies at St. Bonaventure College and Seminary, St. Bonaventure, N. Y. It functions under the laws and requirements of this Division and leads to graduate degrees. While its major interests lie in the field of Philosophy, it offers courses also in Theology, History, Classical Studies, Natural Sciences, and such other related subjects as will afford the student both depth and breadth in the pursuit of research.

Though the Franciscan Institute by no means confines its courses of study to strictly Franciscan topics, it nevertheless purposes to accord consistent attention to the Franciscan school of thought and to the Franciscan outlook generally on all departments of knowledge and investigation, thus aiming at the realization of St. Bonaventure's ideal of a reduction of all knowledge and of all arts and sciences to Sacred Theology, the source and center of that wisdom which is charity.

The publications of the teachers and students of the Franciscan Institute will furnish proof of this activity. While briefer studies will find their natural place in relevant scientific magazines, the more extensive researches and studies will be published under the title: "Franciscan Institute Publications." We are happy to present herewith the first number.

THOMAS PLASSMANN, O. F. M.
President

PREFACE

The following edition of the *Tractatus de Successivis* will, I hope, be welcomed by everyone interested in Ockhamistic studies. It is preceded by a relatively short biography and bibliography of the "Venerabilis Inceptor." Although the inclusion of these introductory sections may seem only the continuation of a bad habit, nevertheless I deemed it necessary in order to prevent the repetition of many inexact statements commonly found in our textbooks.

This modest contribution was made possible through the kind help of many friends. I am indebted especially to the Very Reverend Celsus Wheeler, O. F. M., Guardian of St. Bonaventure Monastery; to the Very Reverend Thomas Plassmann, O. F. M., President of St. Bonaventure College; to the Very Reverend Mathias Faust, O. F. M.; to Professor Etienne Gilson; to the Institute of Mediaeval Studies at Toronto; and to the Reverend Ignatius Brady, O. F. M., and Mr. Richard Fitzgerald.

With sincere gratitude I dedicate this work to St. Bonaventure College, where I found a haven in these troublesome times.

PHILOTHEUS BOEHNER, O. F. M.

St. Bonaventure College
The Feast of St. Francis, 1943

To

ST. BONAVENTURE COLLEGE

CONTENTS

INTRODUCTORY

INTRODUCTORY

The Life of Ockham

THE starting point and basis for our study of the life of Ockham is the excellent article of Hofer[1] published some thirty years ago. Using the sources then available, Hofer collected many details and discussed many problems. In so doing, he was able to eliminate many falsehoods and legends, and to prepare a safe ground for further research. During the last thirty years, more details concerning Ockham's life have been discovered, though we are still far from complete or even satisfactory knowledge. In all these studies, however, one source seems unfortunately to have been neglected, viz., the manuscripts of Ockham's works. For that reason, in this short biographical study we pay particular attention to evidences found there. The study of his works has forced us, as will become clear in the following pages, to abandon Hofer's opinion concerning the earlier life of Ockham.

I. Ockham at Oxford

In the *Liber Conformitatum* of Bartholomaeus of Pisa (1335-1390) there occur these words: "Frater Guilielmus Occham, bacharius Oxoniae. . . ."[2] This phrase contains two statements:

(a) Ockham was a student at Oxford — and, we may add, there is no record of Ockham's attendance at Paris or elsewhere. All evidences show that he belonged exclusively to the University of Oxford. There is, for example, the record of Ockham's accusation by John Luterell, the Chancellor of the University of Oxford (1312-1322). This confirms an old tradition.

(b) Ockham was not a "Magister regens" at Oxford. A Friar in Oxford at that time was obliged to attend theological lectures for five years. After the fifth year he was allowed to give cursory lectures on the Bible for two years. Then he could begin to lecture on the *Sentences* of Peter Lombard for two more years. Having thus spent four years in lecturing, he became a "Baccalaureus formatus"; and, as such, was not

1. Hofer, Joh., C. Ss. R., "Biographische Studien über Wilhelm von Ockham, O. F. M.," in *Archivum Franciscanum Historicum*, 6 (1913), pp. 209-233; 439-465; 654-669.

2. "Bartholomaeus a Pisa, Liber de conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu," in *Analecta Franciscana* (Quaracchi, 1904), t. 4, p. 339.

allowed to teach for four years, but could preach and dispute. After that time he received his license, was admitted to the so-called "Principium" and became a "Magister." Once such a friar resumed teaching he was called a "Magister (actu) regens."[3]

There can be no doubt today that Ockham did not become a "Magister regens," and consequently did not teach after his promotion. This is proved, not only by the remark of Bartholomaeus, but also by the fact that he does not appear in any list of Masters of Oxford or elsewhere, and finally by his title "Venerabilis Inceptor." "Inceptor," "incipere," and "inceptio" were technical terms used at Oxford, but they had two different meanings. In a broader sense, "Inceptor" designated a student who was preparing the lectures, etc., necessary to obtain his doctorate; in the strict sense, an "Inceptor" was a "Magister" who had just fulfilled the last requirement for the doctorate, i. e., who had held his "Principium."[4]

According to Hofer, Ockham was only a "Baccalaureus formatus in sacra pagina"; according to Ehrle, Ockham was called "Inceptor" in the wider sense of that title; according to Pelster, Ockham was an "Inceptor" or "Doctor" in the strict sense, and therefore not yet a "Magister regens."[5]

Which of these authorities is right? It is a pity Hofer did not consult the "Explicits" of some manuscripts of Ockham dating from before his death. In these we find Ockham called not only "Inceptor" but also "Doctor" and even "Magister" — a fact which compels us to take "Inceptor" in the strict sense. In the light of this, we can give their exact meaning to all the different titles found in the documents. Thus, Bartholomaeus called Ockham "Baccalaureus formatus" because he was not a "Magister actu regens." For the same reason Ockham might be called a "Magister (sc., non regens"), because he was an "Inceptor" who had completed his career but not yet begun to function as "Magister regens." The title "Doctor" is more general and presents no difficulty. We believe that the most exact title of Ockham is to be found in the MS Erfurt Amploniana Q 259: "Explicit summa supra totam logicam compilata a ven. inceptore theologie magistro Guillermo Okam. Anglico fratre Ordinis minorum fratrum. completa

---

3. Cf. Little-Pelster, *Oxford Theology and Theologians c. A.D. 1282-1302* (Oxford, 1934), pp. 43ss. Cf. also Hastings, Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages* (new ed., Powicke and Emden, Oxford, 1936), pp. 49ss.; esp. 66ss. and 158ss.

4. Cf. Pelster, S. J., "Roger Marston (+1303), ein englischer Vertreter des Augustinismus," in *Scholastik,* 3 (1928), p. 543. Roger Marston was also an "Inceptor." Cf. also Ehrle, S. J., "Der Sentenzenkommentar Peters von Candia," in *Franziskanische Studien,* Beiheft 9 (Münster i. W., 1925) pp. 81ss.

5. Cf. Hofer. art. cit., p. 222s; Ehrle and Pelster, l. c.

A. D. 1339 more Gallicorum vicesima tertia mensis Februarii." It follows from this, then, that when Nominalists later interpreted "Inceptor" as meaning "Inceptor scholae Nominalium," they misunderstood an old title of Scholastic terminology.[6]

If Ockham did not become a "Magister regens," the question naturally arises as to why he was not advanced from the rank of an "Inceptor." The most plausible explanation is that he was prevented because he was accused of heresy by the former Chancellor of Oxford, John Luterell: his academic career was thereby cut short. The accusation took place in 1323, when Luterell went to Avignon. The following year, 1324, Ockham was called to Avignon, and action was brought against him.

This year, 1324 (the second certain date in Ockham's life), marks the end of the first period of his career. Going back from this date, we must try to throw some light on the earlier part of his life. We can reasonably presume he was a "Baccalaureus formatus" from about 1323 to 1319 (though, of course, there is still the possibility that this was earlier); that he commented on the *Sentences* from about 1319 to 1317, lectured on the Bible from about 1317 to 1315, and studied Theology from about 1315 to 1310. Before this date, 1310, he studied the Arts. Ockham, therefore, was born probably before 1290 — at least ten years earlier than the date given by Hofer.

Our calculation may be confirmed by two other indications hitherto overlooked. In his letter to the General Chapter of the Franciscan Order held in 1334, Ockham writes: "Puto enim in istis quatuor annis ultimis plura de moribus nunc viventium evertisse, quam si cum eis extra istam brigam quadraginta annis conversationem habuissem."[7] It seems probable that when he wrote this letter, he was at least forty years old. Another indication is found in the MS Erfurt Amploniana O 67, where at the end of the *Summa Logicae* of Ockham the scribe writes as follows: "Explicit tractatus logice fratris Willialmi

---

6. Cf. also Ms Firenze Bibl. Naz. A. 3. 801: "Explicit scriptum venerabilis doctoris [corrected to "inceptoris"] Guilielmi de Ockam super primum Sententiarum." Ockham is called "Magister" at the end of the Mss of Erfurt Amploniana 0 76 and Paris Bibl. Nat. 16130, both written before 1350. Erfurt F 301, written in 1348, has the "explicit": "Loyca Wilhelmi Ockam qui fuit de ordine fratrum minorum. Ipse etiam fuit magister sacre pagine." Erfurt 0 67 (written in 1339) has the "explicit": "Explicit tractatus loyce fr. Willialmi Ockkam de provincia Anglie doctoris sacre theologie." The same in many other manuscripts. We agree with Hofer (l. c., p. 220): "Ockham gehörte zur Kategorie der schriftstellernden *non magistri,*" if he takes *non magistri* in the sense of *non magistri regentes.*

7. Cf. Baudry, L., "La lettre de Guillaume d'Occam au chapitre d'Assise," in *Revue d'histoire franciscaine,* 3 (1926), p. 215.

okham de provincia anglia doctoris" [this last word is erased; another hand has written on the margin: "Quidam invidus delevit hoc nomen doctoris. Quod tamen videtur hic debere stare ut patet per prologum huius libri"] sacre theologie divisus. . . . Scripsit frater [the name is erased] de custodia norwegie in [?] anno domini M°CCC°XXXIX° cuius memoria sit in pace." The following work, which is an extract from Burley's *Tractatus de puritate artis logicae* — written against the *Summa* as stated there — has this "Incipit": "Hanc extractionem de logica burle ordinavit frater Johannes nicholai de custodia [?] provincie dacie quando studuit parisius anno domini M°CCC°XXIX° de cuius logice commendacione praemisit prologum in hunc modum." The *Summa Logicae,* therefore, was completed before 1328, perhaps before 1327.[8] However, the *Summa Logicae* quotes Ockham's *Commentaries* on the *Sentences,* on the works on logic of Porphyry and Aristotle, and on the *Physics* of Aristotle. These works alone, when published in a future critical edition, will fill at least five to seven respectable volumes of the size of the Quaracchi edition of St. Bonaventure. It is hard to believe that any man, even with such a mind brilliant as Ockham's, could have completed all these works, and probably more, at the age of twenty-seven years.

Our conjectures have been confirmed by a recent and unexpected finding. Father Conrad Walmesley, O. F. M., has discovered in Archbishop Winchelsley's Register (fol. 116v) an entry to the effect that "a William of Ockham, O. F. M., was ordained subdeacon by Archbishop Winchelsley in the Church of St. Mary, Southwark, on February 26, 1306."[9] This leads us again to postulate a date earlier than 1290 for the birth of Ockham: probably around 1280.

It is probable, though by no means certain, that Ockham was born at Ockham in the County of Surrey, south of London. This is only a conjecture based on his name; and, even as a conjecture, it has not much cogency because in most of the oldest manuscripts Ockham is called simply "Guilielmus Ockham" and not "Guilielmus de Ockham." A very faint indication that his home was near London may be found in the *Tractatus de successivis,* or better in the *Expositio super libros*

8. Before 1327, because, as we shall see later, before May, 1328, Ockham studied for a few months the problem of poverty. The manuscript-tradition of the *Summa Logicae* clearly points to an earlier date than 1339, because at this time different families were already established. On the other hand, the time from 1328-1340 was so troublesome for Ockham that he hardly could have found leisure to write purely philosophical works in addition to his numerous political works.

9. Cfr. *Guillelmi de Ockham Opera politica,* accuravit J. G. Sikes (Manchester, 1940), p. 288.

Physicorum, and in his *Quodlibeta,* where he illustrates some points by references to London.[10]

II. Ockham at Avignon

When Ockham was accused of heresy by John Luterell (at the earliest, in 1323), he went to Avignon (in 1324) at the command of Pope John XXII. There is no evidence that what had brought him to the Papal court was the struggle about the question of poverty,[11] which was being agitated by the Friars at that time and had divided the Order into two parties. As Ockham later wrote, he became acquainted with that question only in the last year of his stay at Avignon. It is certain, therefore, that it was in connection with his own philosophical and theological doctrine that he had gone to the French city. Pope John created a commission to take charge of his cause, even before August 26, 1325, as we know with certainty from a papal letter. To this commission there belonged, besides John Luterell, three Dominicans (Raymundus Bequini, Patriarch of Jerusalem; Durandus de St. Porciano, Bishop of Meaux; and Dominicus Grima, Bishop-elect of Pamiers), and two Hermits of St. Augustine (Gregory, Bishop of Belluno-Feltre, and John Paynhota).

His process was drawn out over three years, without any definite settlement being reached. Two acts were elaborated by 1326, the basis of both being the list of fifty-six articles composed by Luterell. The acts of the commission, however, retained only thirty-three of these

---

10. Only if such a name occurs in the oldest manuscripts may it be an indication of a certain relation of the author to localities. Federhofer, "Ein Beitrag zur Bibliographie und Biographie des Wilhelm von Ockham," in *Philosophisches Jahrbuch* (1925), pp. 26-48, abuses this argument in basing his reasoning even on the printed text of the *Quodlibeta.* There occurs, indeed, the name of Strassburg; but the oldest known manuscript of the *Quodlibeta* (Vaticana lat. 3075, written in 1333) refers to London and Rome instead of Strassburg and Tübingen.

11. John XXII wrote in a letter of May 28, 1328: "Cum Gulielmus Okam de ordine fratrum minorum, qui super crimine haeresis in curia Romana delatus extiterat, pendente inquisitionis negotio in eadem curia contra ipsum. . . . " In his letter to the King of Bohemia (July 22, 1330), he wrote: "Gulielmum quoque Okam, Anglicum ordinis fratrum minorum haeresiarcham, qui haereses varias dogmatizabat publice et scripta fecerat haeresibus et erroribus plena; propter quae fuerat vocatus ad curiam eiusque scripta fuerant pluribus doctoribus assignata (ut ea deberent examinare cum diligentia et quae invenirent haeretica seu erronea declarare, qui iam multos articulos declaraverunt haereticales), qui quidem male sibi conscius, fugae se praesidio confidens, vitare voluit canonicam ultionem. (Cf. Hofer, l. c., p. 440.) Cf. also Koch, J., "Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess," in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale,* 7 (1935), p. 362. The acts against Ockham do not mention any teaching regarding poverty. That Luterell was Ockham's accuser is proved by Koch, l. c., pp. 358ss.

articles, excluding those which were concerned with purely philosophical doctrines and adding others not among the original articles. The first list of the commission contains fifty-one, the second forty-nine, the latter being substantially the same as the former. Koch divides the articles into two distinct groups. The first group (arts. 1-29) contains all the articles the commission considered heretical or erroneous on the doctrine of grace and sin (1-9), the cognition of God (10-18), the Holy Eucharist (19-23), the impeccability of Christ (24), God's attributes and the Holy Trinity (25-28), and the theory of ideas (29). The other group (arts. 30-51) contains doctrines that the commission held to be not heretical but simply erroneous and, in any case, less important.[12]

As we have remarked, Ockham's process did not reach any final solution. We are unable at the present time to give a satisfactory explanation for this, but we may suggest some possible explanations. First, Ockham may have been allowed to defend himself: Koch has edited a document showing that Ockham made some corrections in his own text, and that the judges embodied these emendations in the acts of the process.[13] Further, it is possible that the commission may not have been unanimous. In support of this theory, we have both a fact and a conjecture. The fact: in an addition to the second set of Acts of the commission, five members (all but Durandus) declare that on one of the issues involved they do not agree. The conjecture: it seems, as Koch believes, that the participation of Durandus, whose doctrine on the universals was not far from that of Ockham, mitigated somewhat the judgment of the commission.[14] Or, lastly, the reason why the commission failed to conclude Ockham's process may have been that in the meantime he escaped from Avignon.

During this process Ockham was obliged to remain in Avignon; but it seems that, beyond this restriction, he was perfectly free, and stayed at the Franciscan convent. At any rate he was able to work, and probably wrote or completed some writings there.

In the third year of his so-called imprisonment, he was involved in the struggle over the question of poverty. It was the conviction of the Franciscans, confirmed no doubt by the Decretal *Exiit qui seminat* of Pope Nicholas III, that their rule, by excluding all property, repre-

---

12. The acts of the process were published first by Pelzer, A., "Les 61 articles de Guillaume Occam censurée à Avignon en 1326," in *Revue d'histoire ecclésiastique,* 18 (1922), pp. 240-270, later by Koch, art. cit., pp. 353-380, and 8 (1936), pp. 79-93; 168-197.

13. Cf. Koch, art. cit., pp. 195-197.

14. Cf. Koch, l. c., p. 194 and pp. 369ss. We must not forget, however, that Durandus was forced by his Order to return to Thomism.

sented the highest degree of perfection; as a consequence, they were of the opinion that Christ Himself did not possess any property. Pope John XXII was opposed to these notions, but at first he did not openly manifest his opposition. The matter broke out into an unfortunate controversy, however, when the Friars, disturbed by the Dominican Inquisitor, John de Belna, appealed to the Pope. John XXII then allowed a free discussion on the perfection of poverty, abolishing the old penalties of Pope Nicholas III for discussions on that topic, and asked for expert opinions.

Meanwhile, the General Chapter of the Order at Perugia (1322), referring to the Decretal of Nicholas III, addressed itself to all Christendom in a declaration that Christ and the Apostles had possessed no property — thus anticipating a decision on the part of the Pope. Highly indignant, the Pontiff answered through his Constitution *Ad conditorem,* published in December, 1322. In it he reproached the Friars for abusing their privilege of poverty, stated that poverty without charity did not confer any degree of perfection, and declared that for the future the Holy See refused to assume the ownership of those things of which the Friars claimed to have only the use.[15]

Father Bonagratia a Bergamo was employed by the Friars to defend their cause, and this he did at the court of Avignon in the famous *Appellatio* of January 14, 1323. After having shown that the Franciscan opinion was based on the Decretal *Exiit qui seminat,* Bonagratia claimed that the Pope had been influenced by the enemies of the Franciscans, and appealed to him and to the Church for a vindication. Angered by this boldness, the Pontiff condemned the Friar to prison for eleven months. The efforts of Bonagratia were, however, not without some results, for the Pope mitigated and changed in some details his earlier Constitution.

On November 12 in the same year, John XXII issued another Constitution, *Cum inter nonnullos,* which declared that the contention of the Friars, viz., that Christ and His Apostles possessed no property, was heretical. A small group of the Friars assented to the definition of the Pope, and the General, Michael of Cesena, tried to moderate the discussion of the opposing faction. But as a matter of fact, the greater part of the Friars, and even the General himself, were in opposition to the Pope. The situation became more and more fraught with

15. Cf. the excellent exposition of the struggle on poverty by Holzapfel, Heribert, O. F. M., *Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum,* latine redditum a P. Gallo Haselbeck, O. F. M. (Herder, 1919), pp. 58-71. Cf. also Müller, Ewald, O. F. M., *Das Konzil von Vienne 1311-1312: Seine Quellen und seine Geschichte* (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen XII) (Münster, 1934). *Vide* pp. 236-386 for further details and recent literature.

danger when the German Emperor, Louis the Bavarian, seized this opportunity for his own political purposes. The Emperor attempted to show, in his Declaration of Sachsenhausen (May 22, 1324), that the Pope in his statements about Christ's poverty was a heretic. To this John answered with his Constitution *Quia quorundam,* at the close of which he called the adversaries of the Constitution *Cum inter nonnullos* heretics, and the opponents of the *Ad conditorem* rebels.

This unfortunate mixture of political and theological struggles plunged the Order into the greatest crisis of its existence. Although John was at first favorable to the General, Michael of Cesena, he became suspicious when the Emperor went to Italy against the papal power in 1327. The Pope, therefore, thought it advisable to remove the Franciscan General from Italy, and ordered him to come to Avignon. Cesena arrived December 1, 1327, and was forbidden to leave the town. In a stormy audience on April 9, 1328, he revealed his adherence to the Order's declaration of Perugia. The Pope, greatly angered, forbade Cesena to attend the General Chapter to be held that year.

It was at this juncture that Ockham joined in the struggle on poverty, and his move was to prove a decisive moment in the life of the "Venerabilis Inceptor." We conclude that about this time Michael ordered Ockham to study the Constitutions of the Pope, because Ockham later wrote to the Chapter of Assisi (1334): "Be it known to you and all Christians that I stayed almost four whole years at Avignon before I recognized that the superior there ["praesidentem," i. e., the Pope] had fallen into the impiety of heresy. Because I did not wish readily to believe that a person constituted in such a great office should decree that heresies were to be held, I had not read his Constitutions nor did I try to procure them. An occasion was later afforded me when at the bidding of my superior [Michael of Cesena] I read and studied attentively the three Constitutions *seu potius destitutiones haereticales,* namely, *Ad conditorem, Cum igitur, Quia quorundam.*"[16]

In the spring of 1328, at Pentecost, Michael of Cesena was reëlected General against the will of the Pope. Very shortly thereafter, it seems, the newly reëlected General, together with Bonagratia, Francis of Ascoli, and Ockham, decided to flee. Michael wrote an Appellation against the Pope and refused to see him again; the other three were witnesses to the document. On May 26 they fled from Avignon under cover of night to Argues-Mortes, where Peter of Arrablay, Cardinal of Porto, tried in vain to change their decision. They then embarked and

16. Cf. the text in the edition of Baudry, art. cit., p. 202.

left for Genoa on a boat of the Ghibellines (not of the Emperor!). From Genoa, they went on to Pisa; in September they met the Emperor there and remained in Italy for a time in his company.

From that time onward the resistance to the Pope took on more and more the nature of an open revolt. On June 6, 1328, after receiving the news of the reëlection of Michael of Cesena, the Pope had deposed him and excommunicated the four Friars who had escaped. But as yet he was unaware that Ockham had already for several months adhered to the party of his adversaries on the question of poverty, because the Pope writes: "Et quidam Anglicus vocatus Guilelmus Ockham ordinis praedicti, contra quem ratione multarum opinionum erronearum et haereticalium, quas ipse scripserat et dogmatizaverat, pendebat in eadem curia inquisitio auctoritate nostra diu iam incepta, et propter hoc erat, ne absque nostra licentia de curia memorata discederet, arrestatus."[17] The excommunication by the Pope was answered by the publication of the Appellation written at Avignon which, together with a similar declaration of the Emperor, was posted on the porch of the Cathedral of Pisa, December 12, 1328. This Appellation was signed by Ockham and the other Franciscans.

III. Ockham at Munich

At the time the Franciscans found refuge under the protection of the German Emperor, it was only the controversy over poverty that had brought them into the camp of the declared enemy of John XXII. Not until several years later did Ockham take part in the political issue between Pope and Emperor. It is not our intention here to give a detailed account of the struggle between the two powers of the Middle Ages; yet some remarks are necessary in order to elucidate the position taken by Ockham.

Pope John, former Chancellor of Charles II of France, and former Bishop of Avignon, made Avignon the papal residence and followed a policy friendly to France. A man of great tenacity, he claimed the absolute supremacy of the Papacy even in secular matters, as his immediate predecessors had done. He was without doubt a great Pope, a prelate of truly world-wide interests, and a leader alive to the social needs of his time. While he was unselfish, energetic and personally blameless, he was possessed of a violent temper. He enjoyed a reputation as a canonist, and as a theologian he felt a great admiration for St. Thomas, whom indeed he canonized; in his private sermons and conferences, however, he unfortunately drew some false conclusions

---

17. Cf. Eubel, *Bullarium Franciscanum,* V, p. 714.

about the condition of the soul after death and about the Beatific Vision, conclusions which he retracted on his deathbed.

Louis the Bavarian, the other figure in the struggle, was one of the great Emperors of the fourteenth century. According to the most recent views, he was a religious man, though he often allowed his own interests to take precedence over the demands of his religion. His election as German King was disputed by a minority, whose resistance he broke in 1322 at the Battle of Mühldorf, after a war of eight years. Despite this fact, Pope John XXII claimed that as it was a disputed election, he had the right to decide the legitimate king and, in consequence, the candidate for the crown of the Holy Roman Empire. Both King and Pope were adamant in maintaining their opposite views. The first step in the unfortunate struggle (which injured both Papacy and Empire) was taken by the King, who in his Appellation of Nuremberg and that of Sachsenhausen accused the Pope of heresy because of his stand in the question of poverty. The Pope answered, as we have related, with the Constitution *Quia quorundam* of November 10, 1324. In 1328, the King went to Italy, and on May 12 of that year set Peter Rainalducci up as Pope, under the name of Nicholas V. On his return to Germany, Louis met Ockham and the other Franciscans at Pisa. From then on, the fate of Ockham and that of the King were intimately intertwined. The greater part of Germany, the Ghibellines of Italy, and for a time even England, favored the King; but he was finally overthrown. Complete defeat was prevented only by his sudden death on October 11, 1347.

Louis, as we have seen, used every available weapon, even theology, against the Pope. In his service were many theologians, the most famous of whom were Marsilius of Padua, and Ockham. Trithemius writes, in a frequently quoted passage, that at his first meeting with the Emperor Ockham had said: "O Imperator, defende me gladio, et ego defendam te verbo." Although these words were never actually spoken, they yet express the actual situation. Ockham became the theological leader in the struggle between Pope and Emperor.

When on June 6, 1328, Pope John XXII deposed Michael and excommunicated the other Franciscans, he then caused Gerald Odoni to be elected General at the General Chapter of Paris in 1329 (to which, incidentally, most of the Friars refused to go). The four Franciscans, who had meanwhile arrived at Munich with the Emperor, protested against these measures. In this connection Ockham wrote the Appellation *Allegationes religiosorum virorum.* On November 16, 1329, the Pope published his Constitution *Quia vir reprobus.* Ockham answered through his work, *Opus nonaginta dierum* (so called because it was written within the space of ninety days).

Although the four Friars at Munich tried to remain within the bosom of the Order and were, as a matter of fact, in possession of the official seal of the Order, they were expelled by Gerald Odoni at the Chapter of Perugia, in 1331. The new General, however, had to face an ever-increasing opposition on the part of his Order, because he attempted to relax the poverty as imposed by the Franciscan Rule. Probably encouraged by this opposition, Ockham wrote a letter to justify himself to the General Chapter of Assisi in 1334, but the letter met with no success.[18]

The reasoning of Ockham in all his writings is briefly this: The absolute poverty of Christ was defined by Pope Nicholas III in his Decretal *Exiit qui seminat,* and is proved by the Holy Gospel; Pope John XXII by defining, on the other hand, that Christ possessed property, destroyed a dogma and a Catholic truth; he therefore was a heretic and, as such, could not be a legitimate Pope. Ockham's reasoning, of course, was groundless, because although Nicholas III was certainly convinced that Christ had no property, he had not defined it as a dogma.[19]

Ockham was soon afforded a seemingly better opportunity to impugn the Pope's authority. About 1332 the Pope expressed some theological opinions in his sermons which pained even his friends. He maintained, for example, that after death the human soul remains in a state of sleep until the resurrection of its body, and that therefore during that period the soul is not able to enjoy the Beatific Vision or suffer punishment. This strange doctrine gave Ockham a welcome occasion to challenge John XXII once more. He did so in many writings, even after the Pope's death.

Ockham wrote feverishly at that time. Was his pen inspired only by hatred and resentment against a Pope whom he considered an enemy of his Order and his person? Or was it his own troubled conscience that plunged him into ceaseless work? Or, lastly, was it for the sake of religious liberty and because of his belief in the justice of his cause, that he published pamphlet after pamphlet against John

---

18. This is the letter reedited by Baudry, op. cit., pp. 201-215.

19. Ockham writes (cf. Baudry, l. c., p. 205) of John XXII: "In constitutione autem *Cum inter nonnullos* intendens, ut ipse testatur, finem concertationi imponere que inter scolasticos versabatur, quorum aliqui asserebant Christum et Apostolos nonnulla habuisse jure proprietatis et dominii nec in speciali nec etiam in communi, alii autem contrarium affirmabant, partem negativam determinat esse hereticam, quam tamen partem negativam tenuit Nicholaus papa tertius, ex scripturis divinis accipiens fundamentum." Cf. the Decretal of Nicholas III: "Dicimus quod abdicatio proprietatis huiusmodi omnium rerum tam in speciali quam etiam in communi propter Deum meritoria est et sancta, quam et Christus viam perfectionis ostendens verbo et exemplo firmavit" (quoted in Baudry, p. 204, note 4).

XXII? We do not know. And, in any event, we are not warranted in judging a man who still remains a puzzle. Although we cannot approve of his attitude as an objective fact, nevertheless in view of the general confusion and uncertainty it would be unfair for us to question his sincerity and good faith. A document of a very personal character may serve to throw some light on the inner state of this tragic Franciscan. At the end of his letter to the General Chapter in Assisi in the spring of 1334, he wrote:

"Because of the errors and the heresies mentioned above and countless others, I turned away from the obedience of the false Pope and all who were his friends to the prejudice of the orthodox faith. For men of great learning showed me that because of his errors and heresies the same pseudo-pope is heretical, deprived of his papacy and excommunicated by canon law itself without need of further sentence. . . . In proof thereof several volumes have been published. And with my own hand and in all my slight ability of mind, I myself wrote on these same errors and heresies and on all that is connected with them, fifty sexterns[20] of the ordinary size of paper, and in addition have yet to write forty more. For against the errors of this pseudo-pope I have turned my face like the hardest rock, so that neither lies nor calumnies nor any persecution (which cannot touch my innermost self in any bodily fashion), nor great numbers of men who believe in him or favor him or even defend him, shall be able to prevent me from attacking or reproving his errors, as long as I shall have hand, paper, pen and ink. . . .

"If anyone should like to recall me or anyone else who has turned away from the obedience of the false pope and his friends, let him try to defend his Constitutions and sermons, and show that they agree with Holy Scripture, or that a Pope cannot fall into the wickedness of heresy, or let him show by holy authorities or manifest reasons that one who knows the Pope to be a notorious heretic is obliged to obey him. Let him not, however, adduce the great number of his adherents, nor base his arguments on reproaches, because those who try to arm themselves with great numbers or with lies, reproaches, threats and false calumnies, show that they are void of truth and reason. Therefore, let none believe that I mean to turn away from the recognized truth because of the great number of those in favor of the pseudo-pope, or because of proofs that are common to heretics and to orthodox men, because I prefer Holy Scripture to a man unlearned in holy science, and I have a higher esteem for the doctrine of the Fathers who reign with Christ than for the tradition of men dwelling in this mortal life.

20. A sextern equals 12 pages.

Moreover, I think that the General Chapter of Perugia (at which the Friars acted indeed with fear, yet according to their conscience) must be preferred to all later meetings of the Friars where the Friars were motivated by fear or ambition or hatred. I think also that should any of the Friars have abandoned the truths of the faith and of the Order, they each and every one were better men when they held to those same truths than after they abandoned them. . . .

"Thus I have given you an account of the cause of my absence from the greater part of the Friars. Concerning any of my other words and deeds, I do not fear to give an account before a just judge, although I know full well the malice of men. I think that during the last four years I have learned more about the practices of men living today than I could have if I had lived with them outside this brawl ["briga"] for forty years. For I understand better the rules of the Scripture which describe the habits of men, since I find them daily verified by experience. In this time of probation the thoughts of many hearts are revealed. Chew not the cud too long, for he who now reigns is a mortal man, and you know not what the days to come will bring forth. May the Almighty condescend to turn to good the omens. Amen."[21]

Such a document needs no commentary: it speaks for itself. We cannot approve of Ockham's lack of obedience, nor of his irreverent language, but we must not forget that it was medieval language and that we are dealing with medieval conditions. The document, too, certainly lacks the spirit of St. Francis, for in defending Franciscan poverty in such a violent and arrogant manner, Ockham abandoned the joy and humility of St. Francis — and these are essentially one with poverty. Finally, the document expresses the soul-felt bitterness of a lonely and suffering man.

John XXII died on December 4, 1334, after having submitted his opinions to the judgment of the Church and his successors: "Praedicta omnia et alia quaecumque dicta et praedicata et scripta per nos de quacumque materia . . . submittimus determinationi ecclesiae ac successorum nostrorum."[22] This, of course, was the action of a truly magnanimous and sincere Pope. One can hardly construe it as a triumph for Ockham.

Pope John's successor, Benedict XII, followed almost the same course in the question of poverty, and was attacked in turn by Ockham with the same arguments. Against him Ockham wrote the treatise,

---

21. Translation from Baudry, editio cit., pp. 213-215.

22. Cf. Raynaldi, Ap., *Annales Ecclesiast.* ad annum 1334, and Denifle, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, p. 441.

Tractatus ostendens quod Benedictus Papa XII nonnullas Joannis XXII haereses amplexus est et defendit.

Until about 1338, the struggle of Ockham against the Popes remained on a purely theological level. In that year, the princes of Germany issued the famous Declaration of Rense, stating that whoever was elected by a majority was thereby King of Germany without the need of any confirmation by the Pope. They repeated this declaration at Frankfort in the same year, adding that the acts of the Popes against Louis the Bavarian were illegal and that, in consequence, the excommunication of the Emperor was invalid. There is some reason to believe that the theological part of the declaration and the appeal to a General Council is the work of Ockham and Francis of Ascoli. At any rate, the debate was thereafter focused on the vital point of the relation between the secular and the ecclesiastical power. Shortly aftr 1338, Ockham wrote his *Allegationes de potestate imperiali.* Other writings followed. In favor of the King of England he published the pamphlet, *An rex Angliae pro succursu guerrae possit recipere bona ecclesiarum.*

In 1342 Benedict XII died and was succeeded by Clement VI. From the very first, Ockham struggled with undiminished fervor against this Pope also. As a summary of the whole question of the relation between the secular and ecclesiastical powers, he had been preparing for a long time his *Dialogus.* The first mention of this work is to be found in the *Chronicle* of John of Vittringen. There we read that, in order to convince him of the invalidity of certain acts of the Pope, Louis the Bavarian sent to Albert of Austria, probably in an incomplete state, "a mild dialogue, published by the Englishman William Ockham of the Order of Friars Minor."[23]

We hear of Ockham again in 1346. The German princes, weary of the disastrous struggle between the Pope and the Emperor, tried to end the struggle by electing another King, Charles of Luxemburg. Once again, and for the last time, Ockham defended his protector. But in vain. Even Germany had turned away from Louis, and with his sudden death on October 11, 1347, a tragic chapter in the history of the Holy Roman Empire ended.

The situation of Ockham had now become desperate. His companions were dead, as was his protector. Although in possession of the seal of the Order after Michael of Cesena's death, and acting as Vicar General, he began to realize his anomalous position. Probably

---

23. "Quem Ludovicus [ad id induxit] miti quodam dialogo, quem Wilhelmus Ockham O. M. Anglicae nationis, de diversis materiis et sententiis sub forma discipuli quaerentis et magistri respondentis edidit." Böhmer, F., *Fontes rerum Germanicarum,* tom. I, p. 447. Cf. *Dictionnaire de Théologie Catholique,* t. XI (Paris, 1931), col. 871.

not only under pressure of the circumstances but also driven by his conscience (as Hofer remarks) and the thought of his own death — he was then about sixty-five years old — he tried for reinstatement in his Order and reconciliation with the Church. He sent back the seal of the Order before 1348, and the General Chapter interceded with the Pope on his behalf. Whether there was any success, we do not know; it is possible, even probable.

The one document which contains the formula of Ockham's submission runs as follows: "I confess that I hold and held what the Holy Mother, the Roman Church, believes, holds and teaches, and that I believed and even now believe the Emperor has no authority to depose the Pope, the Summus Pontifex, and elect or create another. On the contrary, I consider it heretical, and condemned as such by the same Church. Furthermore, I swear that I will await and obey the orders of the Church and of our Lord Pope regarding inflicted injustices and contumacies . . . and regarding the punishments . . . , and that I will be . . . faithful to the Pope in the future, and that I will not adhere to the heresies, the errors, the opinions and rebellions of Louis the Bavarian and Michael of Cesena against the Church. . . . "[24] There is no evidence as to whether or not Ockham signed the formula. It is remarkable that the formula speaks principally about his political errors. Ockham started with philosophical and theological difficulties, was involved in the struggle on poverty, and was finally condemned for and forced to retract his political ideas. Thus the curtain falls on a brilliant man whose political views were in advance of his time; the inaugurator of a school of thought which numbered among its followers eminent theologians and prelates of the fourteenth and fifteenth centuries.

Ockham died soon after that formula was written, a victim, apparently, of the Black Death in 1349. His supposed tomb is to be found in Munich.

---

24. *Bullarium Franciscanum,* t. IV, n. 508a.

A Bibliography on Ockham

The following bibliographical study will not deal with the political writings of the "Venerabilis Inceptor." Since a new edition of those is being prepared in England, the first volume of which was recently published (*Guilelmi de Ockham Opera politica,* accuravit J. G. Sikes, etc., Vol. I. Manchester, 1940), it may be sufficient to refer to it and to the list of E. Aman in *Dictionnaire de Théologie Catholique,* t. xi (Paris, 1931), col. 874ss.

At the present time it is impossible to make a final statement on either the authenticity of all the works attributed to Ockham or their chronological order. Therefore, following a systematical order, we shall merely add some remarks on each work to indicate the present state of research.

I. Commentaries on Aristotle's (and Porphyry's) Works

Ockham very probably intended to write commentaries on all the Aristotelean works; from occasional remarks we can gather that he had it in mind to write on the two *Analytics,* on the *Metaphysics* and on *De Anima.* Only the following commentaries were actually written.

1. *Expositio in librum Porphyrii, in librum Praedicamentorum, in duos libros Perihermenias, in duos libros Elenchorum*

EDITION: Bononiae, 1496, by Marcus de Benevento. The printed text does not contain *In libros Elenchorum;* hence its title: *Expositio aurea super artem veterem.*

MANUSCRIPTS KNOWN: 10.[1] Five of them do not have *In libros Elenchorum,* one (London Lambeth Palace 70) has only that book. Ms Los Angeles University 6 contains *In duos libros Perihermenias* also; the contrary remark in the Catalogue is a mistake.

TIME OF COMPOSITION: There is every evidence in favor of a date after the *Ordinatio* (first book of the *Commentary on the Sentences*), or more precisely, after the first redaction of the *Ordinatio.* This theory, advanced in my article on the *Ordinatio* (*The New Scholasticism,* 16 [1942], p. 223), is confirmed by the following quotation from *In Libros Elenchorum:* "Et quia frequenter locutus

1. For a complete list of the manuscripts, see my article in *La France Franciscaine,* 1939. Though I know reliably that this list was published, I have no copy of it, and therefore cannot give complete details of volume, etc.

sum de nominibus connotativis tam super philosophiam quam super Sententias. . . . " It is likewise evident from another quotation in the same work that Ockham was still working on the *Commentary on the Sentences:* "Ista responsio . . . super Metaphysicam et super librum Sententiarum diffusius ostendetur." On the other hand, the *Reportatio* (2-4 books of the *Commentary on the Sentences*) does not yet take into account Ockham's favored theory as to the reality of concepts, but always takes the "fictum"-theory for granted, and is therefore, earlier than this *Expositio.*

AUTHENTICITY: Cannot be disputed. Prantl's criticism of the printed text is due to a very elementary error, as was shown by Abbagnano (GUGLIELMO DI OCKHAM [Lanciano, 1931], p. 28). There are additions in Ockham's text, but Marcus de Benevento always indicates his additions by including them within the letters "F M" (*Frater Marcus*). The printed text, however, is not in good condition, and a new edition or the use of manuscripts is absolutely necessary for studies based on the *Expositio aurea.* The scribe of the oldest known manuscript (Firenze Bibl. Naz. B. 4, 1618, written in 1331) experienced difficulties, as he tells us, and consulted therefore other manuscripts, but without success.

2. *Expositio super octo libros Physicorum*

EDITION: none.

MANUSCRIPTS KNOWN: 8. The present writer knows of no complete manuscript. Vat. lat. 3062 ends in the first half of the third book; Oxford Merton Coll. 293 and Napoli Bibl. Naz. VIII E 26 end at the beginning of book 8; Berlin Staatsbibl. Cod. lat. 974 ends with the "explicit" of the seventh book. The question is open as to whether Ockham completed this exposition. Another problem is the difference in the "incipit" (either: "Philosophos plurimos sapientiae titulo decoratos . . . " or: "Valde reprehensibilis videtur qui in sua perfectione . . . "), which difference suggests two redactions, at least as to the prologue.

TIME OF COMPOSITION: Certainly after the exposition of the logical writings of Aristotle, for we read in the *Expositio in libros Elenchorum* (which has back-references to the *Expositio aurea*) that Ockham *will* write that commentary. Furthermore, Ockham quotes these expositions in the *Expositio super l. Physicorum;* and since he also quotes here the *Reportatio* (II, q. 9), it must have been written after his lectures on the Sentences. The *Expositio super l. Physicorum,* in turn, is quoted in the *Summa Logicae* (like the

other expositions and the *Commentary on the Sentences*). We can, therefore, establish the following relative order: *Reportatio, Ordinatio* (*prima redactio*), *Expositio super librum Porphyrii — Super l. Elenchorum, Expositio super l. Physicorum, Summa Logicae.*

AUTHENTICITY: beyond any doubt.

II. SUMMAE

3. *Summa Logicae* (or *Summa totius Logicae*)

This Summa is divided into three parts: *I^a pars: De Universalibus, De Praedicamentis, De Suppositione; II^a pars: De Propositionibus; III^a pars* (subdivided into four parts): *1^a pars III^ae: De Syllogismis; 2^a pars III^ae: De Demonstratione; 3^a pars III^ae: De Consequentiis et Obligationibus; 4^a III^ae: De Fallaciis.*

EDITIONS: Parisiis, 1498; Bononiae, 1498; Venetiis, 1508, 1522, 1591; Oxoniae, 1675.

MANUSCRIPTS: We know of more than 50 manuscripts, 10 of which were written between 1339 and 1349.

TIME OF COMPOSITION: The *Summa Logicae* was written before 1329 (cf. p. 4) and after the *Commentary on the Sentences* (*Ordinatio* and *Reportatio*), and after the *Exposition on the Logic and Physics of Aristotle,* as is evident from several quotations found in the Summa. Baudry ("Sur trois manuscrits occamists," in *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age,* 1936, p. 136 *et alibi*) thinks that it was written about 1340 and after the *Quodlibeta,* the *Quaestiones in l. Physicorum* and *De Sacramento Altaris.* As far as I see, neither part of this statement is supported by documents. Against it is the explicit remark quoted above. It seems that the *Summa Logicae* was written in Oxford.

AUTHENTICITY: The authenticity of the work itself has never been disputed and is beyond any doubt. Prantl and others following him questioned the authenticity of certain parts (*Tractatus de consequentiis* and *de obligationibus*). These doubts, however, are eliminated by the oldest known manuscripts which all contain those parts. Nevertheless, certain chapters are problematic and are not found in all manuscripts. The scribe of MS Erfurt Amploniana 0 67 (written in 1339) was conscious of this already existing difference in the text-tradition. The *Summa Logicae* is quoted by R. Holkot, O. P., in *Determinatio quaest. XII, CC* (ed. Lugduni, 1497). Holkot died in 1349.

DEDICATION: According to the oldest manuscript known, the work was not dedicated to Adam Wodham, who wrote the first prologue and may be responsible for a slight redaction of the work, but to William of Ambersberg.

4. *Compendium Logicae*

This work was discovered by Fr. Apollinaris van Leeuwen, O. F. M., in München Staatsbibl. 1060. The MS was written before 1350. Perhaps Assisi Cod. lat. 690 contains the same work.
We doubt its authenticity.

5. *Summulae in libros Physicorum* (or *Philosophia naturalis*)

EDITIONS: Bononiae, 1495; Venetiis, 1506; Romae, 1537.

MANUSCRIPTS KNOWN: 7.

TIME OF COMPOSITION: Probably after all the *Commentaries* and *Expositions* of Ockham. This opinion is suggested by the fact that the "Venerabilis Inceptor" completed only a small part of the work which he intended to write. Cf. I[a] pars cap. 6: "Iuxta praedictam distinctionem accipiendae sunt partes istius tractatus: Prima pars erit de conditionibus communibus et magis notis omnium naturalium [only this part was actually written, though it is incomplete]; secunda erit de corporibus caelestibus et eorum proprietatibus; tertia erit de corporibus inanimatis et eorum passionibus; quarta docebit de corpore animato anima rationali et actibus eius; quinta erit de caeteris animalibus et eorum proprietatibus; sexta erit de plantis" (edit. Venet., 1506, f. 3ra).

AUTHENTICITY: Not disputed. The three last chapters of the editions and of some manuscripts probably found their way into this work through the *Tractatus de successivis.* In any case, they are taken from the *Expositio super l. Physicorum.*

6. *Quaestiones in libros Physicorum*

This work is composed of 151 (or 152) questions, which for the most part are short and follow the sequence of problems in the *Expositio super l. Physicorum.* This explains why this work starts with questions on the reality of concepts.

EDITION: None. The enumeration of different editions of this work to be found in certain textbooks is an error.

MANUSCRIPTS KNOWN: 5.

TIME OF COMPOSITION: After the *Quodlibeta,* which work is frequently and almost exclusively quoted. If we may form a judgment

on the basis of MS Vatic. lat. 956, which the present writer copied in its entirety, the text seems to have been left unpolished by the author. This, and the close connection with the *Quodlibeta* in style and length of treatment for the questions, justify the opinion that the work was probably the last of Ockham's non-polemical writings.

AUTHENTICITY: Cannot be disputed, although the arrangement of the questions shows some divergences.

III. COMMENTARIES ON THE SENTENCES

7. *Ordinatio Ockham or Commentarius in 1ᵐ librum Sententiarum*

EDITIONS: Argentinae, 1483; Lugduni, 1495. *Quaestio 1ᵃ prologi,* by Philotheus Boehner, O. F. M. (Schöningh, Paderborn, 1940); the following 5 questions are in print, but not yet published. The eighth question of the second distinction was published by the writer in *The New Scholasticism,* 16 (1942), p. 224-241.

MANUSCRIPTS KNOWN: 24 (including abbreviations and fragments).

TIME OF COMPOSITION: Before 1323, most probably much earlier. It was certainly written after the first redaction of Aureoli's *Commentary on the Sentences* (1316-1318). The *Ordinatio* seems to be the first work written by Ockham for publication. Though the *Expositio aurea* is quoted in the *Ordinatio,* it is nevertheless written after the first redaction of the *Ordinatio,* for the quotation is found in parts of the second redaction.

AUTHENTICITY: Beyond any doubt. Our printed texts, however, which are substantially the same, have some minor additions which are certainly not authentic. MS Firence Bibl. Naz. A. 3. 801 represents the earlier redaction.

8. *Reportatio Ockham* or *Quaestiones in 2ᵐ, 3ᵐ et 4ᵐ libros Sententiarum*

EDITION: Lugduni, 1495.

MANUSCRIPTS KNOWN: 15 (with fragments).

TIME OF COMPOSITION: Before 1323, and after the *Reportatio* on the first book, but before the *Ordinatio.* Hence this work is most probably the oldest work of Ockham which we have.

AUTHENTICITY: The printed text of the *Reportatio* is a compilation of Ockham's original *Reportatio* and of other questions which did not belong to it. To those foreign elements belong II, q. 2; II, q. 8;

III, qq. 12-15; and the *Additiones additae.* For further details, see our study in *Traditio, Studies in Ancient and Medieval History, Thought and Religion,* Vol. 1 (Cosmopolitan Science and Art Service Co., New York, 1943).

IV. THEOLOGICAL QUESTIONS

9. *Quodlibeta VII*

EDITIONS: Parisiis, ca. 1487 and 1488; Lugduni, ca. 1488; Argentinae, 1491.

MANUSCRIPTS KNOWN: 11 (with fragments). There seem to be only a few manuscripts which contain the complete work.

TIME OF COMPOSITION: After the *Commentaries on the Sentences,* and after the *Expositions of Aristotele's Logic and Physics;* but before the *Quaestiones in l. Physicorum,* and before 1333.

AUTHENTICITY: Beyond any doubt. The oldest known MS (Vatic. lat. 3075, written in 1333) does not contain Quodl. IV, q. 6 (which is printed in the edition of the *Reportatio,* too) and VII, 14. The order of the questions is different from the Argentinae Edition.

10. *Quaestiones vagae*

This is an artificial name which might be applied to a number of questions which are foreign elements in the *Reportatio.* They are probably *Quaestiones disputatae.* A definite judgment, however, is not yet possible. All these questions are edited in the Lugduni edition. Cf. our article in *Traditio* cited above, under 8.

V. TREATISES

11. *Tractatus de Sacramento Altaris* or *De corpore Christi*

L. Baudry (l. c., 3, pp. 129ss.) tried a first and successful clarification of the confusion which prevailed regarding this work, even after the new edition by Birch. According to Baudry, we must distinguish two treatises:

a. *Tractatus de Sacramento Altaris.* "Incipit: Sicut dicit quaedam glossa . . ." [in the printed editions: "Circa conversionem panis . . ."]. This is the first part of the printed editions, and contains three questions on the real difference of the point from quantity, of the line from the surface, and of the body from the substance.

MANUSCRIPTS KNOWN: Basel F. II. 24, and a longer fragment which I found at the end of MS Troyes 718.

AUTHENTICITY: Not doubted.

b. *Tractatus de Sacramento Altaris.* "Incipit: Stupenda super munera . . ."

MANUSCRIPTS KNOWN: 8.

EDITION: (containing both treatises): Parisiis, 1490, and twice without date; Argentinae, 1491; Venetiis, 1502 (in *Quodlibeta Aegidii Romani*); Venetiis, 1516; Birch, Iowa, 1932.

TIME OF COMPOSITION: After the *Commentary on the Sentences* (*Reportatio*) [?] and the second part after 1323, if the expression "Sanctus Thomas" (c. 5) was in the oldest manuscripts. I have no evidence that it was written before the *Summa Logicae,* as Baudry thinks.

AUTHENTICITY: Beyond any doubt, at least as regards the second part.

12. *Tractatus de Praedestinatione et de Praescientia Dei et de futuris contingentibus*

EDITION: In the edition of the *Expositio aurea* (cf. 1).

MANUSCRIPTS KNOWN: 9 (3 without the second part).

AUTHENTICITY: Not disputed and most probable.

TIME OF COMPOSITION: No indication, but probably after the *Commentary on the Sentences.*

13. *Quaestiones diversae: De relatione, de puncto, de negatione*

Each one of these questions is found only in MS Basel F. II. 24. Their authenticity is at least doubtful; the *Q. de puncto* criticizes Ockham's opinion.

14. *Tractatus de Successivis: De Motu, Loco et Tempore*

EDITION: The *Tractatus de Loco* is printed in the editions of the *Summulae in l. Physicorum* (cf. 5).

MANUSCRIPTS KNOWN: 5 (one incomplete).

AUTHENTICITY: Must be doubted. The *Tractatus* is, as is shown in the present study, a compilation made entirely from the *Expositio in l. Physicorum.*

TIME OF COMPILATION: Before 1350.

15. *Centiloquium Theologicum* or *Summa de Conclusionibus Theologicis*

EDITIONS: Lugduni, 1495 (with the *Commentary on the Sentences*). Philotheus Boehner, O. F. M., in *Franciscan Studies,* 1941-1942.

AUTHENTICITY: Not proved, and can hardly be maintained.

THE TRACTATUS DE SUCCESSIVIS

THE
TRACTATUS DE SUCCESSIVIS

Four complete manuscripts are known of the *Tractatus de Successivis,* all of which were used in the following edition. They are (with their sigla noted in the margin):

A Erfurt Amploniana O 76, written, according to the Catalogue, in the first half of the fourteenth century on vellum and paper in two columns in a half-current hand. Fol. 157rb-175ra.

B Basel Stadtbibliothek F. II. 24, written in a much contracted half-current hand of the (mid-[?]) fourteenth century in two columns on vellum. Fol. 2r-11rb.

P Paris Bibl. Nat. 16130, written before 1350 on vellum in two columns in a neat hand (cf. Baudry, L., "Le Tractatus de principiis theologiae attribué à G. Occam," in *Etudes de Philosophie Médievale* (Gilson), t. XXIII, Paris, Vrin, 1936, pp. 9s.). Fol. 131rb-14Ova.

V Vaticana Ottoboni lat. 176, written on vellum in a neat hand of the fourteenth century in two columns.

Besides these complete manuscripts one fragment is known in MS Bruges 500 fol. 119v-134v, with "Incipit: Videndum est de loco, quem Philosophus. . . ." It seems to be merely the *Tractatus de Loco,* and therefore could be the end of the *Summulae in l. Physicorum* as well, as will be shown later. We were not able to use this manuscript.

Since the *Tractatus de Successivis* is literally found in the *Expositio super l. Physicorum,* two additional MSS were used:

Ex Vaticana lat. 3062, written on vellum in a neat hand of the fourteenth century. This MS contains only the three first books (the third being incomplete); hence it could be used only for the *Tractatus de Motu.*

Em Oxford Merton Coll. 293, written by different hands (sometimes very badly), on vellum, in the fourteenth century.

Since the *Tractatus de Loco* is printed at the end of the *Summulae in l. Physicorum,* we used:

S Editio Venetiis, 1506.

Of these MSS of the *Tractatus de Successivis,* B and V have a better text than the two others; and A seems to be better than P. Of the two MSS of the *Expositio super l. Physicorum,* Em has usually a better text than Ex. In the following edition almost all variants of B and V are given, except for the unimportant ones. Where a single variant of ABPV agreed with the common text of Exm, we preferred it to the common variant of the others.

The authenticity of the *Tractatus de Successivis* was first disputed, as far as the writer is aware, by Baudry. This outstanding scholar in the field of Ockhamistic studies wrote: "Le deuxième parti (de loco) réproduit textuellement, à part quelques variants de minime importance, les chapitres XX, XXI et XXII des *Summulae in libros Physicorum* éditée par Marc de Bénévent en 1537. La troisième semble bien être un sort de résumé de la partie des Questions *in libros Physicorum* consacré à l'étude du temps; elles en réproduit de nombreux passages mot à mot. Il ne nous a pas été possible d'identifier la primière. Mais les rapprochements que nous venons de relever suffisent à justifier notre hypothèse. Le *De Successivis* et le *De Principiis Theologiae* ne sont pas des oeuvres d'Occam; ce sont des compilations anonymes."[1]

Baudry, to whom the writer is personally obliged for his kind reception and scholarly help in discussing Ockhamistic problems during a visit to Paris, has to be credited with the discovery that the *Tractatus de Successivis* is a compilation — although his statements need some correction. The *Tractatus de Successivis* contains three parts: *De Motu, De Loco, De Tempore.* The *Tractatus de Loco,* indeed, is found in all the editions of the *Summulae in l. Physicorum* and at least in two manuscripts *in toto,* and it appears in part in two other manuscripts.[2]

A remark in the only manuscript of the *Summulae in l. Physicorum* at our disposal (Vaticana Palat. lat. 1202, of the fifteenth century) says in a marginal note at the very end of the work (preceding the *Tabula*): "Hic deficiunt tria magna capitula." These three chapters are our tract. This remark had already caused the writer some doubt about the authenticity of these three chapters in the *Summulae.* It is a characteristic feature of the *Expositiones super l. Physicorum* that Ockham frequently makes digressions from a mere explanation of the text with some additional "Notanda" as he used to do in his exposition of the

1. Baudry, L., "Fragments inconnus de Guillaume d'Occam. Le *Tractatus de Successivis,*" in *Académie des Inscriptions et Belles Lettres,* 1927, pp. 46-55.

2. I am indebted to Mr. Richard P. McKeon for this information, which he gave me after I had compared the *Tractatus de Loco* with the above-mentioned edition of the *Summulae.*

logical works. These digressions very often cover several folios, and are more or less in the form of questions. It was natural, therefore, to search for this part which had a doubtful place in the *Summulae,* at the corresponding place in the *Expositio.* The search was soon rewarded by the finding of these chapters literally — with the exception of a few lines — in the *Expositio super l. Physicorum.* A reader of the following edition of this tract will find, if he pays attention to the variants, that this treatise is only an abbreviation of a very long text in Ockham's *Expositio.* This discovery, naturally, suggested the idea that probably the other tracts, *De Motu* and *De Tempore,* could be found at corresponding places of the *Expositio* also. And that, indeed, was the case, as is evident from the edition. Therefore, the *Tractatus de Successivis* is only a compilation made from the *Expositio super l. Physicorum.* The compilator did not change very much; he merely left out certain parts, added a few introductory lines and some connecting phrases, and deleted the traces which could suggest that his compilation is a part of an exposition of the Physics.

The best way to demonstrate this would be to edit the text of the *Expositio* and of the *Tractatus* in parallel columns. However, this method was not adopted in the present work, though the texts of the *Expositio* are already transcribed, for two reasons: first, because the edition would be made unduly long — and the texts will in any event be available with a future edition of the *Expositio;* secondly (and principally), because only one manuscript of the *Tractatus de Loco* and *De Tempore* in the *Expositio* was at our disposal, and the text of the *Tractatus de Loco* is written in such a bad hand that while it was possible and relatively easy to compare the *Tractatus de Loco* with it, it was impossible to transcribe correctly the entire passage of the *Expositio.* The method which we have adopted here is certainly sufficient to substantiate our statement. Wherever the compilator abbreviated, i. e., left out parts, that fact is always indicated in this edition. Where variants of the *Expositio* are given, it means that the same text is in the *Expositio.*

Whether, therefore, we shall call the *Tractatus de Successivis* an authentic work of Ockham depends upon the meaning which we connect with this word. Almost every line was written by Ockham, and in this sense the *Tractatus de Successivis* is authentic. If we mean by authentic that the work in its present form was composed by an author — in this case, that the *Tractatus de Successivis* was compiled by Ockham — the answer will be negative; at least it seems to be more reasonable to admit that Ockham was not the compilator of this tract. It is very hard to suppose, though of course not impossible, that Ockham himself made this compilation. When, therefore, all our manuscripts

attribute the tract to Ockham, they are right according to the first explanation of authenticity.[3]

Another problem has yet to be solved. The *Tractatus de Loco* is, with the exception of the usual variants, the same in the *Summulae* and in the *De Successivis.* In which work, then, was this tract originally? We are of the opinion that the *De Loco* went from the *Tractatus* into the *Summulae,* because it is a natural part of the *Tractatus* and compiled in the same manner. In the *Summulae,* however, it seems to be rather an addition. Of course, a final statement as to this problem will be possible only after a critical edition of the *Summulae* which, in relation to our problem, will have to take into account the entire manuscript-tradition of the *Summulae.*

The doctrine of this tract, of course, is in agreement with Ockham's teachings, not only in his *Expositio super l. Physicorum,* but also in all his other works. The main purpose of the "Venerabilis Inceptor" in the *Tractatus de Successivis* is to show that motion, place and time are not entities separate from the respective realities, viz., the moved body, the located body, and the moved body in time. Ockham thinks this the true opinion of Aristotle. A text taken from the *Summa Logicae* (I, 44, corrected after six good manuscripts) may explain the leading idea in the *Tractatus de Successivis* in Ockham's own words:

Ideo est alia opinio de quantitate, quae mihi videtur esse de mente Aristotelis, sive sit haeretica sive catholica, quam volo nunc recitare, quamvis nolim eam asserere. Et ideo quando illam opinionem posui et scripsi super Philosophiam [vz., the *Expositio aurea* and the *Expositio super libros Physicorum*], non scripsi eam tamquam meam, sed tamquam Aristotelis, quam exposui ut mihi videbatur; et eodem modo nunc sine assertione recitabo eam. Est autem ista opinio, quam etiam multi theologi tenent et tenuerunt, quod scilicet nulla quantitas est realiter distincta a substantia et qualitate, sive tales propositiones: substantia est quantitas, qualitas est quantitas, sin concedendae, sive non.

Et de quantitate quidem continua permanente tenetur per istum modum: scilicet quantitas continua permanens nihil aliud est nisi res una habens partem situaliter distantem a parte, ita quod ista duo: quantitas continua permanens et res una habens partem distantem a parte, sint aequivalentia in significando in tantum, quod erunt termini convertibiles, nisi aliquis modus syncategorematicus vel alia determinatio inclusa aequivalenter in uno impediat convertibilitatem et praedicationem unius de altero. Et ideo cum substantia habeat partem situaliter distantem a parte, et similiter qualitas aliqua, quantitas non erit alia res a substantia, et aliqua quantitas non erit alia res a qualitate. Nec videtur multum

3. According to Ehrle, Fr., "Der Sentenzenkommentar Peters von Candia des Pisaner Papstes Alexanders V," *Franziskanische Studien,* Beiheft 9, Münster in W., 1925, p. 95 and note 2, Peter of Candia mentions the *Tractatus de Successivis* as Ockham's work. Of course, he is right, if he uses authenticity in the large and truly medieval sense. But his testimony, being too late (1380), is not of great value.

consonum Theologiae dicere, quod Deus non posset facere istas partes substantiae distare situaliter, nisi rem aliam absolutam coniungat eisdem. Quod si potest facere, vere ista substantia habebit partem distantem a parte sine re absoluta addita eis: et per consequens erit quanta sine alia re absoluta.

Et idem argumentum fieri potest de qualitate. Et ideo cum substantia potest esse quanta sine quantitate, quae sit alia res, et similiter qualitas, quantitas talis media inter substantiam et qualitatem videtur omnino superfluere. Propter quod dicunt, quod nulla est quantitas alia a substantia et qualitate, sicut nulla res est habens partem situaliter distantem a parte nisi substantia et qualitas.

Unde et de Sacramento Altaris dicunt, quod post consecrationem corporis Christi una quantitas, quae praecessit, erat eadem realiter cum substantia panis, et illa non manet; sed praeter illam manet una quantitas, quae est eadem cum qualitate, in qua tamen quantitate non est aliqua qualitas subiective; sed omnia accidentia remanentia post consecrationem remanent simul cum corpore Christi sine omni subiecto, quia per se subsistentia. Sic ergo dicunt de quantitate continua.

De quantitate autem discreta dicunt, quod numerus nihil est aliud quam ipsae res numeratae. Unde dicunt, quod sicut unitas rei non est aliquod accidens additum illi rei, quae est una, ita numerus non est aliquod accidens additum illis rebus, quae sunt numeratae. Quod autem unitas non sit aliquod accidens additum rei, quae est una, potest ostendi: Quia si sit accidens, secundum omnes oportet, quod sit relativum vel absolutum: Non relativum, quia nullum terminum realem haberi potest. Unde ad hoc, quod aliquid sit unum, non oportet quod sit alicuius unum, nec quod sit alicui unum, et sic de aliis casibus, sub quibus aliquid dicitur ad aliquid. Nec est accidens absolutum: Quia tunc vel esset qualitas, quod evidenter patet esse falsum, vel est quantitas, et tunc continua vel discreta, quorum utrumque patet esse falsum. Relinquitur igitur, quod unitas non est aliquod accidens realiter distinctum ab alio, quod est unum, et additum sibi in re extra. Et eadem ratione nec numerus est accidens additum rebus numeratis.

De loco etiam et tempore dicunt, quod non sunt res aliae. Sed de hoc in libro Physicorum perscrutatum est. De oratione autem dicunt, quod non est nisi ipsae voces prolatae.

[TRACTATUS DE SUCCESSIVIS][1]

Quia communis opinio est, quod motus, tempus et locus sunt quaedam res aliae a mobili et locato, ideo quae sit intentio Philosophi et Commentatoris de hoc est videndum: et primo de motu, secundo de loco, tertio de tempore.

I

[TRACTATUS DE MOTU][2]

Circa primum est sciendum, quod secundum Philosophum 3° Physicorum* et Commentatorem commento 4°, quod[3] quia motus non dicitur univoce, ideo non habet definitionem dictam univoce, sed[4] secundum prius et posterius; sed tamen tales definitiones intrant in artibus demonstrativis.[5] Et dicit Commentator ibi, quod Philosophus intendit ostendere, quod motus invenitur in pluribus uno praedicamento; quod probat, quia transmutatio non invenitur nisi in transmutato, sed motum invenitur in pluribus uno praedicamento, igitur et motus. Et eodem commento[6] movet Commentator dubitationem, quomodo dictum est alibi, motum[7] esse in uno praedicamento scilicet in praedicamento passionis, vel etiam esse unum praedicamentum,[8] et tamen hic dicitur, quod est in quatuor generibus. Respondet dicens: "Ah hoc autem dicamus. . . . " Et vide solutionem suam ibi.[9]

Ad evidentiam illius solutionis[10] sunt aliqua videnda et aliqua probanda.

Est enim primo videndum et sciendum,[11] quod motus aliquando accipitur[12] stricte, secundum quod includit successionem, aliquando

---

* L. c., cap. 1 (II), ed. Didot, t. 2, p. 273; text. com. 5.

---

1. Tit. primum om. ABP.
2. Tit. secundum om. APV (Tract. *occam* add. B).
3. om. A; hic iungit tractatum Exm.
4. *scilicet* B; om P.
5. *determinatis* A; *actibus demonstratis* P; pro seq: *Sciendum est quod secundum Commentatorem commento 4° Philosophus* . . . et transpon. supra Exm.
6. *Tertio sciendum est quod* . . . Exm.
7. *motivum* V.
8. *passionis* add. B.
9. om. AP; *in originali* V.
10. *in qua Commentator exemplificat opinionem suam et Aristotelis intentionem circa motum* add. Exm; pro "videnda" *dubia* B.
11. videndum . . . /om. Ex; . . . et /om. Em.
12. *sumitur* ABP.

sumitur[13] generaliter pro omni mutatione, sive sit[14] subita sive successiva.[15] Primo ergo probandum est, quod mutatio subita non est alia res secundum se totam distincta a mobili seu movente et termino acquisito vel deperdito et caeteris, quae ponuntur res permanentes; secundo probandum est, quod nullus motus est aliqua una res secundum se totam distincta ab[16] omnibus rebus permanentibus, et[17] quod motus non est aliqua una res[18] extra essentiam omnium rerum permanentium, et quod nulla res permanens est de essentia motus, sicut albedo est totaliter extra essentiam substantiae et substantia est totaliter extra essentiam albedinis.

[Quod Mutatio Subita Non Sit Aliqua Res Distincta a Re Permanente]

Primum, scilicet quod mutatio subita non sit aliqua res[19] distincta a re permanente, ostenditur primo sic:

Quando medium illuminatur primo a[20] sole, quaero utrum in medio sint aliquae res[21] distinctae ab ipso lumine et caeteris rebus permanentibus,[22] quae per illuminationem fiunt in medio, aut non. Si non, habetur propositum, quod mutatio subita non est alia res, etc. Si sic,[23] contra: Omnis res una vel est substantia vel qualitas, sicut alibi est ostensum et nunc suppositum;[24] sed talis res non est substantia — certum est, quia nec materia nec forma nec compositum ex his; nec est qualitas, sicut probari potest inductive in omni[25] specie qualitatis;[26]

---

13. om. Ex; *accipitur* Em.
14. om. BP.
15. *quo viso add.* Exm et om. seq. "ergo."
16. *omni re permanente et ab* add. Exm.
17. *sicut aliqui imaginantur quod motus est aliqua una res secundum se totam* add. Exm.
18. distincta . . . /om. ABP.
19. *talis* add. Exm.
20. primo a /*ab ipso* B; *subito a* Em (quod videtur melius); in seq.: utrum *aut in ipso* Em.
21. *demonstratae et* add. V; sint . . . ipso /*sit aliqua res secundum se totam distincta a* Em.
22. *si fiant* add. et iungit Ex hic Em; vide seq. notam.
23. distincta a re permanente, ostenditur . . . /*talis secundum se totam distincta a lumine et caeteris rebus permanentibus* (nunc iungit Em textum corruptum Ex) *si fiant aliae sicut color et huiusmodi* (*aut non* add. Em et om. seq. "autem"). *Si autem non, habetur propositum quod in aere non est aliqua mutatio quae sit alia res a rebus permanentibus, quia alibi non potest esse mutatio quam in illo quod mutatur. Si autem fiat alia res in aere Exm* (pro parte).
24. *suppono* Exm; sicut . . . om. A (ostensum /*patet* V); et nunc . . . om. PV; pro seq.: . . . his /*quia tunc aer quando illuminatur reciperet de novo aliquam formam substantialem, quod est manifeste falsum* Exm.
25. sicut . . . /*quia inductive patet quod in nulla* Exm.
26. *potest poni, quia nec est habitus nec dispositio nec potentia naturalis vel impotentia nec passio nec passibilis qualitas nec forma nec figura* add. Exm; pro seq.: *nec potest dici quod sit nova* Exm.

nec est quantitas, quia certum est, quod quantitas aeris in nullo mutatur; igitur, etc.[27]

Similiter: Si esset alia res et corrumperetur[28] statim post instans, sicut oportet dicere, si non sit[29] res permanens, quaero: Quomodo corrumpitur? Aut per corruptionem sui subiecti, aut per inductionem sui contrarii, aut per absentiam suae causae, aut per inductionem alicuius sibi incompossibilis per agens naturale. Non primo modo — manifestum est; nec secundo modo nec quarto, quia nihil inducitur nisi quod in primo instanti est cum illa mutatione, quae ponitur alia res; nec tertio modo, quia causa manet sicut prius, vel saltem potest inveniri agens, eodem modo[30] quod manet cum termino in primo instanti et postea.

Praeterea: Impossibile est esse res infinitas per naturam, quarum nulla est pars alterius nec faciunt per se unum, sed secundum se totas sunt distinctae, et nulla facit per se unum cum alia, generatas vel corruptas[31] in tempore finito; sed si mutatio aliqua talis sit alia res a re permanente, sicut multi moderni[32] imaginantur, sequeretur, quod in quolibet motu essent tales res infinitae secundum se totas distinctae et non facientes per se unum generatae vel corruptae, ergo, etc.

Probatio minoris[33]: Infinita sunt instantia in quolibet tempore, et[34] in quolibet instanti mobile mutatur aliqua mutatione subita, sic quod est in aliquo, in quo prius non fuit; ergo sunt infinitae mutationes; et quaelibet secundum se totam distinguitur ab alia: quia secundum sic opinantes quaelibet est indivisibilis, et unum indivisibile distinguitur totaliter ab alio indivisibili; ergo nulla illarum mutationum est pars alterius;[35] et manifestum est, quod non faciunt per se unum: tum quia tunc aliquod per se unum componeretur ex indivisibilibus, tum quia nulla manet cum alia; ergo nullum per se unum componitur ex eis, et per consequens infinitae tales res essent generatae et corruptae tempore finito.[36]

---

27. igitur etc. /*per hoc quod de novo illuminatur* Exm.
28. *corrumpitur* BPV.
29. *esset qualitas permanens vel saltem si non esset* Exm.
30. *idem* BP.
31. *generata vel corrupta* B; *generabiles vel corruptibiles* V; supra: sed ... unum /om. Ex.
32. om. PV.
33. ergo ... /*ergo talis mutatio non est talis alia res. maior est manifesta. minorem probo. nam* Exm.
34. *sed* Exm (in seq. pro instanti /*tempore* Exm).
35. ergo ... /om. Ex.
36. *qualiter autem sint infinita instantia* (*alia*) *sine tali infinitate rerum posterius ostendetur* add. Exm.

Praeterea: Quando materia recipit talem formam substantialem, primum[37] quod immediate recipitur in materia, est forma substantialis; ergo non oportet ponere talem aliam rem in materia[38] statim destruendam posteriorem formae substantiali. Igitur quando materia mutatur ad formam substantialem, non est illa mutatio aliqua res simplex vel composita distincta secundum se totam a forma substantiali et materia.

Praeterea: Frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora; sed omni alia re circumscripta a materia et[39] forma et agente et caeteris[40] rebus permanentibus, posito quod materia primo non habeat formam et postea habeat formam et non habeat partem ante partem, vere materia mutatur: ergo propter mutationem salvandam frustra ponitur alia res a materia et forma et agente et caeteris rebus permanentibus.

Confirmatur: Quia ad mutationem sufficit, quod materia habeat aliquam formam, quam prius non habuit; sed per hoc, quod materia habeat aliquam formam, non ponitur alia res a materia et forma, nec per hoc quod materia prius [non][41] habuit illam formam,[42] necesse est ponere aliam rem a materia et forma et agente et caeteris rebus permanentibus; ergo praeter res permanentes non est alia res, quae sit mutatio.

Si dicatur, quod in[43] materia est aliquis respectus ad formam et etiam ad non esse immediate praecedens, qui saltem respectus ad non esse formae immediate praecedens corrumpitur per hoc quod forma manet — sed ad illud improbandum est via sufficiens duplex[44]: Quia secundum intentionem Philosophi et Commentatoris relatio non est talis alia res, sicut isti imaginantur, prout alias* ostendi.[45] Secunda via est, quia posito[46] quod respectus vel relatio esset alia talis res, adhuc non potest poni, quod mutatio sit alia res: tum quia tunc sequeretur, sicut deductum est, quod infinitae res non facientes per se unum[47] essent generatae et corruptae in tempore finito;[48] tum quia omnia possunt salvari sine tali respectu sicut cum tali respectu; tum quia sequeretur,

---

*Super Praedicamenta (?); certe I Sent., d. 30, q. 3.

---

37. *instans* add. B.
38. *praeviam formae substantiali* (*quae immediate recipitur in materia* add. Em); *sed* (*et* Em) *manifestum est quod non oportet ponere aliam rem in materia* add. Exm.
39. *vel* B.
40. om. BP.
41. om. ABPV.
42. *non* add. Ex.
43. om. PV.
44. *una* add. Em.
45. prout . . . /om. APV; pro seq.: *alia* ABP.
46. *per impossibile* add. Exm; supra pro "quia" /*quod* AEx.
47. *nec ipsae sufficienter nec cum aliis* add Exm.
48. *tum quia non potest dici quomodo talis respectus possit corrumpi* add. Exm.

quod vere ipsa materia[49] mutaretur ad talem respectum, ex quo habet respectum informantem se[50] et prius non habuit.

Similiter: Talis respectus non potest poni in aliquo modo relativorum posito a Philosopho. Patet, quia talis respectus non dicitur secundum superabundantiam et defectum, nec secundum activum et passivum, nec secundum agens et patiens, et sic de aliis, ut patet inductive.[51]

Si dicatur, quod illud non-esse est prius et forma posterius, et ita ibi est respectus posterioris ad prius — hoc non valet: Primo, quia tunc sequeretur, quod quandocumque aliqua forma generaretur in ea, causarentur infinitae res realiter distinctae secundum se totas nec facientes per se unum inter se nec cum aliis.[52] Secundo, quia talis respectus posterioritatis,[53] si sit ibi, ergo aliquid denominabitur ab illo respectu posterioritatis;[54] tunc quaero de illo, quando aliquid,[55] deperdit et nihil acquirit, sicut est, quando aer fit tenebrosus: nullus est ibi[56] respectus de novo, quo aliquid dicitur posterius, quia illud non posset esse nisi aer; sed aer non est posterior, igitur, etc.[57]

Si dicatur, quod non-esse luminis est posterius — contra: illud non-esse luminis vel est aliquid vel nihil. Si nihil, igitur non est subiectum talis respectus posterioritatis, et per consequens non denominatur a tali respectu tamquam ab agente suo. Si aliquid, et non nisi aer vel forma aeris vel materia vel aliqua qualitas manens, igitur illa qualitas vel substantia esset posterior, quod falsum est, vel saltem non oportet, quod sit verum.

[*Opinio propria*]

Sic igitur dicendum est, quod mutatio subita non est aliqua res distincta a rebus permanentibus et destructa post primum instans, in quo subiectum subito mutatur; immo quando materia mutatur ad formam substantialem et[58] inducta forma substantiali in materia, nulla res ibi postea[59] deperditur, sed omnis res, quae est in primo instanti, est

---

49. ipsa materia/om. ABP; *subiectum* Exm.
50. *substantiae* BP.
51. *non enim illud non-esse est excedens aliud nec excessum nec est agens nec patiens nec activum nec passivum et sic de aliis* add. Exm.
52. *quia illa forma est posterior omni perfectione* (*parte* Em) *praecedentis. Quae tamen sunt partes vel fuerunt infinitae et ita essent in illa forma infinitae res de novo quod est absurdum* add. Exm.
53. *posterior* A; *posterioris* V; *posterius* B.
54. respectu posterioritatis /*posteriori* V; *posterius* Exm.
55. om. ABP.
56. *terminus* add. V.
57. *non est ibi talis respectus posterioriatatis* Exm.
58. om. PV.
59. om. B.

postea vel saltem esse potest. Sed subiectum subito mutari non est aliud quam ipsum subiectum habere formam, quam prius non habuit, vel carere forma, quam prius habuit, non tamen partibiliter, ita quod non[60] prius habeat unam partem formae quam aliam, nec prius careat una parte quam alia, sed totam formam simul accipiat vel totam simul deperdat.[61]

Et si quaeratur, an mutatio sit aliqua una res vel non sit res; si non sit res, igitur nihil est, igitur non mutatur aliquid mutatione reali;[62] si autem sit res et non sit alia res quam res permanens, ut probatum est, igitur mutatio est res[63] permanens, et per consequens est forma vel subiectum; et sive sic sive sic, sequeretur, quod quamdiu subiectum vel forma esset, mutatio esset, et ita aliquid mutaretur mutatione tali.

Dicendum est, quod talia nomina, quae descendunt a verbis et etiam nomina descendentia ab adverbiis, coniunctionibus, praepositionibus necnon et[64] a syncategorematibus, sive sint nomina syncategorematica, sive verba, sive quaecumque alia, sive alterius partis orationis, non sunt introducta nisi causa brevitatis loquendi vel ornatus locutionis, et multa eorum aequivalent complexis in significando, quando supponunt non pro illis, a quibus descendunt; et ideo non significant aliquas res praeter illas, a quibus descendunt,[65] et significata eorum. Huiusmodi autem nomina sunt omnia talia: negatio, privatio, conditio, perseitas, contingentia, universalitas, quantitas, quae dicitur quantitas propositionis, actio, passio, calefactio, frigefactio, mutatio, motus, et universaliter omnia nomina verbalia descendentia a verbis, quae sunt in praedicamentis agere et pati, et multa alia, de quibus modo non est pertractandum.

Non enim hoc nomen mutatio significat aliquam rem unam absolute,[66] sicut facit hoc nomen homo vel hoc nomen asinus vel hoc nomen albedo, sed introductum est, ut aliquando ponatur gratia ornatus locutionis, quia quantum ad ornatum ponitur aliquando convenienter in uno loco, in quo non ita ornate poneretur verbum, a quo descendit; aliquando ponitur causa brevitatis, sicut ista oratio brevis: omnis mutatio est ab agente, valet totam istam orationem: omne quod mutatur,

---

60. om. V; pro seq. "nec" *vel* V.
61. *et isto posito sine omni alia re subiectum vere mutatur. Et ista mutatio non est aliqua res distincta ab omni re permanente differens* (*durans* Em) *tamen per instans sicut multi imaginantur* add. Exm.
62. "Non" om. A; *aliquo, quod nihil est* add. A; *et per consequens nihil mutatur realiter* add. Exm.
63. et non sit . . . /om. Ex; non . . . quam /*non nisi* Em.
64. *universaliter etiam* (om. "necnon") add. Exm.
65. et ideo . . . /om. ABP; A continuatur: *sed pro significatis.*
66. *absolutam* A; *unam rem absolute aliam* V; *rem absolute* BP.

ab aliquo agente mutatur. Et sic est de multis aliis, sicut ista: omnis transmutatio est ab aliquo et in aliquo et in aliquid, valet totam istam orationem: quandocumque aliquid transmutatur, ibi est aliquid,[67] quod acquiritur vel deperditur ab eo, quod transmutatur,[68] et aliquid faciens quod hic acquirit illud vel deperdit. Et quia[69] talia nomina propter causas dictas sunt inventa, ideo multoties[70] diversimode et aequivoce accipiuntur ab auctoribus in diversis locis. Nam aliquando stant talia nomina in dictis auctorum vel[71] supponunt pro ipsismet vocabulis, a quibus descendunt, vel conceptibus animae correspondentibus; et aliquando stant et supponunt pro significato unius partis incomplexi[72] illius, cui aequivalent,[73] aliquando supponunt pro[74] significato alterius partis, aliquando pro uno aggregato ex illis significatis; aliquando stant pro illo eodem, pro quo stat participium talis verbi, a quo descendit, quia aliquando ponitur loco talis participii cum aliis exprimentibus quid nominis illius verbi.

Exemplum primi, si dicatur sic: mutatio vere praedicatur de Sorte, unus sensus est, quod hoc verbum mutatur vere praedicatur de Sorte, sic dicendo: Sortes mutatur. Similiter si dicatur sic: perseitas convenit huic propositioni: homo est animal, unus sensus est: homo est animal, est propositio[75] per se. Et sic est de multis aliis.

Exemplum secundi, si dicam sic: mutatio est mutabile, ibi stat mutatio pro significato illius termini aliquid: unde definitio istius termini mutari[76] exprimens quid nominis est hoc totum: aliquid, quod nunc primo habet aliquid, quod prius non habuit,[77] caret aliquo, quod prius habuit. Et ideo aliquando mutatio supponit pro isto, quod habet aliquid, quod prius non habuit, etc.[78]

Exemplum tertii ut hic[79]: mutatio est idem realiter cum termino, quia ista valet istam: illud, quod acquiritur alicui vel deperditur, est idem realiter cum eo, quod habetur ab illo vel non habetur.

---

67. *quod transmutatur et aliquid* add. VEm.
68. ibi est . . . /*et aliquid acquiritur ibi, quod transmutatur vel deperditur* Ex (Em textus corruptus).
69. *quod* A; *sic est quod* add. Exm.
70. *multum* Ex (Em?).
71. Nam . . . /*aliquando enim* (autem Em) *in aliquibus dictis auctorum stant talia nomina et* Exm.
72. *complexi* A.
73. *aequivalet* ABP; pro . . . aliquando /om. Ex.
74. *aliquo* add. V; *alio* add. Em (VEm om. "supponunt").
75. unus sensus . . . / om Ex; *valet istam hic homo est animal est* Em.
76. *mutatio* V (supra "termini" /*nominis* BP; *vocabuli* Exm).
77. *vel* add. Exm; *ita* add. V.
78. om. ABP.
79. ut hic /om. AV; *est hic* Exm.

Exemplum quarti, si dicam sic: mutatio est tam mobile quam terminus[80] vel forma existens in mobili vel aliquid[81] huiusmodi.

Exemplum quinti, si dicam sic: mutatio est, quod[82] vadit a priori ad posterius, quae valet istam: quando aliquid mutatur, vadit a priori ad posterius.[83]

Verumtamen sciendum, quod hoc nomen mutatio frequenter[84] ponitur loco unius complexi,[85] sicut caetera nomina consimilia, et illud quod sequitur, ponitur loco unius verbi, sicut sic dicendo: mutatio est acquisitio vel deperditio alicuius, hoc nomen mutatio ponitur loco huius complexi[86]: quando aliquid mutatur; et ista nomina deperditio, acquisitio, ponuntur loco istorum verborum acquirit, deperdit; et illud nomen obliquum[87] alicuius ponitur loco illius casus, qui debet[88] sequi ista verba. Verbi gratia,[89] ista oratio: mutatio est deperditio vel acquisitio alicuius, ponitur loco illius temporalis[90]: quando aliquid mutatur, acquirit vel deperdit aliquid, vel istius conditionalis[91]: si aliquid mutatur, etc. Et ideo si dicam[92]: quando aliquid mutatur, deperdit vel acquirit aliquid, et tu quaeras: Quid est, quando aliquid mutatur?, vel etiam tu quaeras: Quando aliquid mutatur, aut est res aut non est res? — non est quaestio propria, vel quaeris de isto complexo, ita quod complexum supponat pro seipso, vel aliquo modo improprie de quid nominis; et cum[93] talis quaestio, an quando aliquid mutatur, sit res vel non sit res,[94] non erit quaestio, vel illud, de quo quaeritur, accipietur materialiter pro seipso. Et eodem modo accipiendo mutationem, secundum quod aequivalet isti complexo: quando aliquid mutatur,[95] et quaeritur, an mutatio sit res vel non sit res, vel non est quaestio, vel quaeritur de mutatione proprie[96] sumpta materialiter, vel pro isto complexo: quando aliquid mutatur.

---

80. *res* A (quam . . . vel /om. Exm).
81. vel aliquid /*et* ABP.
82. est quod /om. Exm.
83. Quae . . . /om. ABP.
84. om. Exm.
85. *incomplexi* BP.
86. *incomplexi* P; huius /*istius* totius Ex (corr. Em).
87. om. Exm.
88. *deberet* ABP.
89. Verbi gratia /*quod* Ex; *quia* Em.
90. ponitur . . . /*valet istam temporalem* Exm.
91. *istam conditionalem* Exm.
92. etc. . . . /*acquirit vel deperdit aliquid. Et non simul* (*sicut* Em) *si dicam sic* Exm.
93. tamen (?) B; *ita* Ex; *ita cum* Em.
94. Non est . . . /*vel non sit res non possit fieri talis quaestio* A; *non possit esse de quid nominis talis quaestio vel* add. Exm.
95. *vel ista. Si aliquid mutatur* add. Exm.
96. *ipsa Exm;* quod add. V.

Per hoc patet ad primam quaestionem, quando quaeritur, an mutatio sit res: Si mutatio aequivalet isti complexo: quando aliquid mutatur,[97] non est quaestio vel oportet, quod accipiatur mutatio pro toto isto[98] complexo, et tunc debet concedi, quod est res, quia tunc mutatio accipitur[99] pro tota ista oratione: quando aliquid mutatur, vel pro oratione mentali correspondente. Et verum est, quod ista oratio tam in mente quam in voce est res.[100] Si autem quaeritur: Quid est mutatio?, quaerendo quid nominis, quia aliud quid[1] non habet, potest responderi non[2] per aliquod nomen absolutum, quod non est connotativum vel respectivum, sed per nomen verbale, quale est hoc nomen mutatio. Sicut si quaeratur[3]: Quid est quando aliquid mutatur?, non debet responderi per aliquod nomen absolutum dicendo, quod est res, substantia vel qualitas, sicut si sic quaeram: Quid est mutatio?, non debet responderi, quod est res vel substantia vel qualitas.[4] Sed ad istam quaestionem: Quid est quando aliquid mutatur?, debet responderi: quando aliquid mutatur, acquirit aliquid, quod prius non habuit, vel deperdit aliquid, quod prius habuit. Sic[5] ad istam quaestionem: Quid est mutatio?, debet responderi per nomen verbale sic: mutatio est acquisitio alicuius vel deperditio alicuius; quae aequivalet isti: quando aliquid mutatur, acquirit vel deperdit aliquid.

Sed tunc est dubium, an talis debeat concedi: mutatio est aliqua[6] res, vel mutatio est substantia vel huiusmodi. Dicendum, quod si[7] hoc nomen mutatio ponatur loco istius totius: quando aliquid mutatur, vel si mutatur, vel quod mutatur, vel alicuius consimilis, tunc[8] ponenda est loco[9] istius nominis tota oratio aequivalens ad inspiciendum,[10] si talis propositio sit vera vel[11] non, et secundum hoc potest propositio con-

---

97. Per hoc . . . /om. BP; *quod* add. B; *et tunc* add. P.
98. *isto termino* BP.
99. *supponit* Ex; post "mutatur:" *et supponit pro illa quando aliquid mutatur* add. Em.
100. *et hoc accipiendo rem a parte praedicati in numero singulari vel non* (*in numero* Em) *in plurali. Et tunc est res permanens* add. Exm.
1. *ad aliud* B; *ad aliquid* Ex.
2. om. V.
3. *quaeritur* B; si quaeratur /*potest quaeri* Ex (corr. Em).
4. sicut . . . om. ABP; per aliquod . . . /*sic quando aliquid mutatur est res vel quando aliquid mutatur est substantia* (*nec sic quando aliquid mutatur est qualitas* add. Em). *Similiter si quaeratur: quid est mutatio?, non debet responderi quod est res vel qualitas* Exm.
5. *similiter* Exm; *ita* V.
6. om. Exm; seq. "vel huiusmodi" om. Exm.
7. om. Ex (et in seq. *ponitur*).
8. om. Ex; not. marg. Em.
9. est loco /*locutio* Ex.
10. aequivalens . . . /*tunc est incipiendum* Ex; *et tunc est inspiciendum* Em.
11. *aut* B; *an* A.

cedi vel negari. Unde si ista propositio: mutatio est res, aequivaleat[12] isti: quod mutatur[13] est res, tunc sicut ista potest concedi: quod mutatur est res, ita alia potest concedi: mutatio est res permanens.[14] Et sic sub tali sensu possunt tales concedi: mutatio est substantia, mutatio est res permanens, et sic de consimilibus.[15]

Sed tunc[16] est dubium, quomodo ista verificatur: mutatio est subita, cum haec sit falsa: quod mutatur est subitum. Similiter tunc erit haec falsa: mutatio est tantum per instans, et:[17] mutatio est terminus motus, et: per mutationem acquiritur forma, mutatio est in genere relationis, mutatio est in materia, et sic de[18] aliis, quae tamen a philosophis conceduntur.

Dicendum, quod si hoc nomen mutatio ponatur loco istius: quod mutatur, tales propositiones resolvendae sunt in propositiones, in quibus ponitur hoc totum: quod mutatur, vel: quando mutatur, vel[19] aliquid huiusmodi. Sed diversae propositiones diversimode sunt resolvendae, secundum quod hoc nomen mutatio ponitur respectu diversi verbi vel respectu diversi nominis vel etiam[20] secundum quod ponitur a parte subiecti vel a parte praedicati. Unde quando hoc nomen mutatio ponitur a parte subiecti respectu nominis verbalis a parte praedicati loco istius verbi est et nominis verbalis a parte praedicati,[21] ponendum est verbum, a quo illud verbale descendit. Sicut sic dicendo: mutatio est acquisitio formae, debet sic resolvi: quod mutatur acquirit formam. Quando autem a parte praedicati ponitur hoc adverbium subito vel hoc nomen subitum, vel hoc quod dico in[22] instanti vel per istans vel[23] aliquid aequivalens alicui istorum, potest illud[24] additum a parte praedicati resolvi in hoc totum: acquirit totum[25] simul et non partem ante partem,[26] vel in[27] aliquid aequivalens, ut sensus istius propositionis: mutatio est subita, sit: quod mutatur, acquirit vel deperdit, vel[28] acqui-

12. *aequivalet* ABP.
13. *sive quando aliquid mutatur* add. Exm.
14. ista potest . . . /*una potest concedi sicut alia* Ex; *sicut una potest concedi. Sic et alia* Em.
15. *mutatio permanebit et sic de aliis* add. Exm.
16. *adhuc* add. Exm.
17. *tales erunt falsae* add. Exm.
18. *multis* add. Exm.
19. quando . . . /om. AEx.
20. om. VEx.
21. a . . . /om. Exm.
22. om. APEx (pro seq. *instans* P).
23. per . . . /om. VP.
24. *extremum sive illud* add. Exm.
25. om. Ex.
26. *vel deperdit totum simul et non partem post partem* add. Exm.
27. om. ABP.
28. *illud quod* Exm.

ritur vel deperditur totum simul et non partem post partem.[29] Similiter[30] sensus talis propositionis: mutatio fit subito,[31] est iste: quod mutatur, acquirit vel deperdit totum simul. Similiter[32] est de talibus: mutatio est in instanti.[33] Similiter sensus istius propositionis[34]: mutatio non durat nisi per instans, est iste: quod mutatur, non mutatur nisi in instanti, hoc est non acquirit vel deperdit partem post partem. Similiter ista: mutatio est terminus motus, debet sic resolvi: quod mutatur, quando primo habet ultimum[35] acquirendum vel[36] deperdendum, non amplius movetur. Similiter sensus istius propositionis: per mutationem acquiritur forma, debet esse iste: forma acquiritur illi quod mutatur.[37] Sed ista: mutatio est in genere relationis potest[38] verificari dupliciter, vel quod mutatio supponat pro hoc nomine mutatum vel mutabile, et tunc est in genere[39] relationis, sicut signum rei, vel quod supponat pro illo, quod mutatur, et tunc est in genere relationis,[40] sicut res est in genere quia recipit praedicationem generis, sicut homo potest dici in genere[41] relationis.

Sic igitur diversae propositiones diversimodo sunt verificandae et exponendae. Difficile tamen est invenire aliquem unum modum generalem[42] exponendi tales propositiones, et maxime quia philosophi utuntur aequivoce et diversimode hoc nomine mutatio. Hoc tamen tenendum est, quantum ad rem,[43] quod mutatio non est alia res a rebus permanentibus, nec hoc nomen mutatio significat aliquam rem, quae non[44] permaneat vel duret per tempus, sed significat, quod aliquid acquirit vel deperdit totam rem simul et non partem ante partem,[45] nec unam post aliam.

Qualiter autem dicta Aristotelis debeant verificari et qualiter non repugnant dictis suis, hoc potest patere per illa, quae sunt dicta de

---

29. ut sit . . . /rep. Ex, pauca mutando.
30. *Sic* Ex.
31. *fit subita* BP; *est subita* A; *sit subito* V.
32. *et sic* Ex; *et similiter* Em.
33. Similiter . . . /om. AB (A del.).
34. om. PExm.
35. *terminum* add. B.
36. *primo* add. Exm.
37. *Similiter sensus istius: mutatio est in materia, est iste: illud quod mutatur, est in materia* add. Exm.
38. *debet* BP.
39. relationis . . . /om. Ex.
40. om. BP.
41. relationis . . . om. Ex.
42. om. ABP; in seq.: philosophi /*et alii* add. Em; *et utentes* Ex.
43. quantum . . ./om. V.
44. quae non /*quin illa* Exm; in seq. deperdit /*aliquam* add. Exm.
45. ante partem /om. Ex; pro seq.: *nec prius unam partem quam aliam.*

modo loquendi et modo verificandi diversas propositiones, in quibus ponitur hoc nomen mutatio.[46]

[Quod Motus Non Sit Alia Res a Rebus Permanentibus]

Istis visis de mutatione probandum est, quod nullus motus est aliqua res[47] secundum se totam distincta a rebus permanentibus. Et hoc ostenditur[48] primo in generali, secundo in speciali in omni genere motus.

Primo probo in generali[49] sic: Mutatio non dicit aliquam rem secundum se totam distinctam a rebus permanentibus; ergo eadem ratione nec motus, quia non est maior ratio de mutatione quam de motu; antecedens patet per praedicta.

Praeterea: Si motus sit[50] alia res, vel est simplex vel composita. Non simplex, quia tunc non differret a subita mutatione. Nec composita, quia quaero de partibus eius, aut sunt, aut non sunt;[51] si sunt, igitur plures partes motus sunt simul, quod est contra rationem motus, cum motus habeat partem post partem; si partes motus non sunt, et[52] illud quod non est, non est pars alicuius rei, igitur motus non est[53] res composita. Et illam rationem facit Philosophus de tempore,[54] in capitulo de tempore, de qua magis videbitur infra.

Secundo ostenditur eadem conclusio, quae prius,[55] in speciali, et primo[56] de motu locali: Quia si motus localis sit alia res, quaero: Aut est res absoluta aut res respectiva? Non est res absoluta, tum quia tunc[57] esset quantitas vel qualitas[58] vel substantia; sed[59] nullum illorum est, ut patet inductive; quia si sic, sequeretur, quod omne motum localiter haberet[60] novam substantiam vel novam qualitatem vel novam quanti-

---

46. *vel* (*et* Em) *multae propositiones Aristotelis quae videntur repugnare praedictis exponuntur* (*exponentur* Em) *locis suis* add. Exm.
47. est . . . /om. BP.
48. *ostendo* Exm; *ostendam* V.
49. secundo . . . /om. Exm; in generali /om. V.
50. *talis* add. Exm.
51. *poterit negari, quia ponentes successiva, negant istam: haec sunt, igitur sunt simul et econverso* add. P.
52. cum . . . /*cuius* (*modi?; cum* Em) *motus sic habeat partem post partem; si non sunt, igitur nulla pars motus est, sed* Exm.
53. *aliqua* add. VEx (supra pro "non" *et anima* (*!*) *talia alia* add. Em).
54. in 4° Physicorum VEx: *in 4° de tempore;* pro seq.: *ideo pertractationem ipsius usque ad locum illum pertranseo* Exm.
55. quae . . . /om. AP.
56. secundo . . . /*2° ostendo idem specialiter* Exm.
57. Ab hinc pro nonnullis paginis deficit photographia textus P.
58. om. Ex.
59. *inductive patet quod* transp. Exm.
60. *habeat* BV.

tatem,[61] quod est manifeste falsum; tum, quia motus localis esset aeque perfectus cum suo termino vel perfectior. Nec potest dici: quod[62] est res respectiva, tum quia omnis res est res absoluta, quia nulla est[63] respectiva,[64] quin sit absoluta; tum quia, si motus sit respectus, cum suum concretum[65] sit motum vel mobile, et motum et mobile non dicuntur nisi respectu motivi, sequeretur, quod ille respectus[66] terminaretur ad motivum; et ita cum omnis respectus mobilis vel moti ad motivum remaneat semper idem,[67] sequeretur, quod motus esset respectus semper[68] permanens idem, et per consequens non haberet partem post partem,[69] cum respectus moventis ad motum[70] non habeat partem post partem.

Praeterea: Si motus localis esset alia res existens subiective in mobili, sicut dicunt sic ponentes, igitur omne motum localiter haberet de novo aliquam rem[71] in se subiective existentem praeter ubi, quia aliter motus localis non differret ab ubi, et per consequens caelum reciperet talem[72] rem de novo, et per consequens, cum non semper sit sub tali re,[73] corpus caeleste esset in potentia ad eam,[74] et ita in corpore caelesti non esset tantum potentia ad ubi, sed ad aliam rem subiective existentem in eo, et[75] tunc similiter ad motum esset mutatio. Quae omnia sunt absurda.[76]

Tertio ostendo, quod motus alterationis non sit alia res etc.,[77] quia aliquando est alteratio sine omni acquisitione rei novae, sicut[78] quando aliquid alteratur continue[79] deperdendo partem post partem formae habitae, et tunc illud continue movetur, et tamen nihil in se recipit, sed

---

61. vel . . . /om. Ex (Em om. semel "novam"); *et per consequens omne corpus caeleste haberet novam substantiam* (*vel quantitatem* sed cancell.) *vel qualitatem* add. Em.
62. Nec . . . /*Similiter non* Exm.
63. res . . . /om. Ex.
64. *ita quod nulla est res respectiva* Exm.
65. *alterum* V.
66. *terminus* AB.
67. om. Ex.
68. *simplex* Ex (corr. in: *simpliciter* Em).
69. post partem /om. B.
70. *motus vel moventis* A; *moti vel mobilis ad motivum* V; *ad movens vel motum* Exm.
71. *formam* AB (supra: "localiter" om. Exm.)
72. *aliquam* B.
73. *respectu* B; om. V.
74. *ea* B; *talem rem* V (A habet longior. om.); hic transp: "Et tunc similiter" Ex.
75. sed . . . om. V; pro seq. *ita* Exm.
76. Quae . . . /om. Exm; hic transponit "Et (*ita*) similiter" Em.
77. *primo* Exm.
78. *Similiter* Ex.
79. *fit* add. B; in seq. "habitae" om. Exm.

tantum deperdit; igitur eadem ratione quando aliquid acquirit[80] partem formae post partem, non oportet quod aliquid habeat praeter ipsam formam et partem eius.

Quarto patet idem de[81] augmentatione et diminutione, quia in tali motu sufficit, quod sola[82] quantitas acquiratur vel deperdatur[83] sine omni alio; igitur frustra ponitur ibi alia res praeter quantitatem et alia permanentia.

[*Opinio propria*]

Ideo dicendum est, quod motus non est talis res distincta secundum se totam[84] a re permanente, quia frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora[85] sed sine omni re tali possumus salvare motum et omnia, quae dicuntur de motu; igitur talis res alia frustra ponitur. Quod autem sine tali re addita[86] possumus salvare motum et omnia, quae dicuntur de motu,[87] patet discurrendo per singulas partes[88] motus.

De motu enim locali patet.[89] Ponendo enim, quod corpus sit in uno loco et postea in alio loco, sic procedendo sine omni quiete et omni re media[90] alia ab ipso corpore et ipso agente, quod movet,[91] vere habemus motum localem; igitur frustra ponitur talis res alia.

Si dicatur, quod non sufficiunt ad motum localem corpus et locus, quia tunc quandocumque essent corpus et locus, tunc esset motus, et ita corpus semper moveretur — dicendum, quod corpus et locus non sufficiunt ad hoc, quod motus sit,[92] ita quod ista consequentia non est formalis: corpus et locus sunt, igitur motus est. Et tamen praeter corpus et locum non requiritur alia res, sed requiritur, quod corpus prius fuerit in uno[93] loco, et postea in alio loco, et sic continue, ita quod numquam in toto illo tempore quiescat in aliquo loco. Et patet, quod praeter omnia ista non ponitur alia res a rebus permanentibus. Unde per hoc, quod corpus primo est in A, non ponitur aliqua alia res ab A; similiter per hoc, quod primo non est in B, non ponitur alia res a B et a corpore; similiter per hoc, quod corpus secundo est in B, non po-

80. *continue* add. Exm; in seq.: "formam" om. AB.
81. *in* AB.
82. om. Exm.
83. vel . . . /om. Exm.
84. *totaliter* B (secundum se /om. B); *ab omni* add. Exm.
85. per plura . . . /etc. AV.
86. *alia* Exm.
87. Quod . . . /om. V.
88. *species* V (quod vivetur melius).
89. *primo* add. AB.
90. om. AB.
91. *illud corpus* add. B.
92. hoc . . . /*motum Localem* V; in seq. Et /*Sed* Exm.
93. prius . . . /*primo non sit in hoc loco sed in alio* Exm.

nitur aliqua alia res a B et a corpore. Et sic procedendo de aliis patet evidenter, quod praeter corpus et partes loci et caeteras res permanentes non oportet ponere aliam rem,[94] sed oportet ponere,[95] quod corpus aliquando sit in isto loco et in qualibet parte loci, et aliquando non sit. Et hoc est moveri localiter: primo habere unum locum, et nulla alia re[96] posita postea habere alium locum sine omni quiete media et sine omni alia re praeter locum et corpus et caetera permanentia,[97] et sic continue[98] procedendo. Et per consequens, praeter illas res permanentes non est aliqua alia res, sed solum oportet addere, quod corpus non est simul in illis locis, et quod non quievit in illis locis. Et[99] per tales negativas nulla alia res ponitur[100] praeter res permanentes.[1] Et per consequens tota[2] ratio motus sine quacumque alia re potest salvari per hoc, quod corpus est in distinctis locis successive,[3] et non quiescit in aliquo.[4]

Idem etiam patet de motu alterationis, quod non oportet ponere ibi aliam rem a rebus permanentibus. Nam ex hoc solo,[5] quod partes formae sunt acquisitae subiecto una ante aliam, ita quod non simul, habetur motus alterationis; igitur praeter subiectum et partes formae non oportet ponere aliquam aliam rem, sed sufficit ponere subiectum et partes formae, ita tamen, quod non simul acquirantur. Per[6] hoc autem, quod non simul acquiruntur, non ponitur aliqua alia res a partibus formae, sed magis[7] aliquae partes formae esse pro aliquo tempore non simul. Igitur nulla alia res ponitur propter[8] hoc, sed magis negatur res, non quaelibet tamen, sed multae partes formae simul.[9]

Et si dicatur, quod ista non-simultas partium est aliquid, quando dicitur[10]: partes non sunt simul — dicendum, quod talis fictio nominum abstractorum ab adverbiis, coniunctionibus, praepositionibus, verbis, syncategorematibus facit multas difficultates,[11] et multos ducit in erro-

---

94. oportet . . . /*ponitur alia res* V.
95. aliam . . . /om. Ex.
96. et . . . /*nulla re tunc* Ex; *tunc* add. Em.
97. *quae manent* Exm.
98. om. Exm.
99. *Sed* Exm.
100. *nec secundum affirmativas tale* (*tales* Em) *corpus fuit in illis locis nulla res alia ponitur* add. Exm.
1. *puta praeter corpus et locum* (*loca* Em) *et huiusmodi* add. Exm; pro seq.: *ergo* Exm.
2. om. AB.
3. om. AB; *sed non simul* Exm.
4. *quid autem sit non quiescere in aliquo loco postea ostendetur* add. Exm.
5. *solum* VExm.
6. *propter* AB.
7. *negatur* add. V (et om. seq. "non"); *negantur* Exm (et om. "simul").
8. *praeter* AV.
9. om. Exm.
10. *ostenditur quod* Ex.
11. *inexplicabiles* add. Exm.

res.[12] Imaginantur enim[13] multi per hoc,[14] quod sicut sunt nomina distincta, ita sint[15] res distinctae correspondentes, ut[16] tanta videlicet sit distinctio inter res significatas, quanta est inter nomina significantia. Quod tamen non est verum. Sed aliquando eaedem res sunt significatae, et tamen est diversitas in modo logicali vel[17] grammaticali significandi. Et ideo non-simultas non est aliqua alia res a rebus, quae[18] possunt simul esse, sed significat, quod res non sunt simul. Et ideo in modernis temporibus propter errores subortos ex usu talium abstractorum melius esset in Philosophia propter simplices non uti talibus abstractis, sed tantum verbis, adverbiis, coniunctionibus, praepositionibus, syncategorematibus, sicut primario fuerunt instituta, quam fingere talia abstracta et uti eis. Immo si non esset usus talium abstractorum: motus, mutatio, mutabilitas, simultas, successio, quies et huiusmodi, parva esset respective difficultas de motu, mutatione, tempore et instanti et huiusmodi.

Patet etiam de motu augmentationis et diminutionis, quod nulla alia res est ibi[19] a rebus permanentibus; nam potest ibi salvari motus per hoc solum, quod est ibi maior et maior quantitas vel minor[20] et minor quantitas, et non simul. Per hoc autem, quod dicitur, quod est ibi maior et maior[21] quantitas, non oportet ponere ibi aliam rem a rebus permanentibus, nisi forte aliquis velit fingere unum[22] abstractum ex hac coniunctione "et" sic dicendo: etitas vel eteitas[23] est alia res ab illis partibus quantitatis, quod est satis[24] absurdum. Igitur per hoc, quod est ibi maior et maior[25] quantitas vel minor et minor[26] non oportet ponere aliam rem a rebus permanentibus,[27] sed sufficiunt res permanentes; ita tamen quod eadem res sit primo tantae quantitatis et postea[28] non tantae, et sic semper procedendo. Et isto modo alias* dixi, quod motus componitur ex negationibus et affirmationibus hoc est, quod ad hoc quod

---

*Cfr. Comment. in Sent. II, q. 9.

---

12. *errorem* AB.
13. *igitur* V.
14. per hoc /om. AV.
15. *sunt* AB.
16. *et* AV.
17. *in* B; supra *loquendi* pro "logicali" BEx.
18. *non simul quae tamen* V; *non* add. A.
19. om. A; nulla . . . permanentibus /*non requiritur ibi alia res, etc.* V.
20. quantitas . . . /om. B; seq. om. Exm.
21. *minor* B.
22. *nomen* add. Exm.
23. *et dicere quod illa etitas vel eteitas* add. Exm.
24. om. BV.
25. et maior /om. B.
26. et minor /om. B.
27. *nec per hoc quod dicit non simul non oportet ponere aliam rem. Ergo ad motum augmentationis vel diminutionis non oportet aliam rem a rebus permanentibus* add. Ex.
28. om. Exm.

motus sit, sufficit, quod partes vel res permanentes sint, et[29] non simul, ita quod ad veritatem istius: motus est, sufficiunt quaedam affirmativae et quaedam negativae, et quod nec per affirmativas nec per negativas[30] ponitur vel denotatur esse aliqua alia res a rebus permanentibus. Sed in motu alterationis sufficit, quod primo sit una res et non alia, et postea alia res sit et non alia,[31] et sic procedendo sine omni alia re permanente.

Pro ista[32] conclusione de motu valent[33] aliquae rationes supradictae de mutatione. Nam si motus esset aliqua alia res a rebus permanentibus, non videtur, qualiter possit corrumpi, quia nec ad destructionem subiecti nec per inductionem alicuius incompossibilis, quia non induceretur nisi aliqua res eiusdem rationis, quae non videtur incompossibilis sibi, nec per absentiam causae. Similiter: Quando aliquid movetur[34] secundum qualitatem,[35] non videtur aliqua res corrupta continue, quod tamen[36] oportet ponere, si motus esset talis alia res distincta.[37]

Pro modo loquendi, ponendo in oratione hoc nomen motus est proportionaliter dicendum, sicut dictum est prius de hoc nomine mutatio, quod aliquando motus supponit pro hoc verbo moveri et pro singulis modis et temporibus eius, aliquando supponit pro ipso mobili, aliquando pro termino sive re acquisita, quando aliquid movetur, aliquando ponitur loco talis orationis: quod movetur, sive quando movetur, vel loco alicuius[38] consimilis. Et similiter illa, quae adduntur in oratione huic nomini motus ex parte extremi alterius et aliquando ex parte eiusdem, sunt diversimode exponenda. Sicut ista: motus est in tempore, debet sic exponi: quando aliquid movetur, non acquirit vel deperdit omnia quae deperdit vel acquirit, simul,[39] sed unum post aliud. Et ita patet, quod ista nomina motus et tempus sicut talia alia abstracta sunt inventa causa brevitatis, ut videlicet totum,[40] quod importatur per istam longam orationem: quod movetur, non acquirit vel deperdit omnia quae acquirit vel deperdit,[41] simul, sed unum post

---

29. *Sed* Exm; supra pro "vel" *et* Exm.
30. nec . . . /om. Ex; seq. "ponitur vel" om. Em; pro "vel" *scilicet* Ex.
31. et postea . . . /om. Ex (res sit /om. Em); post seq. "re" *a* add. Em.
32. *etiam* add. AB; seq. om. V.
33. om. B; *sunt* A.
34. *augmentatur* Exm.
35. *quantitatem* B.
36. *non* add. Ex; pro seq. *oportet* Em.
37. om. Exm; *pro ista* (*alia* Em) *opinione sunt auctoritates Aristotelis et Commentatoris, sicut patebit suis locis. Aliae autem auctoritates quae videntur in contrarium solventur locis suis* add. Exm; pro seq. *Circa modum* Exm.
38. orationis . . . /om. Ex (aliquando . . . movetur (2) /om. Em).
39. omnia . . . /*simul omnia quae perdit* B; *simul* V; *totum simul* P; in seq. *absoluta* pro "abstracta" Em; in aliis lectio incerta.
40. ut . . . /om. Ex; "videlicet" om. Em.
41. omnia . . . /om. Ex.

aliud, importatur per istam brevem orationem: motus est in tempore.[42] Similiter ista propositio: motus est in moto, debet sic exponi: quod movetur, acquirit vel deperdit aliquid.[43] Et consimiliter est de multis aliis. Aliquae tamen propositiones sunt aliter exponendae, sicut patebit in processu.

[*De solutione Commentatoris*]*

Istis visis videnda sunt aliqua[44] circa solutionem Commentatoris.[45] Unde sciendum, quod Commentator distinguens de motu non intendit[46] quod veraciter motus possit accipi duobus modis, ut videlicet uno modo[47] sit terminus ad quem, et alio modo sit via[48] differens a termino et a mobili, quia nullus motus est talis res alia, sed intendit dicere[49] duas opiniones de motu, quarum una, scilicet famosa,[50] falsa est et alia vera. Nam aliqui dixerunt, quod motus est una res differens a termino a quo et mobili et a termino ad quem, sicut via media inter duo loca[51] distantia differt realiter ab utroque loco distante et etiam ab ambulante per eam vel in ea.[52] Et ista fuit opinio famosa tempore Aristotelis sicut etiam est[53] famosa modernis,[54] quia nesciunt solvere rationes sophisticas, quas faciunt.[55]

Alia[56] fuit opinio vera ipsius Aristotelis, et est aliorum[57] modernorum, scilicet[58] quod motus ultra illud quod movetur etc., quae sunt ante motum, nullam aliam rem dicit, nisi[59] praecise terminum, hoc est illud, quod acquiritur mobili ipsi, ita quod quando aliquid alteratur ad aliquam qualitatem, ista alteratio nullam rem imaginabilem dicit

---

*l. c. com. 4.

---

42. *Verumtamen sciendum est quod de exemplis non est curandum, quia tam ista exempla quam alia prius posita et post ponenda ponuntur gratia exempli tantum sive sint vera sive non, multa tamen vera sunt* add. Exm.
43. *etc.* add AVP.
44. *in speciali* add. *Exm.*
45. *propter quam ponenda* (*posita* Em) *sunt praedicta* add. Exm; pro seq. *Ubi* ABP.
46. *dicere* add. ABV.
47. ut . . . /*scilicet quod realiter motus uno modo accepto motu* Exm.
48. *res vera* Ex.
49. om. Exm.
50. scilicet famosa /om. BP.
51. *distincta* add. Ex.
52. in ea /*media* (!) Ex; *inter ea* (?) Em.
53. *fuit* ABP; plures codices confundunt interdum falsa cum famosa.
54. *temporibus quae a multis ponitur* add. Exm.
55. *pro ea de quibus patebit inferius* add. Exm.
56. *autem* add. Exm; in seq. "vera" /*videlicet* Ex.
57. *aliquorum* Exm.
58. et est . . . /om. V.
59. *nec* BPEx; in seq. pro "mobili ipsi" *alicui mobili* Exm.

ultra res, quae sunt, antequam illud mobile moveatur,[60] nisi illam qualitatem et partes qualitatis, quae acquiruntur illi, quod movetur. Sicut quando aliquid movetur[61] localiter, ultra mobile[62] et locum in quo et caetera permanentia, nulla alia res est nisi locus, ad quem illud mobile movetur, et partes eius. Et ideo quando dicit Commentator quod "motus secundum quod[63] non differt a perfectione, ad quam vadit, nisi secundum magis et minus, necesse est ut sit de genere illius perfectionis, ad quam vadit," debet sic intelligi: "Motus secundum quod non differt," etc., hoc est motus secundum illam opinionem veram, quae ponit, quod motus "non differt a perfectione," etc., quae ponit, quod motus ultra res, quae praecedunt motum, non dicit nisi perfectionem[64] acquirendam ipsi mobili, cuius tamen[65] perfectionis acquirendae primo acquiritur imperfectius et postea perfectius, "necesse est ut sit de genere illius perfectionis, ad quam vadit,"[66] hoc est: quaelibet res ultra res praecedentes motum est in eodem genere, in quo illud, quod ultimo acquiritur et manet; sicut quando aliquid alteratur, quodlibet reale praeter illa, quae praecedunt alterationem, est in genere qualitatis, in quo est illud, quod ultimo acquiritur[67] illi mobili, quod manet cum illo mobili. Similiter: Quando aliquid movetur localiter, quodlibet quod acquiritur, est in eodem genere, in quo est locus ultimo acquisitus, in quo mobile quiescit. Et ideo quando dicit Commentator, quod "motus[68] nihil aliud est quam generatio partis post partem illius perfectionis, ad quam tendit[69] motus," non intelligit nisi istam propositionem: quando aliquid movetur, fit in eo pars post partem illius perfectionis, quam acquirit; et accipit hic generationem large pro omni acquisitione, et loquitur de motu, quo acquiritur aliquid, et non de motu deperditivo, de quo patet[70] manifeste, quid est dicendum per illa, quae dicuntur de motu acquisitivo. Et ita patet, quod ad hoc, quod aliquid moveatur,[71] ultra res praecedentes motum nulla[72] est res imaginabilis nisi partes illius, quod debet acquiri, vel ipsa forma, quae debet acquiri. Et ideo necesse est secundum Commentatorem, ut motus,

60. *movetur* BP; *moveretur* V.
61. Sicut . . . /om. Ex.
62. *motum* Ex.
63. secundum quod /om. ABP.
64. etc. . . . /om. Ex; pro seq.: *acquisitam* Em.
65. *pars* add. BP.
66. *intendit* Exm.
67. *advenit* Exm; *venit* add. BP.
68. *mobile* Ex.
69. *intendit* Exm; *vadit* B (ad quam . . . perfectionem /om. A).
70. *tamen* add. Exm.
71. *movetur* ABP.
72. om. Ex; *non est aliqua* V; pro seq. *requiritur* Exm.

qui est in substantia, numeretur in genere substantiae,[73] hoc est necesse est, ut quando motus est in substantia, nulla alia res [*requiritur*][74] praeter rem de genere substantiae,[75] et sic de aliis, sicut exemplificat ibi Commentator.

Et quod subdit Commentator, ["*secundum autem*][76] quod est via ad perfectionem aliam," etc.,[77] debet sic intelligi: secundum opinionem illam, quae ponit, quod motus est realiter via ad aliam perfectionem ab illa re, quae est motus, necesse est, ut sit genus per se, hoc est necesse est, ut sit in alio genere ab illo, in quo est illud, quod ultimo acquiritur per motum, cum talis via realiter differat ab illo termino secundum illam famosam opinionem. Et ideo subdit Commentator, quod "ille modus est famosior," hoc est illa opinio falsa est famosior, "ille vero verior."[78] Et ideo Aristoteles induxit illum modum, hoc est illam opinionem[79] in Praedicamentis* tamquam famosam secundum consuetudinem suam, secundum quam, quando non tractat[80] in aliquo loco ex intentione de aliquo, sed gratia exempli, vel incidenter vel communiter loquitur secundum famosas opiniones, sive sint verae sive falsae. Sed in[81] 3° Physicorum,[82] quia loquitur de motu ex intentione volens determinare, quid sit motus, ideo[83] ponit ibi veritatem circa motum dicendo, quod motus nullam rem importat ultra res praecedentes motum nisi praecise ultimum terminum et alia eiusdem generis cum illo.

Ex istis patet,[84] quae est intentio Philosophi, quando dicit, quod motus non est aliquid praeter res, hoc est motus non est aliqua alia res secundum se totam distincta a rebus permanentibus. Et ideo motus non est alia res distincta a rebus, quae sunt in praedicamentis per se,[85] et ideo motus non est aliquid commune rebus tamquam via distinctia a rebus.

Est etiam notandum, quod motus, sicut dictum est, accipitur dupli-

---

*l. c. 11 (14); ed. Didot, t. 1, p. 23; cfr. Ockham Super Praed., cap. De Motu, in initio.

---

73. om. Ex.
74. om. V.
75. hoc. est . . . /om. ABP.
76. secundum autem /om. ABPV; supra: "Et quod"/*quando autem* Exm.
77. aliam, etc. /om. BP.
78. *hoc est opinio Aristotelis quam hic in isto tertio est verior* add Em; *secundum opinionem Aristotelis in 3° Physicorum* add. V.
79. Et ideo . . . /*hoc est opinio quam Aristoteles ponit* Ex.
80. secundum . . . /*qua non habeat tractare* Exm; "non"/om. B; *secundum quam tractat de aliquo ex intentione de aliquo vero* A.
81. *isto* add. Exm.
82. om. Exm; pro seq. *quando* BP.
83. om. AVP; *hic* add. Exm (et om. seq. "ibi").
84. *apparet* Exm.
85. *nec etiam mutatio est aliqua alia res* add. Exm.

citer, scilicet stricte pro mutatione successiva, et sic motus non est ad substantiam, et sic accipit Commentator motum in commento praeallegato, quando dicit, quod motus nihil aliud est quam generatio partis post partem, etc. Aliter accipitur motus large,[86] sive sit mutatio subita sive successiva, et sic accipitur motus in eodem commento, quando dicit, quod necesse est, ut[87] motus, qui est in substantia, numeretur in genere substantiae; et sic accipit motum Philosophus, quando dicit, quod motus non est praeter res. Et ideo signanter dicit: Mutatur enim semper illud, quod mutatur, aut secundum substantiam, etc. Et ideo non est intelligendum, quod Philosophus in[88] 3° Physicorum[89] semper loquitur de motu large sumpto pro mutatione, sed aliquando accipit motum stricte, aliquando large, sicut patet in eius processu.[90]

Est etiam sciendum,[91] quod quidam motus est acquisitivus et quidam deperditivus, et similiter mutatio quaedam est acquisitiva et quaedam deperditiva, hoc est dicere sub verbis planioribus, quod aliquando illud, quod movetur vel[92] mutatur, acquirit rem novam,[93] sicut quando aliquid movetur secundum locum, acquirit unum locum, et[94] quando materia mutatur, acquirit unam[95] formam; aliquando illud, quod movetur vel mutatur,[96] deperdit unam[97] rem, sicut quando aer obtenebratur, aer vere[98] mutatur, et tamen nullam rem acquirit, sed tantum deperdit, puta lucem, quia scilicet nunc non habet lucem, quam prius habuit. Similiter quando aliquid fit minus album, quod erat maius album,[99] nullam rem acquirit, sed tantum deperdit[100] rem, quam prius habuit, puta[1] habebat aliquam partem albedinis, quam non habet[2] postea.

Sic igitur ex omnibus praedictis patet, quod motus non est talis alia res distincta secundum se totam a rebus permanentibus, et ideo non habet quid rei sed quid nominis tantum. Et verum est, quod quod-

86. om. Exm.
87. necesse . . . /om. ABP.
88. *isto* add. Exm.
89. om. Exm.
90. eius . . . /*prosequendo* Exm.
91. *notandum* Exm.
92. *et* V.
93. *veram* ExV.
94. *similiter* Exm.
95. *novam* A; *veram* VExm.
96. *solum* add. Ex.
97. *veram* V (Ex?) Em.
98. *vero* A; *enim* BP.
99. quod . . . /om. Ex.
100. unam add. ABP.
1. *prius* add. BP.
2. *habebat* AB; *habuit* V; pro seq.: *prius* V (sic corr. B).

libet nomen significans rem quamcumque absolute et hoc nomen motus, distinguntur[3] ratione, hoc est definitione,[4] quia alia est definito indicans quid nominis unius et alterius.

[ARGUMENTA CONTRA PRAEDICTA]

Et quamvis haec sit intentio Aristotelis, tamen[5] ad maiorem dictorum evidentiam arguendum est[6] contra dicta.[7]

[1] Primo: Videtur,[8] quod motus sit[9] alia res a rebus permanentibus,[10] quia quando aliqua sic se habent, quod unum est habens omnes suas partes simul, et aliud non est habens omnes suas partes simul,[11] illa distinguuntur; sed motus et[12] res permanentes sunt huiusmodi, ergo, etc.[13]

[2] Item[14]: Motus est in genere aliquo[15] per reductionem tantum et non per se in genere; hoc dico de rebus permanentibus, ad quas est motus.[16]

[3] Item[17]: Nullum successivum est permanens, quia successivum et permanens[18] ex opposito dividuntur;[19] sed motus est successivus, igitur, etc.

[4] Item[20]: Motus terminatur realiter ad rem permanentem; sed nulla res permanens terminatur realiter[21] ad rem permanentem, quia nec ipsamet nec alia.[22]

---

3. *distinctum* A; *differt* Ex; supra lectio *abstracte* pro "absolute" est possibilis.
4. *huius* (*modi*) *est definitio* B; pro seq.: *et* Ex.
5. om. ABP (Em transp.).
6. *arguam* Exm; *arguo* V.
7. *praedicta* AV; *eam et solvam* (*ea*) Exm.
8. *ergo* add. AV; *enim* add. P; *Unde primo* Exm.
9. *una* add. ABP.
10. *primo* add. Exm.
11. est . . . /om. AEx.
12. motus et /*omnes* Exm.
13. sunt . . . /*quae habent partes habent omnes partes simul. Motus non habet omnes partes simul. Ergo motus et res permanentes distinguuntur ratione* (*realiter* Em!) Exm.
14. *secundo sic* Exm.
15. om. APV.
16. hoc . . . /(*dico de rebus ad quas est motus* Em). *Ergo motus non est res permanens* Exm; *ergo, etc.*, add. A.
17. *tertio quod* (*quia* Em) Exm.
18. successivum . . . /om. VExm.
19. *distinguuntur* AV; *distinguitur* Em; *dividitur* Ex; pro seq.: *motus ergo non est permanens* Exm.
20. *quarto sic* Exm.
21. om. PExm.
22. *igitur motus est alia res a re permanente* add. Exm.

[5] Item: Videtur, quod mutatio sit[23] res alia a re permanente,[24] quia mutatio cessat re permanente; igitur est alia res.[25]

[6] Item: Quod ad motum non sufficiunt[26] mobile et movens et partes formae, quarum una acquiritur post[27] aliam, videtur, quia adhuc cum eis[28] requiritur continuitas, ita scilicet, quod[29] una pars continue acquiratur post aliam; sed continuitas est alia res a rebus permanentibus, quia non manet illa continuitas, quando manent res permanentes.

Multa etiam[30] alia possunt adduci[31] contra praedicta. Quia tamen studiosus ex dicendis ad ista[32] potest elicere solutiones[33] aliorum, quae possunt fieri, ideo causa brevitatis omitto.[34]

[7] Videtur tamen una auctoritas Aristotelis esse[35] contra praedicta, quia[36] 2° De Anima dicit Aristotelis,* quod motus est sensibile commune distinctum ab aliis; sed patet, quod nulla res permanens est sensibile commune distinctum ab aliis;[37] igitur, etc.

[*Ad argumenta*]

[*Ad 1m*] Ad primum istorum dicendum, quod ad omnem non-simultatem partium motus sufficit non-simultas partium[38] rei permanentis. Nisi enim in re permanente una pars esset ante aliam, vel nisi mobile prius[39] esset in una parte loci quam in alia, nullo modo essent plures [*partes*] motus non[40] simul existentes. Et talis non-simultas plurium[41] rerum permanentium praeter omnem rem aliam[42] sufficit ad hoc, quod partes motus non sint simul, et ita propter non-simultatem partium motus non oportet ponere aliam rem a rebus permanentibus.

---

*l. c. cap 6 (3); ed. Didot, b. 3, p. 452.

---

23. *una* add. ABP.
24. a . . . /om. Exm.
25. est . . . /om. V; *a qualibet re permanente* add. Exm.
26. Quod . . . *contra hoc quod* (*dicitur quod* add. Em) *non est ibi aliqua res* (om. Em) *nisi* Exm.
27. *ante* Exm.
28. videtur . . . /*contra hoc non sufficit ad motum* Exm.
29. *oportet quod* add. B.
30. *autem* Ex; om. BEm.
31. *addi* BP.
32. dicendis . . . /*dictis* AB.
33. *rationes* Ex.
34. Multa . . . /om. V; *etiam auctoritates quae videntur esse contra praedicta quia istae exponuntur locis suis* add. Exm.
35. Aristotelis . . . /om Exm (Em non "esse").
36. Videtur . . . /*Item videtur Philosophus* V.
37. sed . . . /om. V; *sed quia nulla res permanens est sensibile commune distinctum ad aliis* add. Ex.
38. om. B.
39. *primo* VEx (BP transp.).
40. *nisi* B; supra "partes" om. ABPV.
41. *partium* BP.
42. *absolutam* A.

Sed ad formam argumenti, quia tota difficultas consistit in forma, concedendum est, quod quando istae[43] praemissae sunt verae: omnes res permanentes habent omnes[44] suas partes simul, ita scilicet quod omnes, quae sunt partes vel erunt partes, sunt simul, et[45] motus non habet omnes partes simul, quod tunc haec esset vera: motus et res permanentes non sunt idem realiter; nec tamen distinguuntur tunc realiter, quia tunc motus nihil est, et ideo nec[46] est idem realiter nec distinguitur[47] a rebus permanentibus.

Et si arguatur,[48] quod ex isto habetur, quod motus, quando est, non est illae res permanentes, quae sunt tunc, et per consequens vel est res distincta vel includit aliquam rem futuram, et[49] per consequens tunc per istam: motus est, denotaretur,[50] quod res futura est. Et ita haec est[51] impossibilis: motus est, quia semper infert istam: res futura est — dicendum, quod haec est vera: motus est, et tamen simul cum hoc potest concedi: motus non est res permanens, et tamen cum istis[52] stat, quod motus non est alia res a rebus permanentibus.

Et si dicatur, quod semper posita constantia subiecti, talis forma arguendi bona est: A non est B, et A est, igitur A est aliud a B; igitur similiter sequitur: motus non est res permanentes,[53] et motus est, igitur motus est alia res a rebus permanentibus[54] — ad istud non oportet respondere nisi propter protervos et aliquos simplices, qui propter defectum Logicae per vana sophismata decipiuntur. Et ideo dicendum,[55] quod quamvis forte[56] generaliter oportet talem modum arguendi valere: A non est B, et A est, igitur A est aliud a B, quando hoc verbum est[57] in nulla praemissarum nec in conclusione ponitur loco alicuius[58] alterius verbi vel[59] per se sumpti vel[60] cum alio, nec[61] loco suiipsius sumpti cum aliquo alio, tamen, quando ponitur loco alterius verbi vel per se

---

43. om. ABP.
44. om. ABP.
45. *vel* (2x); in seq. pro "quod" *quia* ABP.
46. *non* AEx.
47. ut dicitur B; *realiter* add. ABP.
48. *arguitur* APV; *dicatur* Exm.
49. *vel* B.
50. *denotatur* AV; *denominaretur* P.
51. *esset* PV; *erit* Em.
52. *ista* A; *hoc* V (P om. lineam).
53. *permanens* APVEx.
54. *re permanente* Ex ("rebus" om. PV).
55. Et . . . /om. B.
56. om. ABP; *formaliter* Em.
57. om. B.
58. om. AEx.
59. om. Exm.
60. *nec* Em.
61. *vel* Ex; seq. tamen . . . alio /om. ABPEx.

sumpti vel cum alio et loco suiipsius sumpti cum alio in aliqua praemissarum et non in conclusione, non[62] oportet talem modum arguendi valere. Sic autem est in proposito.[63] Nam in ista propositione: motus non est res permanentes,[64] hoc nomen motus ponitur loco istius totius: quod movetur, et li est ponitur loco istius verbi: habebit, vel loco sui participii cum isto verbo est et hac dictione praecise, et li res permanentes ponitur loco istius totius: res permanentes, quae non sunt, ut ista propositio: motus non est res permanentes, valeat istam: quod movetur, non habebit praecise res permanentes, quae nunc[65] sunt, quae vera est, quia habebit alias res permanentes. Et ita sub isto sensu ista propositio est vera: motus non est res permanentes, et etiam ista est vera: motus est; non[66] quod denotetur, quod omne illud, quod importat hoc nomen motus sit in rerum natura, sed hoc verbum est ponitur ibi loco istius[67] totius: habet aliquam rem et habebit[68] aliam rem sine quiete, ut ista propositio: motus est, aequivaleat isti toti: quod movetur, habet aliquam rem, et[69] sine quiete habebit[70] alias res eiusdem generis.

Et ex istis non sequitur ista conclusio: motus est alia res existens[71] a rebus permanentibus, secundum quod sonant verba,[72] et sicut prius negata est;[73] sed sequitur ista: quod illud, quod[74] movetur, habebit aliquas[75] res permanentes praeter illas, quas nunc habet.[76] Et ita semper respondendo talibus protervis imaginantibus, quod hoc nomen motus significet unam rem absolute, sicut faciunt nomina primario instituta, resolvendae et exponendae sunt propositiones acceptae per illas, quas philosophi intelligunt. Et tunc clare patebit,[77] quomodo argumentum valet et quomodo non, et quomodo nulla ratio valet contra praedicta.

Et tunc ad primam formam argumenti,[78] quando dicitur, quod quando aliqua sic se habent, etc., concedatur; et quando accipitur: res permanentes habentes partes habent[79] omnes suas partes simul, con-

---

62. om. Ex.
63. Sic . . . /om. V.
64. *permanens* APVEx.
65. *non* A (ut ista . . . sunt /om. B).
66. est . . . /om. Ex.
67. om. AEx.
68. *habebat* B; pro seq. *alias res* Ex.
69. transp. post "quiete" Ex.
70. *habet* BP.
71. om. VP.
72. sonant verba /*sonat* Exm.
73. *sunt* ABP.
74. illud . . . /om. ABP.
75. *partes* B; om. A; *plures* P (et om. "res").
76. *et* (*vel* Em) *praeter illam quam nunc habet* add. Exm.
77. clare . . . /*patet* B; *claret* A; *clarum esset* P.
78. *arguendi* Exm (et in seq. *arguitur*).
79. habentes . . . /*habent partes* VEx.

cedatur; et quando accipitur: motus non habet omnes partes suas simul, ista non est concedenda sub isto intellectu,[80] quod motus sit aliquid totum, cuius una pars est et alia non est, sed[81] quod aequivalet isti: quod movetur habet aliquid, et aliquid non habet, quod[82] habebit postea. Et nunc patet quod[83] ex isto non sequitur, quod illud, quod movetur, sit aliquid aliud a rebus permanentibus, nec sequitur, quod sit aliqua alia res ab omnibus rebus permanentibus[84] praesentibus, praeteritis et futuris, sed solum sequitur[85] quod aliquae res permanentes sunt futurae praeter illas, quae nunc sunt, vel illud, quod movetur, erit[86] in aliquibus rebus permanentibus, in quibus nunc non est; quod dico propter motum localem. Et ideo secundum Commentatorem 3° Physicorum, commento 4° [87]: "Definitio motus est ambigua."

Sic igitur patet, quod talis modus arguendi acceptis propositionibus, sicut Philosophus accipit[88] eas, et sicut bene intelligentes utuntur eis, non valet.

Sed numquid[89] ista potest concedi: motus est aliud a rebus permanentibus? — dicendum, quod si motus ponatur loco totius istius: quod movetur, et illa addita non ponantur loco aliorum,[90] sed accipiantur eodem modo sicut in propositionibus, ubi[91] subiectum est absolutum significans unam[92] rem, propositio debet negari, quia haec est falsa: illud, quod movetur, est aliud a rebus permanentibus. Si autem li motus supponat pro iam acquisito, potest negari. Sed si stet pro termino ultimo acquirendo, potest concedi, quod aliquando[93] motus est aliud a rebus permanentibus, hoc est illud, quod ultimo acquiritur, est aliud a rebus permanentibus, quia non est res permanens, sed erit res permanens, sicut albedo, quae ultimo inducetur[94] in alterato, non est res permanens, sed erit res permanens.[95] Et cum omnibus istis stat principalis intentio, quod praeter res omnes[96] permanentes, praesentes,

---

80. *et add.* Ex.
81. *secundum* add. ABP; seq. "quod" om. Exm.
82. *sed* Exm; et in seq. om. "postea" Exm.
83. Et . . . /*Nunc autem* Exm.
84. nec . . . /om. AV.
85. om. ABP.
86. *est* AEx.
87. Commentatorem . . . /*Philosophum in isto 4° commento* Ex; *Commentatorem commento 4°* Em.
88. *philosophi accipiunt* VEx.
89. *numquam* Exm.
90. *aliquorum* BP.
91. *ut praedicatum et* A; *in quibus* V.
92. *eandem* add. ABP.
93. om. B.
94. *inducitur* Ex.
95. sicut . . . /om. V.
96. om. VEx; *eis* B.

praeteritas et futuras, non est aliqua alia res distincta secundum se totam ab eis.

[*Ad 2m*] Ad secundum dicendum, quod aliquid[97] esse in genere est dupliciter, vel sicut res importata per illud genus, quod[98] genus praedicatur de pronomine demonstrante illud, sicut dicimus, quod Sortes est in genere substantiae, quia hoc genus substantia significat Sortem, et etiam haec est vera: hoc,[99] demonstrando Sortem,[100] est substantia. Aliter est aliquid in genere, quia est signum et[1] praedicabile de eis, quae sunt in genere primo modo,[2] sicut dicimus, quod haec species homo est in genere substantiae, quia haec est vera: Sortes est in genere substantiae; et tamen substantia non praedicatur de pronomine demonstrante ipsam speciem homo.[3] Haec enim est falsa: hoc,[4] demonstrando illam speciem homo,[5] est substantia, quia nulla species nec aliquod genus est substantia, sicut demonstrat Aristoteles 7° Metaphysicae.* Primo modo accipiendo[6] esse in genere, dico quod omnis res est in genere per se vel est pars intrinseca et[7] essentialis alicuius rei per se existentis in genere, et tunc oportet, quod motus, si[8] sit in genere isto modo, quod sit per se in genere vel[9] pars essentialis alicuius existentis per se in genere; sed non est pars essentialis alicuius talis; igitur est per se[10] in genere vel non est in genere.[11] Accipiendo autem esse in genere secundo modo, sic[12] dicuntur talia: album, albedo, homo, animal rationale et huiusmodi esse in genere; et talia dicuntur in genere[13] dupliciter: vel quia praecise significant illa, quae sunt in illo genere et de eis vere praedicantur, sicut homo praecise significat substantias, quae sunt in genere substantiae,[14] et qualitas praecise significat qualitates, quae sunt in genere qualitatis, et talia dicuntur esse in genere per se.

---

*l. c. cap. 1 (4); ed. Didot; t. 2, p. 558.

---

97. om. B; post seq. "in" *aliquo* add. ABP.
98. *quia* B.
99. om. BP; *scilicet* A.
100. *Sortes* add. A; *hoc* add. P.
1. om. AP et seq. . . . eis /*eorum* Ex.
2. *accipiendo esse in genere* add. Exm.
3. om. Ex.
4. *homo* (et exp. B); om. P.
5. om. AExm; *hic homo* P.
6. *aliquid* add. AB.
7. om. Ex.
8. om. B.
9. *quod sit* add. V.
10. existentis (om. Em) . . . /om. Ex.
11. vel pars . . . /om. B; est /*sed non est* add. A.
12. *sicut* AB.
13. et (*sed* P) . . . /*isto modo* B; *et adhuc* V; *ita* A.
14. et de eis . . . /om. Ex (pro "homo" *substantia* V).

Secundo modo accipiendo[15] aliqua esse per se in genere, vel talia significant aliqua, quae sunt per se in genere, quia scilicet significant illa, quae significantur per abstracta eis correspondentia, et tamen significant vel consignificant quaedam alia, sicut album, calidum, dulce[16] et huiusmodi significant qualitates, quae sunt in genere qualitatis, et simul cum hoc significant vel consignificant[17] subiecta illarum qualitatum, et talia dicuntur esse in genere per reductionem [*sicut album, calidum, musicum et huiusmodi dicuntur esse in genere qualitatis, quia non praecise significant qualitatem.*[18] *Et isto modo hoc nomen motus potest dici esse in genere per reductionem*],[19] quia non praecise[20] significat rem unius generis, sed etiam consignificat[21] vel dat intelligere rem aliam[22] alterius generis. Sicut motus non tantum significat formam acquisitam per motum, sed etiam[23] consignificat subiectum illius formae, et similiter[24] consignificat, quod tota illa forma non simul acquiritur sed pars post partem. Et tunc sic arguendo: quaelibet res permanens est per se in genere, motus non est[25] per se in genere, igitur motus non est res permanens, quantum ad formam arguendi est fallacia aequivocationis, sicut hic: quilibet homo est per se in genere substantiae, album non est per se in genere substantiae,[26] igitur album non est homo; nam ista: album non est per se in genere substantiae,[27] est distinguenda, eo quod subiectum potest supponere personaliter, et tunc discursus est bonus, sed minor est falsa, vel potest supponere simpliciter vel[28] materialiter, et tunc est fallacia aequivocationis, eo quod subiectum[29] in conclusione supponit tantum[30] personaliter. Similiter ista: motus non est per se in genere, est distinguenda, eo quod subiectum potest supponere simpliciter vel materialiter, et tunc est fallacia aquivocationis, quia in conclusione supponit personaliter, vel potest supponere personaliter vel significative, et tunc vel est resolvenda, sicut dictum est prius, vel supponet determinate pro mobili vel pro illo, quod est acqui-

15. om. B; seq. om. Exm; supra *tale dicitur* Exm; seq. "per se" om. AExm.
16. om. ABP.
17. om. VEx.
18. *qualitates* Em.
19. [ ] om. ABPV; sed istud homoioteleuton videtur esse necessarium.
20. *hoc nomen motus* add. ABP.
21. *significant* B; *vel significant* add. Exm.
22. om. V; "aliam" om. ABP; seq. "alterius generis" om. Ex.
23. *significat vel* add. Exm.
24. om. B.
25. *res* add. Ex.
26. album . . . /om. B.
27. in . . . /om. Ex.
28. *et* Ex.
29. om. Exm.
30. om. Ex.

situm per motum,[31] vel pro illo, quod iam[32] non est acquisitum,[33] sed acquiretur, vel pro uno aggregato ex omnibus praedictis, et tunc patet manifeste, vel quod minor est falsa — et tunc sequitur conclusio falsa; vel quod minor est vera — et tunc sequitur conclusio vera; uniformiter[34] accipiendo hoc[35] nomen motus in conclusione et in minore. Declarationem istorum causa brevitatis omitto, quia satis potest patere ex dictis.[36]

[*Ad 3m*] Ad tertium dicendum, quod quando auctores accipiunt istam propositionem: nullum successivum est permanens, et similiter[37] quod successivum et permanens ex opposito dividuntur,[38] intelligunt tales propositiones, quod omne acquisitum alicui, vel simul acquiritur illi vel deperditur, vel successive, id est omne quod acquiritur alicui vel deperditur, simul acquiritur[39] vel deperditur, et non pars ante partem, vel successive, id est pars ante partem. Et ideo quando arguitur sic: nullum successivum est[40] permanens; motus est successivus; igitur, etc.,[41] debet[42] concedi conclusio sub isto sensu: illud quod partibiliter acquiritur vel deperditur, non acquiritur vel deperditur[43] totum simul; cum hoc tamen[44] stat, quod praeter res permanentes, praesentes, praeteritas et futuras nulla res est distincta secundum se totam ab eis. Et hoc praecise est principale intentum.

[*Ad 4m*] Ad quartum: Cum[45] dicitur, quod motus[46] terminatur ad rem permanentem, non est intelligendum, quod una res, quae est motus, distincta secundum se totam ab illo termino, terminetur ibi ad illum terminum,[47] sicut via ad Londinum terminatur ad Londinum,[48]

---

31. per motum /om. VEm.
32. om. VEm.
33. per motum . . . /om. Ex.
34. *universaliter* B; supra "tunc" (2x) om. Exm.
35. *hic secundo* B.
36. Declarationem . . . /om. V.
37. om. BP.
38. *distinguuntur* ABV.
39. quod . . . /*vel* (*nihil quod est* Em) *successivum cum* (om. Ex) *acquirit vel deperdit aliquid simul acquirit vel deperdit illud. Similiter tales omne quod acquiritur alicui vel simul acquiritur* Exm; seq. "vel deperditur" om. BExm; P om. "id est. . . ." Restituimus textum, ut potuimus, sed videtur esse ibi homoioteleuton.
40. *pars* add. B.
41. om. BP; *motus non est res permanens. Sed* (om. Em) Exm.
42. *sic* add. ABP.
43. non . . . /*distinguitur ab eo quod acquirit* A.
44. om. BPV.
45. *quando* PExm.
46. *realiter* add. Exm.
47. *et* add. B.
48. via ad (om. AB) . . . /*via ad londonias distincta a londoniis terminatur ad london* Exm (P habet longiorem omissionem).

et sicut[49] ignis terminatur ad aerem et econverso; sed per istam propositionem: motus terminatur ad terminum,[50] non intelligitur nisi ista propositio: quando aliquid movetur, aliquid acquiritur vel deperditur illi, quod movetur, sicut per istam propositionem: dealbatio terminatur ad albedinem, non intelligitur nisi ista propositio: quando aliquid dealbatur, albedo acquiritur vel deperditur illi, quod dealbatur.[51] Et ideo[52] sic accepta ista propositione iste modus arguendi non valet: nulla res permanens terminatur ad rem permanentem, motus terminatur ad rem permanentem,[53] igitur motus[54] est aliud a rebus permanentibus. Sicut non sequitur: nulla res[55] terminatur ad rem permanentem;[56] quando aliquid movetur, aliqua res acquiritur vel deperditur; igitur quando aliquid movetur, est aliud a rebus permanentibus.[57] Et ideo omnia talia argumenta procedunt ex falsa imaginatione, ac si motus esset unum accidens distinctum existens subiective in mobili, quod accidens una alia res[58] terminaret, sicut videmus unum corpus terminari ad aliud corpus,[59] quod falsum est. Sed terminare motum non est aliud quam esse illud, quod acquiritur vel deperditur, quando aliquid movetur, ut ista brevis oratio: albefactio terminatur ad albedinem,[60] ponatur loco illius longae orationis: quando aliquid dealbatur, albedo acquiritur illi, hoc est, tunc primo albedo est in illo et prius non fuit. Similiter ista brevis oratio: iste locus[61] terminat motum localem, ponitur loco istius orationis: illud quod movetur, postquam pervenit ad locum istum, quiescit in eo, vel non movetur ultra locum istum. Et ideo semper tales orationes exponendae sunt modo praedicto vel aliquo alio modo conventiori, si inveniatur, quia sufficit mihi,[62] quod praeter res permanentes praesentes, praeteritas et futuras non sit aliqua alia res distincta

---

49. *similiter* Ex.
50. *rem permanentem* A.
51. *movetur* B.
52. om. AV.
53. *albedinem* BExm; correximus quod reputavimus errorem, fide P; cf. not. 57.
54. *non* add. B.
55. *permanens* add. Exm.
56. motus . . . /om. AV.
57. *ita nec iste: nulla res permanens terminatur ad rem permanentem, motus terminatur ad rem permanentem, igitur motus est aliud, etc.* add. V; seq. om. ExP.
58. quod . . . /*quia aliam rem* A; *quod alia res* PV.
59. unum . . . /*quod unum corpus est ad aliud terminatum* V; *unum corpus ad corpus terminatum* A.
60. albefactio . . . /*albedo terminat dealbationem* Exm; *albedo terminatur albedine* ABP.
61. *motus* ABP; om. Exm.
62. *modo* Ex; pro seq. *quia* B (om. Ex).

secundum se totam ab eis.[63] De modo loquendi parum curo, dummodo habeatur bonus intellectus.

[*Ad 5m*] Ad aliud dico, quod mutatio non est alia res. Et quando dicitur, quod mutatio cessat esse re permanente[64] existente, hoc potest concedi sub isto intellectu: illa res, quae mutatur, manebit sub forma, quam nunc habet. Sed per istam propositionem[65] non denotatur[66] aliam rem esse, quae non sit res permanens; vel per istam: mutatio cessat re permanente[67] manente, denotatur, quod haec propositio cessat esse vera: mutatio est, quamvis ista propositio non cesset[68] esse vera: res permanens est. Sed ex hoc non sequitur, quod mutatio sit talis alia res statim destruenda, sed[69] ista propositio: mutatio est, cessat esse vera, quia ista propositio cessat esse vera: res habet hanc rem,[70] et prius non habuit eam, quae cessat esse vera, quia secunda pars cessat esse vera.[71] Sed hoc non est propter destructionem alicuius rei, quae sit mutatio, sed hoc est solum propter continuationem sive conservationem vel generationem[72] rei, et ex hoc, quod alia res destruitur. Unde ex hoc solo, quod[73] nulla res destruitur, sed quaelibet res conservatur, cessat ista esse vera[74]: hoc subiectum numquam habuit hanc rem scilicet[75] formam vel locum, et ideo sine omni destructione cuiuscumque rei cessat haec esse vera: mutatio est. Igitur propter hoc non manebit mutatio, et tamen manebit res; igitur[76] non oportet ponere mutationem esse aliam rem cessantem esse,[77] sed sufficit ponere, quod nulla res cessat esse; sed quod[78] quaelibet conservatur sine omni destructione.

[*Ad 6m*] Ad aliud dicendum, quod illa[79] continuitas motus non est alia res a rebus permanentibus;[80] sed ex hoc dicitur motus continuus, quia semper res mobilis acquirit vel deperdit aliquid sine quiete sub

63. sufficit . . . /om. V; aliquo . . . intellectus /om. P; *et* add. Exm; pro seq. *quia* V; supra pro "conventiori" sensibili B.
64. om. Ex; pro seq. *manente* VEx.
65. *rationem* Ex.
66. *denominatur* B; pro seq. *quod alia res sit* V.
67. om. Exm; seq. om. BP.
68. quamvis . . . /*quando . . . cessat* ABP; supra: "ista" om. AEx; "propositio" om. VExm.
69. *scilicet* BP.
70. om. BP.
71. quia ista . . . /om. Ex; quia secunda . . . /om. V.
72. vel . . . /om. Ex; sive econverso /om. Em.
73. alia . . . /om. Ex; pro "alia" *nulla* PEm.
74. *quod* add. ABP.
75. *puta* Exm.
76. om. Ex.
77. om. Ex.
78. om. AEx.
79. om. AEx.
80. *praesentibus praeteritis et futuris* add. Exm.

aliquo praecise, ita videlicet, quod nulla talis propositio: hoc est sub hoc, vel hoc est in hoc[81] et non in alio, possit verificari cum quibuscumque partibus contradictionis successive verificatis. Hoc enim est quiescere in aliquo, quando scilicet ista propositio copulativa: hoc est in hoc loco et non in alio, vel saltem ista: hoc est in hoc[82] loco, potest verificari[83] cum quibuscumque[84] contradictionis successive verificatis.[85] Ad continuitatem igitur motus sufficit, quod mobile in aliquo non quiescit[86] vel sub aliquo praecise; sed quandocumque contingit verum dicere, quod mobile est sub hoc vel in hoc praecise, ita quod non contingit[87] postea dicere, quod mobile[88] est in hoc vel sub hoc praecise, tunc est motus.[89] Quod potest fieri sine omni re distincta a rebus permanentibus per hoc solum, quod una res succedit alteri, vel per hoc, quod una et[90] eadem res numero[91] est primo in uno loco et postea sine quiete media in alio.

[*Ad 7m*] Ad auctoritatem[92] Aristotelis 2° De Anima, quod motus est sensibile commune, dicendum est, quod ex hoc non sequitur, quod sit alia res, quia[93] ibidem dicit,[94] quod quies et numerus est sensibile commune,[95] et tamen[96] nec quies nec numerus est alia res. Igitur[97] propter illam auctoritatem non oportet ponere motum esse aliam rem, etc.[98]

[Expositio Definitionis Motus]

Sed quid dicendum est ad definitionem 3° Physicorum,* quod motus est actus entis in potentia, etc.?[99]

---

*cf. l. c. 7 (6); ed. Didot, t. 2, p. 273 s.

---

81. vel . . . /om. Ex.
82. om. Ex.
83. *commensurari* BP; *converificari* Em.
84. *partibus* add. AEx; pro seq. *contradictoriis* PV.
85. *Et ex isto debet consequenter concedi quid importatur per successionem et quid per continuitatem successionis, quid per tarditatem et velocitatem, et sic de consimilibus. Sed causa brevitatis ad praesens nolo de istis amplius pertractare. Hoc autem sufficiat ad praesens quod* add. Ex (et fere) m; seq. "igitur" om. Exm.
86. *quiescat* (et om. "non") Em.
87. *convenit* P (in aliis dubium).
88. *motus* ABP.
89. ita quod . . . /om. Ex.
90. una et /om. Exm.
91. *potest esse immo* add. BP.
92. *ad ultimum quod assumitur de auctoritate* Exm.
93. *sicut enim* Exm.
94. *dicitur* BP; *ponit* Exm.
95. et . . . /*est sensibile commune et similiter numerus* Exm.
96. om. ABV.
97. *et de quiete quidem omnes concedunt quod* (*ergo* Em) Exm.
98. hic sequuntur multa, circa 2 columnae, in Exm.
99. Hic iungit iterum tractatum Exm.

Dicendum,[100] quod non est intentio Philosophi[1] dicere, quod motus sit quidam actus distinctus a re mobili et caeteris permanentibus,[2] sed intendit dicere, quod[3] quando aliquid movetur, est actu sub aliquo vel in aliquo, vel actu caret aliquo, inquantum est in potentia. Et illud in potentia potest dupliciter intelligi. Quia quando est successiva mutatio, tunc[4] debet sic intelligi: quando aliquid movetur successive, est actu sub aliquo[5] vel actualiter carens aliquo in potentia ad aliud eiusdem generis habendum vel deperdendum. Verbi gratia, ponatur exemplum[6] de motu acquisitivo tantum, quia per dicenda de motu acquisitivo, potest patere sufficienter[7] quid[8] sit dicendum de motu deperditivo.[9] Quando igitur aliquid movetur, oportet quod actualiter aliquid[10] habeat, puta quod actu sit tantae quantitatis vel tale actualiter[11] vel sub tali qualitate vel[12] in tali loco, et quod sit in potentia ad aliquid, quo caret, quod tamen est habiturum statim postea.[13] Et hoc intelligit, quando dicit, quod "motus est actus entis in potentia inquantum in potentia,"[14] hoc est, quod movetur, est actualiter sub tali re existens in potentia ad aliud eiusdem generis acquirendum immediate. Et ex isto patet, quod ad hoc[15] salvandum non oportet ponere aliquam[16] aliam rem a rebus permanentibus.[17]

Si autem sit mutatio subita, potest adhuc salvari praedicta definitio, sed non per hunc modum[18] dictum, sed per istum modum: motus est

---

100. *Notandum est hic primo* Ex.
1. *intendit Philosophus* Ex; *hic* add. Em.
2. Dicendum . . . /textus corruptus in ABP propter homoioteleuton; *et existens in mobili inquantum mobile est in potentia* add. Exm.
3. *motus est actus entis in potentia inquantum in potentia* add. Exm.
4. om. APV.
5. actu . . . /*in actu vel sub actu* AV.
6. ponatur exemplum /*loquamur modo* Exm.
7. *faciliter* add. Exm.
8. *proportionaliter* add. Exm.
9. tunc add. Exm; seq. "igitur" om. BExm.
10. om. VEx.
11. vel . . . /om. V; *vel talis accidentalis* A.
12. *actualiter* add. Exm; pro seq. *sub* AB (P om. "sub tali").
13. *ita quod immediate post habebit aliquid quo nunc caret* add. Exm.
14. potentia . . . /om. A; inquantum . . . /om. Ex.
15. *motum* (et transp.) Ex.
16. *talem* Ex.
17. *praeteritis, praesentibus et futuris. Sed sufficit ponere rem permanentem* (*quae movetur* add. Em) *et rem permanentem quae non haberent* (*iam habetur* Em) *et rem permanentem futuram quae non habetur vel rem permanentem praesentem quae tamen non habetur sed potest haberi* (*et habebitur* add. Em). *Quod dico propter motum localem* (add. Em). *Qualiter autem dicendum sit de mutatione quae est augmentatio vel diminutio non est modo curandum quia de hoc dicetur inferius* add. Exm.
18. hunc /om. APV; *iam* add. AV (supra post "definitio": *scilicet quod motus est actus entis in potentia, etc.* add. V).

actus entis[19] in potentia inquantum in potentia, et tunc valet istam propositionem[20]: quod mutatur, est actu[21] habens aliquid, quod non habuit prius, sed potuit habere. Sicut quando materia mutatur ad formam substantialem, tunc illa mutatio est actus illius materiae inquantum in potentia, hoc est, ista materia modo est sub forma substantiali, quam prius et immediate[22] non habuit, sed potuit habere. Et ita ista definitio motus: motus est actus entis in potentia inquantum in potentia,[23] si sit definitio communis omni mutationi, est ambigua secundum Commentatorem et debet sic suppleri: motus est actus entis, quod est[24] in potentia ad aliud habendum, vel[25] immediate ante fuit in potentia ad illud, quod nunc habet.[26]

Et[27] nota, quod quamvis motus sit actus entis in potentia, tamen per hoc non complete[28] exprimitur quid nominis motus, sicut per istam propositionem: omne quod movetur est in actu et in potentia ad aliud,[29] adhuc[30] non habetur[31] complete, quid[32] importat motus; nam illud praedicatum esse in actu sub uno et in potentia ad aliud ita competit quiescenti sicut alicui[33] moto. Et ideo ad habendum quid nominis[34] ipsius motus oportet addere aliquid, quo addito totum non possit competere quescenti. Et hoc est quod[35] additur: inquantum in potentia, ut li inquantum denotet, quod immediate post hoc aliquid aliud erit in actu large accipiendo esse in actu. Unde ad complete sciendum, quid est motus, oportet habere totum illud: quod movetur, sit in actu sub aliquo, et prius immediate erat sub alio, et[36] immediate postea erit sub alio. Et hoc requiritur ad motum successivum.

---

19. *quod prius fuit* add. Exm (transp. et add. alia).
20. valet . . . /*aequivalet isti propositioni* Exm.
21. *actualiter* Exm.
22. prius /. . . *semper vel immediate prius* Ex.
23. inquantum . . . /om. AVEx.
24. quod est /om. B.
25. om. Ex; *et* P.
26. *habetur* BP; pro "nunc" *non* V (expunct. et corr. B); *numero* (!) P; *Et ut sit generalis definitio omni mutationi acquisitivae et deperditivae accipitur hic large et* (*habere* add. Em) *largissime sicut dicimus subiectum* (?) *habere pronomen et negationem et substantiam habere quantitatem et sic de aliis* add. Exm et insuper duas columnas.
27. Sequentia inveniuntur diversis locis in Exm; *Notandum est* Exm.
28. perfecte V.
29. ad aliud /om. V.
30. *ad hoc quod* B.
31. om. B.
32. transp. B (cf. nota 30).
33. *actualiter* V pro seq. *moventi* Ex.
34. *illius* AB.
35. *quia* Ex; pro seq. *dicitur* Exm.
36. et prius . . . /om. ExP.

Ad motum autem subitum, qui vocatur mutatio subita, sufficit, quod actu sit sub aliquo, inquantum immediate antea fuit in potentia ad illud et non in actu. Et ideo Philosophus ponit inquantum[37] in potentia, quia quamvis aes et[38] in potentia ad statuam[39] sint idem, tamen haec est vera: motus est actus aeris inquantum est in potentia statua, et haec est falsa: motus est actus aeris, inquantum est actu[40] aes. Et causa huius est, quia quamvis illa res, quae est in potentia statua, sit ipsum aes,[41] tamen non est eadem definitio exprimens quid nominis istorum terminorum: aes et statua in potentia; nam si esset eadem ratio istorum terminorum, sicut illi termini pro eadem re supponunt, tunc sicut haec est vera: motus est actus aeris, inquantum est in potentia statua, ita haec esset vera:[42] motus est actus aeris inquantum aes. Sed isti termini non habent eandem rationem, quamvis supponant pro eodem[43] simpliciter, et ideo una est vera et alia falsa.

Propter quod sciendum, quod haec dictio "inquantum" aliquando tenetur pure reduplicative,[44] aliquando non tenetur[45] reduplicative sed specificative aliquo modo, et tunc denotat aliquando,[46] quod subiectum et praedicatum sunt convertibilia vel quod praedicatum inferat subiectum, vel quod praedicatum sumptum cum[47] illio, super quod cadit reduplicatio, inferat subiectum. Quamvis haec dictio "inquantum" possit aliis modis teneri, tamen hoc, quod dictum est, sufficit ad intentionem Philosophi. Unde patet hanc esse falsam: motus est actus aeris inquantum aes,[48] quia tunc oporteret, quod haec esset vera: si aes est, motus est, quod tamen non oportet. Sed haec est vera: motus est actus aeris inquantum aes est in potentia,[49] quia sequitur[50]: aes est in potentia,[51] igitur motus est. Nec accipitur[52] esse in potentia hic pro illo, quod est in potentia, ut sit in rerum natura, sicut dicimus, quod Anti-

---

37. Quae hic sequuntur transp. Exm.
38. om. BP; *illud quod est* add. Exm.
39. ad statuam /*et statua* BP; *statua* Exm.
40. om. Exm.
41. *quia* add. BP; iste processus valde est contractus ex Exm.
42. *falsa* B.
43. *eadem* VEx.
44. *sicut dictum est alibi* add. Exm.
45. *pure* add. Exm.
46. om. BP.
47. *super* (!) A; *pro* V.
48. *est in potentia* add. AV.
49. *statua* add. V.
50. oporteret . . . /om. A.
51. est . . . /om. (lacuna) V.
52. Nec . . . /*et est semper intelligendum quod non accipit* Exm.

christus[53] est in potentia, quia non est in rerum natura, et potest esse, sed accipitur[54] hic esse in potentia pro illo, quod est in potentia ad aliquid immediate habendum, quo caret, ut sit ista definitio motus:[55] motus est actus entis in potentia ad aliquid immediate habendum, inquantum est in potentia.[56]

Et est[57] sciendum,[58] quod haec particula [*inquantum*][59] non additur ut sit de substantia definitionis motus, sed magis ut specificet et exprimat illud praedicatum esse definitionem[60] subiecti vel saltem esse convertibile vel inferens[61] subiectum, quamvis[62] ita sit sine tali additione. Unde quando[63] sic dicitur: motus est actus aeris inquantum in potentia, denotatur,[64] quod hoc totum: aes[65] in potentia, sit inferens subiectum. Et sic[66] quamvis haec sit vera: aes est in potentia statua, et haec similiter: aes[67] in potentia statua est aes, et ita praedicentur de se mutuo et de eodem subiecto, tamen haec est vera: motus est actus aeris, inquantum[68] est in potentia statua, et haec falsa: motus est actus aeris inquantum aes. Et ratio est, quia isti termini "aes" et "in potentia statua" differunt ratione, hoc est definitione exprimente quid nominis,[69] et non differunt[70] realiter. Et ideo quando Philosophus dicit, quod sunt idem subiecto et differunt ratione, non intelligit, quod illud, quod est aes, et quod est in potentia statua[71] differant ratione, sed intelligit, quod illi termini, qui verificantur de isto[72] subiecto,[73] differunt ratione,

---

53. *Caesar* Exm.
54. in rerum . . . /*est actualiter existens sed potens in potentia existere. Nec accipit* Exm; et addunt multa in sequentibus.
55. om. BP.
56. *et si sit definitio motus successivi tunc aequivalet isti quod movetur immediate ante fuit sub aliquo et nunc est sub alio in potentia* add. Exm (Em transp.), et addunt alia multa.
57. Et est /*Est tamen* V; *est autem* Exm.
58. *quod quando sic dicitur motus est actus entis in potentia inquantum in potentia* add. Exm.
59. om. ABPV.
60. *definibile* B.
61. *inferius* BP; *inferre* Exm; pro seq. *cum subiecto* (om. B) A.
62. *quam* AB; quamvis . . . sit /om. V.
63. *quando autem* Exm et addunt alia in seq.
64. *denotat* Exm.
65. *est* add. B.
66. Et . . . /*sic igitur* Exm.
67. *ens* Em.
68. *aes* add. Ex.
69. multa adduntur in Exm et om. usque ad "realiter."
70. *distinguuntur* BP.
71. quando . . . /*non intelligit Philosophus quod eadem sint idem subiecto et tamen differunt ratione sicut non intelligit quod illud aes et illud in potentia statua quae sunt idem in potentia* (*subiecto* Em) *vel realiter* Exm.
72. om. AEx.
73. *quando significative stant* add. Exm.

sicut[74] isti termini homo et risibile differunt ratione et tamen verificantur de eodem et pro eodem numero.[75]

Et eodem modo[76] isti termini "posse sanari" et "posse infirmari" differunt ratione, quia scilicet alia est definitio exprimens quid nominis unius et alterius, et aliquid[77] significatur vel connotatur per unum, quod non per reliquum, quia per istum terminum "posse sanari" significatur vel connotatur[78] sanitas, quae non significatur vel[79] connotatur per istum terminum "posse infirmari."[80]

Et eodem modo est dicendum[81] de colore et visibili.[82]

Et hoc est, quod dicit Philosophus* et Commentator, quod nisi "posse sanari" et "posse infirmari" differant[83] ratione, hoc est definitione, sanitas esset infirmitas, quia sanitas significatur per unum istorum et non per reliquum, et econverso.[84]

Et quando Commentator dicit,[85] quod positione contrariorum[86] sunt contrariae, non intelligit[87] quod in materia[88] sint quaedam positione distinctae realiter a materia,[89] quia impossibile est a parte rei contraria esse in eodem subiecto, sed intelligit, quod huiusmodi[90] nomina: calefactibile, frigefactibile et huiusmodi, significant vel connotant contraria, nec propter aliud dicuntur positione contrariae, nisi quia significant res contrarias. Unde per hoc quod dicitur, quod hoc est sanabile, non denotatur, quod in hoc sit talis potentia distincta a subiecto, sed praecise denotatur, quod non est ibi sanitas et quod potest esse ibi sanitas, quae non est ibi. Et eodem modo cum Commentator dicit, quod color et visibile non sunt idem, quamvis subiectum sit idem, intelligit, quod isti termini color et visibile habent distinctas definitiones, quamvis de eodem subiecto verificentur.

---

*3° Physic. l. III, c. 1 (10), ed. Didot, t. 2, p. 274; text. com. 10.

---

74. *sed* Ex.
75. *sicut ista est vera idem homo numero est homo et risibilis. Sed in tali propositione illi termini non stant pro se sed pro illo uno pro quo supponit subiectum* add. Exm.
76. Et . . . /*similiter* Exm.
77. *etiam* add. Exm.
78. *vel consignificatur* add. Exm.
79. *nec* Exm.
80. differunt ratione . . . /om. B; quia . . . /om. P; Exm addunt plura.
81. Et . . . /*similiter est* Exm.
82. Exm addunt multa.
83. *differunt* A; *differrent* V.
84. Et hoc . . . /contractum ex Exm; "et econverso"/om. AV.
85. *Unde quod subdit Commentator* Exm.
86. *rerum contrariarum* Exm.
87. *intendit* Exm.
88. *ipsa* Exm; *re* add. Exm.
89. non . . . /om. AB; quod in . . . /om. P; Exm addunt multa.
90. *talia* Exm; sequentia sunt valde contractata et etiam mutata ex Exm.

Item nota, quod quando Commentator dicit, quod "motus est actus medius inter potentiam et actum" hoc[91] est intelligendum, quod illud, quod movetur, nec est in actu praecise nec in potentia praecise, sed in medio eorum per abnegationem per hoc, quod est tam in actu quam in potentia, quia in actu respectu unius et in potentia respectu alterius.

Et ista ad praesens[92] sufficiant de motu et mutatione.

II

[TRACTATUS DE LOCO][1]

Consequenter* videndum est de loco, quem Philosophus 4° Physicorum[2]** sic definit: "Locus est ultimum corporis continentis contigui immobile primum."

Ad evidentiam cuius est advertendum,[3] quod non est imaginandum, quod in corpore locante sit aliqua superficies vel aliquis situs[4] distinctus realiter[5] a corpore locante, quomodo albedo distinguitur secundum se totam a subiecto, et quod illa superficies, quae est finis vel[6] terminus, est locus aequalis locato.[7] Et ita[8] circa hoc primo ostendendum est, quod locus non est talis alia res; secundo videndum est de intentione Aristotelis et Commentatoris; tertio ponendae sunt aliquae obiectiones in contrarium et solvendae.

[Quod Locus Non Sit Alia Res a Corpore Locante]

Primo igitur probatur, quod[9] locus non est talis alia res a corpore locante,[10] quia superficies non est talis alia res a corpore distincta secun-

---

* Iste tractatus invenitur et in Summulis Physicorum et in Expositione super libros Physicorum, de quo magis in introductione. Indicabuntur solummodo variantes maioris momenti istorum operum: S — Summulae (editio Venet. 1506); Em — Expositio (MS Oxford Merton C. 293).

**Cap. 4 sive 6 (12), ed. Didot, t. 2, p. 290; text. com. 33 ss.

---

91. *non add.* V; *sic* add. A.
92. ad praesens /om. AV.
1. Tit. om. AP (tractatus /*occam* add. B); seq. om. AP; *Nunc* V (in seq. *dicendum* B).
2. *Viso quid non sit locus, videndum est quid est locus. Definit itaque Philosophus quarto Physicorum sic locum* incipit cap. 22. IV. partis S.
3. *sciendum* V; *Secundo sciendum est* incipit Em.
4. *seu pars* add. Em.
5. *localiter* AB; *totaliter* S.
6. quae . . . /*vel finis seu* Em.
7. aequalis . . . /*eiusdem* Em.
8. *ideo* Em; in seq. "hoc"/*istam definitionem* Em.
9. Primo . . . /*Quod autem* Em.
10. a . . . /*ostendo* Em.

dum se totam, igitur nec locus. Consequentia patet, quia superficies et locus non distinguuntur realiter, quod patet[11] per hoc, quia Philosophus ponit, quod[12] locus est ultimum corporis continentis,[13] et secundum Commentatorem commento 33° [14] est finis et terminus; sed[15] nulla alia res a superficie est finis corporis.[16] Assumptum primum de superficie probatum est alibi.

Similiter: Frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora; sed omnia, quae dicuntur de loco, possunt salvari absque hoc, quod locus sit[17] res distincta a superficie corporis continentis, quia illa locabit, et ita continebit, et ita[18] erit aequalis locato, sicut si ponatur[19] alia res;[20] igitur locus non est alia res a superficie.[21]

Similiter: Si locus sit alia res a superficie, oportet quod sit in genere quantitatis, qualitatis vel substantiae. Et[22] non potest poni in genere substantiae vel qualitatis, ut satis patet, igitur est[23] in genere quantitatis; et si sic,[24] vel erit quantitas continua vel discreta. Non discreta, certum[25] est, igitur continua: aut igitur est successiva vel[26] permanens. Non successiva — manifestum est — igitur permanens. Sed omnis quantitas permanens[27] vel est essentialiter longitudo vel latitudo vel profunditas vel habens tales dimensiones, et per consequens[28] est linea vel[29] superficies vel corpus.[30]

Confirmatur: Omne quantum continuum permanens[31] est longum, latum et profundum; igitur locus per se est[32] longus, latus et profun-

11. *potest probari* Em.
12. Philosophus . . . /*secundum Phil.* Em; quia . . . ponit om. S.
13. om. PS.
14. om. S; *tertio* ABPV.
15. *et* B.
16. *ergo etc.* add. VS; *nec ultimum; igitur locus non est distincta res a superficie* add. Em et om. seq. . . . alibi.
17. *ponatur esse alia* Em.
18. ita . . . /*continebit 1a etiam* (?) Em.
19. *sit* Em.
20. *a superficie* add. PV.
21. igitur . . . /om. S; locus . . . / etc. PV.
22. qualitatis . . . /*quia* Em.
23. ut . . . /*sicut patet inductive* et add. post "quantitatis" *non potest poni* Em.
24. *igitur* add. APV; *si sit in genere quantitatis* Em.
25. *manifestum* Em.
26. *aut* APVS.
27. sed . . . /om. S.
28. ista consequentia probatur longiore processu in Em; supra "habens" om. BPS.
29. om. BP.
30. *et quodcumque detur sufficit ad propositum* add. Em.
31. *habet partem extra partem per se, sed omne tale* add. Em.
32. per . . . /om. S.

dus;[33] et nihil est longum, latum et profundum,[34] nisi sit corpus vel linea vel superficies; igitur etc.[35]

Quod autem superficies non sit alia res secundum se totam distincta a corpore,[36] probatur sicut alibi,[37] quia tunc esset accidens et haberet subiectum primum, et quaeritur tunc de illo subiecto primo: aut est corpus, aut aliquid aliud a corpore. Si primum, tunc in qualibet parte illius corporis esset aliquid illius superficiei, quod est manifeste falsum: quia in parte circa illam[38] superficiem non est illa superficies nec aliqua pars eius — manifestum est — nec subiectum eius primum est aliquid aliud a corpore, quia tunc esset substantia; sed omnis substantia extensa est longa, lata et profunda; igitur necessario[39] habet aliquam partem in profundo, quae non est sub aliqua parte illius superficiei; igitur etc.

Item: Si superficies esset in alia[40] substantia sicut in subiecto, eadem ratione et corpus, quod est quantitas, esset distincta res a substantia, et esset[41] in substantia subiective. Tunc quaero de illis duobus subiectis, quorum unum est primum subiectum[42] superficiei et aliud primum subiectum[43] corporis: aut faciunt per se unum, aut unum est pars alterius;[44] si faciunt per se unum et sunt secundum se tota distincta,[45] vel igitur sunt partes eiusdem rationis, vel sunt diversarum rationum. Non potest dari primum,[46] quia impossibile est, quod unum, quod est indivisibile secundum profunditatem, et aliud,[47] quod est divisibile secundum profunditatem, sint eiusdem rationis, quia quae sunt eiusdem rationis, vel sunt eodem modo divisibilia vel eodem modo indivisibilia.

Similiter: Tunc aliquid realiter[48] continuum componeretur ex indivisibilibus, quod est impossibile.[49]

---

33. longior add. in Em.
34. longum . . . /*tale* P; *huiusmodi* S.
35. longior add. in Em.
36. sequentia sunt contracta ex longo processu in Em; ibi invenies probationem indicatam.
37. sicut . . . /om. V; *alibi sic* A; *probatum est alibi et hic etiam adduco quasdam* S.
38. om. APV (non Em!).
39. *nunc* A; om. S.
40. *aliqua* AVS.
41. et . . . /*existens* . . . (?) Em.
42. om. AP; *illius* BS; supra: *substantiis* A (om. Em).
43. om. ABPS.
44. *aut nec faciunt per se unum nec unum est pars alterius* add. V; *nec faciunt per se unum* add. Em.
45. totas distinctae BVEm; *distinctas* P.
46. *quod sunt partes eiusdem rationis* add. Em.
47. et aliud . . . /om. A; pro seq. *sit* BP.
48. om. V; pro seq. *compositum* S; real. cont. transp. AS.
49. *quia eadem ratione potest dici quod aliquid componereretur ex corpore et superficie* add. Em.

Nec potest dici, quod essent partes alterius rationis in composito[50] quia tunc unum esset forma et aliud materia, quod patet esse[51] falsum, quia non sunt plures partes alterius rationis in composito, quae sunt substantiae nisi materia et forma.[52]

Nec potest dici, quod una substantiarum illarum sit[53] pars alterius, quia tunc substantia divisibilis componeretur ex substantiis[54] indivisibilibus.

Nec potest dari tertium[55] membrum, quia tunc talis substantia corporea non esset per se unum.

Similiter: Si superficies sit alia res,[56] accipio duas partes corporis[57] continui, et quaero: aut est eadem superficies terminans utramque partem corporis continui, aut alia.[58] Si alia, igitur superficies est immediata superficiei, quod Aristoteles improbat.[59] Si sit una,[60] per divisionem corrumperetur illa superficies[61] et generarentur aliae duae, quia non est maior ratio, si remaneret illa superficies post divisionem, quod remaneret in una parte quam in alia, et per consequens maneret simul in utraque vel in nulla; sed impossibile est, quod per divisionem una superficies corrumpatur et duae novae generarentur, quia generans non destruit unum individuum unius speciei et generat novum[62] eiusdem speciei in eodem subiecto. Tum quia accidens non corrumpitur nisi per corruptionem[63] subiecti vel per inductionem contrarii vel alicuius incompossibilis[64] vel per absentiam suae causae, quorum nullum contingere potest in proposito. Tum quia accipio[65] primum subiectum primae superficiei,[66] et quaero: utrum illud[67] manet aut non: si non manet, igitur aliqua substantia per divisionem corrumpitur, et non materia, igitur aliqua forma. Et tunc quaero de materia, quae erat[68] sub forma corrupta: Ubi manet? vel in utraque parte, vel in neutra, vel in

50. *quia sunt substantiae . . . alterius* anticipat cum *vacat* B.
51. *manifeste* add. Em.
52. quia . . . /ponit aliam rationem Em.
53. *est* AB.
54. om. ABPS; post seq. add. rationem Em.
55. *secundum* S.
56. post longiorem processum iungit hic tractatum Em: *Praeterea si superficies sit alia res secundum se totam distincta a corpore et terminans corpus. . . .*
57. om. BS; pro seq. *continenti* B.
58. hic et post seq. add. *et alia* PS.
59. . . . quia generans/istum processum differenter disponit Em.
60. *igitur* add. AV.
61. illa superficies/om. VS.
62. *individuum* add. BS.
63. *destructionem* ABPS (*sui* add. Em).
64. *quod est incompossible* Em.
65. *primam substantiam quae est* add. S.
66. *quando partes erant unitae* add. Em (in seq. *aut*).
67. om. A; *illa* BPS.
68. *esset* B.

altera tantum? Non in utraque, manifestum est, nec in neutra, quia tunc separeretur et esset nova inductio formae, et etiam tunc non esset sola divisio,[69] quod tamen[70] non est possibile. Nec manet in altera tantum, quia non est maior ratio quod[71] in una quam in altera, igitur etc.[72] Si autem primum subiectum[73] manet, aut igitur in utraque parte[74] aut in altera tantum aut in neutra,[75] et deducatur idem quod prius.

Propter istas rationes et alias factas[76] alibi dicendum est, quod locus non est alia res a superficie, nec superficies alia res distincta a corpore secundum se totam, nec aliquam talem rem distinctam secundum se totam a corpore includit,[77] quia in corpore nulla est res, quin sit pars corporis vel accidens in eo,[78] vel sit locatum contentum[79] in eo. Si autem sit pars corporis, oportet quod sit corpus; si[80] sit accidens eius, oportet[81] quod subiectum primum illius accidentis sit corpus realiter vel pars corporis, et sive sit corpus sive pars corporis, necessario accidens existens[82] in illo sicut in subiecto primo est divisibile ad divisionem illius, ita quod in qualibet parte illius subiecti primi[83] sit aliqua pars illius accidentis, et per consequens illud accidens erit extensum ad extensionem corporis, et[84] sic per consequens erit longum, latum et profundum, sicut est subiectum suum primum. Si autem sit in corpore sicut in loco, tunc manifestum est etiam, quod est corpus, si sit circumscriptive in loco.

Et ideo[85] pro intentione Aristotelis dicendum est, quod non intendit, quod locus sit alia res a corpore locante et una alia res terminans ipsum corpus, sed ipsum corpus seipso ex hoc ipso,[86] quod non habet

---

69. *per duas medietates* add. Em.
70. om. BPS; seq. om. A (Em?) S: *impossibile.*
71. *quare sit plus* S; *quare manet* P; *quod maneat* Em.
72. igitur etc. /om. SEm.
73. *primae superficiei* add. Em; et pro seq. *quaero in qua parte* Em; seq. "igitur" om. APS.
74. *quod est impossibile* add. (ter) Em.
75. *quia non est maior ratio quod maneat in una quam in alia* add. Em; seq. lineam om. Em.
76. *quae sunt* B; *consimiles quae adducuntur* S; *quae alibi feci et etiam alias quas faciam* Em; et post "alibi" *tam in isto libro quam in aliis* add. Em.
77. alia res . . . /*a corpore nec aliqua talis res distincta a corpore secundum se totam* S.
78. *eius* Em; om. P.
79. *coniunctum* BSEm; pro seq. *cum* S.
80. *autem* add. BV.
81. *necessario* add. PEm.
82. om. BS.
83. om. Em; pro seq. *est* Em; *erit* A.
84. om. S; seq. om. AEm.
85. om. Em; pro seq: *secundum* S.
86. om. BVS.

partes extensas ulterius, terminatur, nec est aliud ipsum corpus terminari vel finiri nisi tantum extendi et non ulterius. Sicut corpus, si sit pedale, non est aliud ipsum terminari quam ipsum extendi extensione aequali uni pedi et non amplius.[87] Unde si esset talis res circumdans illud corpus, sicut aliqui imaginantur, si illa res destrueretur, nihilominus corpus remanens esset[88] finitum et non magis nec minus quam prius; et ideo non est[89] alia res. Sed intentio Philosophi est dicere, quod locus est corpus[90] continens aliud corpus sibi ubique contiguum, ita quod non est aliqua[91] pars corporis contenti exterior, quae scilicet tangit aliud corpus, quin ipsa[92] contiguetur alicui[93] parti loci, nec econverso. Nec aliud intendit Philosophus per ultimum corporis continentis. Et ideo quando dicit Philosophus, quod locus est ultimum corporis continentis, debet sic intelligi, quod locus est corpus, cuius quaelibet pars ultima contiguatur locato. Et vocatur hic ultima pars quaelibet pars, quae tangit aliud corpus, sicut si sit[94] corpus, puta aqua in vase, quaelibet pars aquae, quae tangit vas, vocatur hic ultima, non quod sit simpliciter ultima, ita quod quaelibet alia[95] sit terminata ante eam[96] sed dicitur ultima, quia tangit aliud ab aqua, ita quod inter ipsam et aliud[97] corpus ab aqua[98] et partibus eius non est aliquod medium nec aqua nec pars aquae, cuius etiam[99] est pars. Et isto modo, si sit aliquod[100] corpus bipedalis[1] quantitatis, una medietas erit[2] ultima, et alia medietas illius[3] medietatis erit ultima, et alia illius, et sic in infinitum, quia quaelibet illarum terminatur ad aliud corpus extra illud, quod est bipedalis quantitatis; sed[4] partes mediae vocantur non ultimae, illae[5] scilicet quae terminantur ad puncta media imaginata inter ultima, hoc est, terminarentur, si essent talia puncta.

---

87. et non ulterius . . . /*ad extensionem aequalem unius partis* S (*duobus pedibus* V).
88. *erit* B; remanens esset/*remaneret* S.
89. *talis* add. AVS.
90. om. BPS (in seq. "aliud corpus" /*ad* Em).
91. *alia* AEm.
92. om. EmS.
93. *alteri* VS.
94. om. B; *hic* add. Em.
95. om. B.
96. *tunc enim pars illius esset terminata ante eam quod falsum est* add. Em.
97. ab aqua (*aliqua!* B) . . . om. PS (post "corpus" *scilicet aquam* add. S; et pro "ab . . . eius" *inter quae* S).
98. ita quod . . . /om. Em.
99. om. PVS (A transp.).
100. *aliud* P; om. S.
1. *pedalis* Em.
2. *est* VEm.
3. *eius* Em; *ipsius* P; seq. om. BPS; *quantitatis* A.
4. *si* BP.
5. *illa* B; om. P.

Sic[6] igitur locus est corpus, cuius quaelibet pars ultima ex ista parte, qua locatum[7] continet, tangit locatum, et si[8] corpus locatum et partes[9] illius consimiliter tangant corpus locans, ita quod quaelibet pars ultima tangit[10] aliquam partem corporis locantis, tunc est proprius locus. Sicut si esset aliquod[11] vas plenum aqua, ita quod non esset in vase aliquod foramen, tunc illud vas diceretur locus proprius[12] illius aquae, quia nulla est[13] tunc ultima pars vasis interior, quin tangat aquam, quamvis partes ultimae exteriores non tangerent,[14] nec etiam[15] aliqua ultima pars[16] aquae, quin tangat[17] aliquam partem vasis.

[Obiectiones]

Sed contra ista videntur multa.[18]

[1] Primo: Quia ultimum continentis non est illud continens; sed locus est ultimum continentis; igitur etc.[19] Maior est[20] manifesta, quia si ultimum continentis esset illud[21] continens, idem esset ultimum suiipsius.

[2] Item: Aristoteles dicit, quod totus aer non est locus proprius[22] alicuius, quia tunc locus et locatum non essent aequalia; et tunc sic[23]: qua ratione totus aer non est locus alicuius, nec aliquod[24] totum corpus est locus alicuius, et tamen[25] oportet, quod aliquid illius sit locus alicuius[26] et non aliqua pars propter eandem rationem; igitur aliquid aliud, quod non potest esse nisi superficies.[27]

---

6. *Si* S; *Nec* V.
7. om. Em; pro "qua" *quam* A (om. V).
8. *sic* B (PS om.).
9. *pars* ABP.
10. *tangat* AVS; pro seq. *ultimam* ABPS.
11. om. BPS.
12. om. Em.
13. *esset* EmS.
14. *tangentur* B; *tangitur* A; *tangerentur* P.
15. *est* add. V; *esset* add. Em.
16. vasis . . . /om. S ("ultima" om. BP).
17. *tangeret vas hoc est* Em.
18. Sed . . . /*Sed quamvis contra istam opinionem non sint aliquae rationes apparentes videntur tamen multae auctoritates eis repugnare* Em; Hic incipit cap. 21 Editionis;/*sunt* V; "multa"/*aliqua argumenta* S; *dubia* add. V.
19. igitur . . . /*secundum Aristotelem hic, igitur locus est corpus continens* Em.
20. *videtur* ABP; pro seq. *nota* V.
21. om. ABP; sed . . . continens/om. S et ponit *quia.*
22. om. Em.
23. et . . . /*ex quo potest tripliciter argui. Primo* Em.
24. om. ABPS.
25. *per consequens* Em; *non* add. P.
26. *ipsius illius* Em (et in seq. *alia*).
27. *distincta a corpore* add. Em.

[3] Similiter[28]: Locus et locatum sunt aequalia; sed corpus continens non est aequale contento, sicut de se patet;[29] igitur etc.

[4] Similiter: Commentator commento 33° dicit, quod alius est locus primus, alius secundus, et dicit, quod res est in secundo loco, quia est in primo, et exemplificat, sicut aliquid est in aere, quia est[30] in ultimo fine continente ipsum; igitur secundum eum aer est locus secundus, et ultimum continens ipsum corpus est locus primus, et per consequens sunt distinctae res.

[5] Item: In eodem commento[31] subdit: si totus aer esset locus primus[32] rei, tunc locus rei et[33] res, quae dicitur esse in eo,[34] non essent aequales. Hoc habet pro inconvenienti.[35]

[6] Item: In Praedicamentis Aristoteles* ponit superficiem[36] esse distinctam speciem a linea et corpore et[37] ponit ibidem locum esse distinctam speciem a linea, superficie et corpore.[38]

[7] Item: Corpus est mobile per se; superficies non est mobilis nisi per accidens; igitur etc.

[8] Item: Falsum sumitur in arguendo, scilicet quod omne accidens habet aliquod[39] subiectum primum, ita quod sit totum in toto et pars in parte, quia intellectio[40] est primo in homine et tamen non est[41] pars in parte. Similiter: Dupleitas est primo in duplo, et tamen non est pars in parte. Similiter: Corporeitas est primo in toto composito, et tamen non est pars in parte.[42] Et sic de aliis.

[9] Item: Omne corpus est mobile; sed per[43] Philosophum locus est immobilis, ut patet in definitione loci, igitur etc.

---

*Cf. cap. De quantitate, c. 4 (6), ed. Didot, t. 1, p. 7 (8).

---

28. *Secundo quia* Em.
29. sicut . . . /om. S, quod transp. Em post "aequalia" et add. hic: *sicut patet ad sensum;* et pro seq. "etc." *aliquid aliud est primus locus locati.*
30. in secundo . . . /om. Em.
31. In . . . /om. Em; seq. om. AV.
32. illius add. BPS; post "rei"/*quae dicitur esse in aere* add. Em.
33. *vel* BS.
34. *illo loco* BPS.
35. add. multa Em.
36. *lineam* S.
37. *igitur superficies non est eadem res cum corpore. Similiter ibidem* Em.
38. *igitur nec est linea nec corpus nec superficies. Praeterea inferius ostendet Philosophus quod locus non est mobilis, sed superficies maxime si dicit corpus est mobile. Igitur locus non est superficies nec corpus* add. Em; et pro seq. *Praeterea secundum Philosophum superius.*
39. om. PVS.
40. *intentio* (?) V; *intellectus* ABPS (vide infra).
41. tamen . . . /*non* ABPS.
42. Similiter . . . /om. S; pro seq. *et ita patet* Em.
43. *Secundum* VS; "sed" om. AS. Vide istam rationem, quam hic om. in Em, supra nota (38).

[Ad obiectiones]

Istis non obstantibus dicendum est, quod nec locus nec superficies est alia res a corpore.[44]

[Ad 1am] Ad primum in contrarium dicendum, quod aliquod ultimum continentis est illud continens et aliquod non; nam accipiendo vas continens aquam ipsum vas vocatur ultimum continentis, ita quod sit constructio intransitiva: ultimum continentis,[45] hoc est ultimum, quod est continens; sicut dicimus naturam hominis, hoc est natura,[46] quae est homo. Praeter illud ultimum continentis[47] quaelibet pars vasis tangentis totam aquam[48] vocatur ultimum continentis, et quaelibet illarum distinguitur a vase continente sicut pars a suo toto. Et concedo,[49] quod ille locus non est illud continens, hoc est non est totum, sed est eius pars.

Tamen pro illa auctoritate et aliis[50] sequentibus quantum ad intentionem Philosophi et Commentatoris est sciendum, quod sicut patet ex processu Philosophi et Commentatoris,[51] ipsi distinguunt continens commune a continente proprio, et primum vocant simpliciter continens et secundum vocant ultimum continens, sicut exemplificat de aere et de ultimo aeris respectu alicuius corporis existentis in aere, puta respectu ligni vel avis[52] vel alicuius talis. Quia totus aer accepto toto[53] categorematice continet illud corpus, et tamen non est locus proprius, quia scilicet[54] continet illud corpus et multa alia. Sed ultimum aeris,[55] quodcumque sit illud, quod non continet nisi illud, praecise est locus illius proprius, et illud ultimum differt a toto aere sicut pars a suo[56] toto. Et ideo locus proprius[57] non est totus ille aer, sed est pars illius aeris.

[Ad 2am] Per idem patet[58] ad aliud, quod non totus aer, scilicet qui continet illud corpus et aliud,[59] est locus proprius et primus illius,

---

44. Istis . . . /om. V.
45. ultimum . . . /om. Em.
46. *naturam* ABPS.
47. *continens* EmS.
48. *totum* Em.
49. *econverso ita* S.
50. om. BP.
51. sicut . . . /om. S.
52. *aqua* A; *navis* BPS.
53. om. ABPS.
54. om. BPS; *si* A; pro seq. *dicitur* S.
55. *corporis* ABPS.
56. om. ABPS.
57. locus proprius/om. Em.
58. om. Em; *dicitur* S.
59. *non* add. ABP (transp. hic EmS).

et hoc[60] quia habet multas ultimas[61] partes, quae non tangunt illud corpus praeter partes superiores, quae tangunt aliam[62] sphaeram superiorem. Et ideo[63] non sequitur: totus aer non est locus proprius[64] illius, igitur nec aliquod aliud corpus totum est locus alicuius,[65] quia multae sunt partes ultimae aeris totius, quae non[66] tangunt aliquam[67] partem illius locati. Sed non est sic de quocumque alio corpore, quia alicuius corporis nulla est pars ultima interior,[68] quin tangat aliquam partem ultimam illius corporis locati, et ideo[69] est locus primus illius corporis.

[*Ad 3am*] Ad aliud: Quando dicitur, quod locus et locatum sunt aequalia, patet prius, quomodo sunt aequalia,[70] quia scilicet secundum partes ultimas tangunt se, nec ex parte illa[71] locus est longior vel latior locato. Et tamen cum hoc stat, quod locus sit magis vel minus spissus locato, et etiam quod partes superiores vel partes[72] non tangentes locatum sint[73] longiores vel etiam[74] latiores.

[*Ad 4am*] Ad aliud: Patet quod Commentator loquitur de toto aere continente multa corpora, et ideo nullius istorum corporum est locus primus;[75] sed in illo[76] toto aere dicitur corpus esse locatum, quia est in aliqua parte illius aeris et[77] cuius quaelibet pars ultima versus locatum tangit aliquam partem locati. Ed quod Commentator loquatur[78] de toto aere, patet, quia dicit quod[79] finis rei alius est proprius[80] rei, qui dicitur esse in aere, et alius est communis,[81] qui continet ipsum[82] et aliud. Verbi gratia: Finis totius aeris et ideo totus aer est locus secundus; sed aer aequalis secundum longitudinem et latitudi-

60. *est* add. BPS.
61. om. BPS.
62. *aliquam* PV.
63. om. BPS.
64. om. PEmS.
65. *ipsius* V.
66. quae non/om. B; pro seq. et infra *continent* S.
67. om. BPS (*partes* S).
68. *anterior* Em.
69. *idem* V.
70. patet . . . /om. PS; pro "prius"/ *primo* V.
71. *illius* V.
72. *inferiores* add. BPS.
73. locatum sint/*locum sunt* V.
74. om. AVS.
75. *proprius* A; *proprius et primus* V.
76. om. AV; seq. toto aere/om. Em.
77. om. AS.
78. *loquitur* AB.
79. quia . . . /*per eum dicentem* Em.
80. *locus* add. V.
81. om. S; *primus* ABP.
82. *primum* V; continet . . . /*dicitur esse proprium continet ipsum* Em.

nem[83] locato est locus proprius ei,[84] et isti duo aeres distinguuntur sicut totum et pars.

[*Ad 5am*] Et per idem patet[85] ad aliud, quod loquitur de toto aere et de corpore, quod non occupat totum aerem, sed continentur multa alia corpora in aere. Et ideo locus proprius et primus[86] est aequalis. Sed totus aer non est aequalis secundum quamcumque dimensionem, quia ex omni parte est longior et latior, et ideo non[87] est primus locus[88] talis corporis, quia non est aequalis tali corpori[89] accepto "aequali" modo praeexposito.[90] Et quando dicit, quod locus primus[91] locati est ultimus[92] finis aeris continentis locatum, accipit ultimum finem pro ultima parte contigua toti locato et aequali sibi modo praedicto, et distinguit inter ultimum finem et caeteras partes, quae non tangunt locatum, volens quod ultimus finis sit locus locati et non alia pars, quae non est ultima. Et ideo dicit, quod ista ultima, quae scilicet[93] sunt aequalia locato, sunt[94] finis et non ultima communia,[95] quae scilicet tangunt non tantum illud corpus sed etiam alia.

Et si dicatur, quod secundum istum modum eiusdem locati[96] necessario erunt plura loca propria et prima, quia si aliqua pars ultima sit locus proprius et[97] primus alicuius corporis, hoc non est, nisi[98] quaelibet pars eius ultima contiguatur illi corpori locato et nullius alterius corporis pars ultima contiguatur illi; sed tales sunt multae partes; igitur quaelibet illarum est locus proprius et primus — dicendum est, quod quaelibet illarum partium potest dici locus proprius et primus, tamen propriissime potest vocari locus totum, quod non est pars alicuius talis. Sicut si vas sit plenum aqua, propriissime potest vas vocari locus proprius et primus aquae, et tamen quaelibet pars[99] illius vasis[100] ultima potest vocari locus proprius[1] et primus distinguendo

---

83. *et profunditatem* add. ABPS.
84. om. ABPS.
85. om. AEm.
86. om. BPS.
87. om. B.
88. non . . . /om. S (et in seq. "quia").
89. *sic.* add. ABP.
90. His transp. quod (*quia*) non *occuparet* totum aerem . . . in aere S.
91. proprius BPS.
92. *ultimum* V.
93. om. A; quae scilicet/*res* Em.
94. *aut* (?) Em; et om. seq. "et."
95. *omnia* P; dubium in EmS.
96. *rei* Em; seq. om. VS (pro seq. *essent* Em).
97. proprius et/om. Em.
98. *quia* add. APVS.
99. om. B.
100. *aquae* ABP; om. V; "illius" om. PV; *illius* add. Em et om. seq.
1. om. B.

locum[2] proprium et primum contra locum communem. Nec est inconveniens plura esse loca unius,[3] dummodo illa plura se habeant sicut pars et totum, ita quod quibuscumque duobus acceptis unus est pars alterius.

[*Ad* 6*am*] Ad aliud de libro Praedicamentorum dictum est ibi,* quod Philosophus non intendit in libro Praedicamentorum dare semper diversas species[4] importantes eandem rem; sed intendit assignare diversum ordinem [*communium*],[5] et quia alius est ordo superficierum, hoc est illorum communium, et aliorum communium, ideo sufficit hoc ad intentionem Philosophi, sicut declaratum est ibi.[6]

Et per idem patet ad aliud, quod locus et corpus possunt dici distinctae species, quia de aliquo, quod primo est corpus et locus, potest vere affirmari, quod est corpus,[7] quamvis non sit vere locus, sicut si aer contineat primo[8] corpus, tunc est vere corpus et locus, et si postea partes illius aeris coniungantur et non contineant illud sive aliud,[9] ille idem aer tunc est corpus;[10] tamen tunc non est locus; quod potest contingere per solum motum localem, quia per hoc, quod partes approximantur, quae distabant prius. Et hoc sufficit ad diversum ordinem praedicabilium, et ad hoc quod talia praedicabilia sint diversae species tales, de quibus loquitur Philosophus ibidem.

[*Ad* 7*am*] Ad aliud: Quod haec est vera[11]: superficies est per se mobilis, si haec sit vera: corpus est per se mobile. Cum hoc tamen stat, quod haec sit per se: corpus est mobile, et haec non sit per se: superficies est mobilis.[12] Sicut si corpus sit per se mobile, aliquid densum est mobile per se, et tamen cum hoc stat, quod haec sit per se: corpus est mobile, et haec non sit per se: densum est mobile.[13] Unde

---

* In expositione quam fecit Ockham.

---

2. om. VEm.
3. *prima* Em.
4. *non in partes* (!) add. V; *non* (sive *nisi*) add. Em, et pro seq. *aportantes* (!) Em.
5. *conceptuum* BPS (S et in seq.); om. A (lacuna); *contrarium* V; retinuimus lecturam Em propter seq. *magis communium et minus communium* Em.
6. sicut . . . /om. V.
7. *et locus, et postea potest affirmari, quod est corpus* add. S.
8. om. ABPS; seq. "vere" om. Em.
9. illud . . . /*aliquid* Em.
10. *sed* add. Em; *et* add. V.
11. haec . . . /om. BP; vide supra n. 38. Hic ponit Em *Ad aliud quomodo locus est immobilis patebit inferius.* Et iterum iungit textum.
12. *et hoc sufficit ad intentionem Philosophi* add. Em.
13. cum hoc tamen stat . . . /*tenendo, quod neutra sit composita, ut patet syllogismo expositorio. Tamen quia istam Philosopus intelligit ut compositam: corpus est per se mobile, propterea alia composita debet negari scilicet ista: superficies est per se mobilis. Quia licet ista sit vera per se: corpus est mobile,*

quia in definitione exprimente quid nominis superficiei ponitur aliquod negativum, ideo[14] non est talis praedicatio per se: superficies est mobilis.[15] Et hoc sufficit pro intentione Philosophi, quod haec non sit vera per se sed per accidens: superficies est mobilis.[16]

[*Ad 8am*] Ad aliud[17] dicendum, quod quamvis accidens spirituale, quod est in homine, non sit in parte intellectiva vel intellectuali[18] hominis secundum partem suam, si[19] tamen primum subiectum suum esset[20] homo, tunc pars sua esset in parte hominis. Sed nunc[21] est ita, quod subiectum suum primum est anima intellectiva, quae est indivisibilis, sicut intellectio[22] est indivisibilis. Et[23] quod anima intellectiva est indivisibilis et est tota in toto et non pars in parte, hoc est supernaturale.[24] Et exempla non sunt ad propositum, quia dupleitas, corporeitas et huiusmodi non sunt aliae res secundum se totas distinctae[25] a duplo et corpore,[26] sicut alias fuit ostensum.[27]

[De Immobilitate Loci]

[*Ad 9am*] Ad ultimum de immobilitate loci est sciendum, quod istam immobilitatem loci diversi diversimode nituntur salvare.

[*Prima opinio**] Dicunt enim aliqui, quod in loco est duo considerare, scilicet illud quod est[28] materiale in loco, et illud est[29] superficies corporis continentis, et illud quod est ibi formale, scilicet ordo ad

*Ista opinio videtur esse Sti. Thomae sive probabilius cuiusdam sequacis eius. Cf. S. Thomam, Comm. in 8 libr. Physic. IV, VI, 14. Cf. etiam pro tota quaestione Jo. Duns Scoti Opera Omnia (ed. Vivès) t. 3, p. 19ss.

tamen haec non est vera per se: superficies est mobilis S; *hoc autem est per accidens superficies* add. Em.

14. om. V; *quod* A.
15. superficies . . . /om. Em.
16. quod . . . /om. Em.
17. *ultimum* Em.
18. intellectiva . . . /*integrali* (!) Em.
19. *sed* B.
20. *sit* ABPS.
21. *non* V (in seq. *quia*).
22. *ipsa intentio* Em V; *intellectus* BPS.
23. *hoc speciale* add. Em; pro seq. *quia* APS.
24. hoc . . . /*similiter suum accidens spirituale* S; et est tota . . . /*non habet partem in parte hominis sicut est in toto homine* Em; pro seq. *alia etiam* Em.
25. totas . . . /*ab illis puta* Em.
26. *corporali* Em.
27. Hic sequuntur plura folia in Em omissa a tractatu; Em iungit iterum tractatum in expositione cap. 4, 12 (ed. Didot), text com. 41: *Circa istam immobilitatem* . . . Hic incipit cap. 22 S.
28. illud . . . /om. Em.
29. et . . . /om. BP; *et est* S; *ut est* Em.

universum. Ordo autem ad universum est immobilis semper. Locus ergo[30] quantum ad illud, quod est formale in eo, nec per se nec per accidens moveri potest. Quod probant dupliciter:

Primo sic[31]: Sicut videmus, quod quaelibet pars fluvii movetur, totus autem fluvius est immobilis quodammodo, quia quamdiu durat cursus aquarum, tamdiu fluvius[32] retinet eundem situm navis,[33] igitur si ligetur ad anchoram,[34] ut non simul cum flumine fluat, dicetur semper esse in eodem loco, quia licet semper alia et alia aqua sit subter eam, et licet navis non semper habeat eundem ordinem ad partes fluvii, quia partes illae sunt mobiles, tamen quamdiu[35] sic ligata est, tenet eundem ordinem[36] ad totum fluvium; propter quod totus fluvius dicitur quodammodo locus, quia locus[37] navis habet quandam immobilitatem ex ordine ad totum fluvium. Similiter: Et si quaelibet pars universi sit mobilis, totum[38] tamen universum non mutat locum suum secundum substantiam. Et ideo locus sursum dicitur esse immobilis, quia concavum orbis lunae semper est in eadem distantia ad centrum, nec est uno tempore plus sursum quam alio; et sicut locus sursum est immobilis, ita et[39] locus deorsum est[40] immobilis, quia centrum immobiliter perseverat. Sic igitur in[41] ordine ad universum habet locus immobilitatem, et ideo si aliquid in terra quiesceret et vento flante moveretur et tolleretur[42] totus aer, qui est circa ipsum, non diceretur mutare locum,[43] quia eundem habet ordinem ad totum[44] universum, quem prius habuit, igitur etc.[45]

Secundo probant idem[46] sic: Quia licet te quiescente possit[47] moveri aer, qui est iuxta te, vel[48] aliquod aliud corpus circumdans[49] te,

---

30. *autem* ABPS; *ut locus* add. Em.
31. Primo . . . /om. ABPS; seq. usque ad "fluvius" om. Em.
32. *cursus* BPS.
33. *ergo existens in fluvio* add. Em.
34. *superficiem aliquam* (?) Em.
35. *tamquam diu* V; *quandam* (?) Em.
36. tamen . . . /*quia tamen quamdiu sit ligata, est in eodem loco respectu* S.
37. quia . . . /om. B.
38. om. ABPS.
39. om. APVS.
40. *est enim* (et om. seq. "immobiliter") S.
41. *ex* Em.
42. *volveretur* A; moveretur . . . /*mutaretur* V.
43. *quia licet alius aer circumdaret eum numquam prius diceretur* (?) *tamen esse in eodem loco* add. Em.
44. om. VEm.
45. quem . . . /om. Em; igitur . . . /om. V.
46. probant idem/om. V; post "sic" *nam ideo locus dicitur immobilis* add. Em.
47. *posset* BPS.
48. *et* B; *ultra* A.
49. possit . . . /om. Em.

semper tamen dicereris esse in eodem loco, quia semper es in eadem distantia[50] ad centrum et ad polos mundi, qui sunt immobiles, et ideo[51] per respectum ad ista locus dicitur esse immobilis.[52]

[*Contra:*] Sed isti non declarant immobilitatem loci,[53] quia si locus sit formaliter ordo vel distantia ad centrum et polos mundi,[54] ille ordo erit formaliter in corpore locante et[55] non in corpore locato, quia si esset in corpore locato,[56] sequeretur, quod locus formaliter esset in locato, quod est contra Aristotelem. Si autem ille ordo sit in locante, igitur mutato locante mutatur ordo, quia cum[57] ordo sit quoddam accidens, impossibile est ordinem[58] esse immobilem mutato habente eundem ordinem.

Confirmatur: Quia sicut accidens absolutum non potest idem numero[59] esse in diversis subiectis,[60] ita accidens quod ipsi ponunt respectivum non potest manere idem numero in diversis subiectis; ergo moto subiecto habente ordinem non manet idem ordo numero;[61] igitur ille ordo non manet immobilis mutata superficie continentis, et per consequens non manet locus formaliter immobilis sicut nec materialiter.[62]

Ex isto patet[63] quod non declarant immobilitatem[64] loci, quando circumstans aliud movetur ipso non mutato.[65] Nam ex quo locus secundum eos[66] materialiter est alius et alius, et formale in loco[67] numquam separatur a materiali in loco, ita quod[68] maneat sine eo,[69] sicut materiale in loco est aliud, ita habent consequenter[70] dicere, quod formale in loco est aliud.

Et confirmatur, quia secundum eos formale in loco est accidens existens in superficie, quae est materiale in loco; sed superficies continentis

---

50. *immobilitatem loci nec etiam* (!) add. Em.
51. et ideo/*quoniam* V.
52. et . . . /om. Em.
53. longior additio in Em.
54. *quae* (*!*) *sunt immobiles* add. B.
55. *quia* V.
56. in corpore locante . . . /om. Em.
57. *quod tamen* B; *ex quo ponunt* Em; post seq. *secundum eos* add. AV.
58. sit . . . /om. Em.
59. om. ABPS.
60. *distinctis* add. Em; *et hoc idem* (om. P) *accidens numero* add. BPS.
61. om. PS.
62. *locus formaliter* Em.
63. *potest patere* AB.
64. *unitatem* APEm.
65. *moto* S; non . . . /*quiescente* Em.
66. *eum* B.
67. in loco/om. V; pro seq. . . . loco/*sit in materiali loco* S.
68. *non* add. V.
69. sine eo/*in materiali loco* S.
70. om. Em.

est alia;[71] igitur ordo ad universum, qui est in superficie,[72] est alius.

Item: Ex identitate distantiae locati non sequitur identitas loci, quia distantia navis ad totum fluvium non est locus navis, quia tunc locus esset subiective in locato, quod ipsi negant.[73]

Confirmatur: Quia cum navis locatur in fluvio, et manifestum est, quod totus fluvius non est locus proprius navis;[74] igitur aliqua pars fluvii est locus proprius navis. Et tunc arguo sic: Haec pars fluvii, quae est locus proprius navis non habet semper eandem distantiam ad totum fluvium; et haec pars fluvii est locus proprius navis;[75] igitur etc. Et[76] per consequens non semper est idem locus.[77]

Si dicatur, quod haec pars primo est locus proprius navis et deinde alia pars habens eandem distantiam — contra: Quando succedit alia pars, non est eadem distantia illius partis et praecedentis, et[78] cum secundum eos distantia sit accidens existens[79] in distante, si[80] distans sit aliud, oportet quod distantia sit alia, et per consequens non est idem locus formaliter.[81]

Et confirmatur totum praecedens: Quia locus proprius alicuius vel est substantia vel accidens substantiae;[82] sed flante vento[83] non manet eadem substantia[84] locans; igitur nec idem accidens numero, et per consequens nec[85] locus quantum ad formale nec quantum ad materiale manet idem numero.[86]

Et quod dicitur in secunda ratione de immobilitate[87] polorum et centri, procedit ex falsa imaginatione, videlicet quod in caelo sint aliqui[88] poli immobiles, et in terra sit unum centrum immobile, quia

---

71. *et alia* add. AS.
72. *continentis* add. Em.
73. Item . . . /Tractatus abbreviat hic longiorem processum in Em.
74. cum . . . /*sicut navis est locatum ita alia pars fluvii est locus proprius ipsius navis quia totus fluvius non esset locus proprius ipsius navis, manifestum est* Em.
75. proprius navis/om. Em.
76. etc. et/om. S; pro "etc." *locus navis non est habens semper eandem distantiam. Igitur non est idem locus* Em.
77. et per . . . /om. AV; seq. usque ad "navis" om. A.
78. om. V; *quia* Em.
79. *subiective* add. V.
80. *igitur* V.
81. seq. longior processus in Em.
82. *non primum, igitur secundum* add. S.
83. *circa te et motis partibus fluminis* add. Em.
84. *distantia* BP.
85. *idem* add. ABP.
86. et per consequens . . . /om. S.
87. *mobilitate* BEm.
88. om. BPS.

hoc est impossibile. Impossibile enim est subiectum alicuius accidentis moveri localiter et ipsum accidens, si maneat idem numero, non moveri localiter; sed quodlibet subiectum accidentis[89] et quaelibet substantia in caelo movetur localiter;[90] igitur poli non manebunt idem, vel movebuntur localiter.

Et si dicatur, quod poli non sunt accidentia, sed substantiae — contra: tunc in caelo esset aliqua pars caeli non mota localiter.[91]

Si dicatur, quod polus, qui[92] est indivisibilis, non est pars caeli, cum caelum[93] sit continuum et continuum non componitur ex indivisibilibus — contra: Si polus sit,[94] et non sit pars caeli, aut igitur est substantia corporea aut incorporea; si corporea, igitur est divisibilis,[95] igitur non est indivisibilis. Si substantia incorporea, igitur est intellectualis, et per consequens esset intelligentia, et ita[96] intelligentia esset polus caeli,[97] quod est ridiculum.[98] Et per consequens impossibile est ponere tale accidens indivisibile vel talem substantiam, quae sit polus. Et ideo quidquid est in caelo,[99] sive sit substantia sive accidens, est divisibile, et per consequens mobile,[100] sicut Commentator dicit in De caelo et mundo.[1]

[*Alia opinio**]

Ideo alii magis appropinquando[2] veritati dicunt, quod quando aliquod tale corpus movetur circa quiescens, non manet idem locus numero, sed est alius et alius numero et tamen idem locus[3] per aequivalentiam. Ideo dicunt, quod locus est alius. Tamen dicunt, quod locus est immobilis,[4] quia nullo modo potest moveri localiter;[5] sed quando[6]

* Ista opinio videtur esse Scoti et sequacium eius. Cf. Oxon. II, l. 2, q. 6, n. 7 et 8 (ed. Vivès, t. 11, p. 332s); et Quodl. q. 11, n. 11 (ed. cit., t. 25, p. 447).

89. in *caelo* (et om. seq. "in caelo") Em.
90. *igitur quodlibet accidens manens in caelo movetur localiter* add. Em.
91. Et si . . . /om. ABPS.
92. *cum* (*sit*) Em; *quia* V.
93. *centrum* A; *punctum* V.
94. *substantia* add. Em; pro seq. *vel* B.
95. igitur . . . /om. VS.
96. esset . . . /om. V.
97. *et duae intelligentiae duo poli caeli* add. Em.
98. *ridiculosum* ABP.
99. *dicta* (*?*) *intelligentia* add. Em.
100. *et ideo nihil est in caelo indivisibile* add. Em.
1. *sic igitur isti nec declarant immobilitatem loci nec unitatem numeralem eius quando corpus circumstans aliud movetur circa ipsum* add. Em.
2. *consonum* B; om. PS; pro seq. *veridici* PS.
3. et . . . /om. BPS.
4. tamen . . . *est tamen immobilis localiter* Em.
5. *locus* BPS.
6. *corpus vel* add. Em.

superficies movetur, locus ille corrumpitur, quia locus ille[7] est relatio, quae corrumpitur subiecto illo[8] moto localiter.

Ista opinio vera est quantum ad hoc, quod ponit, quod est alius locus numero in tali casu, quando corpus circumdans locatum movetur.[9] Sed quantum ad hoc quod ponit, quod locus[10] corrumpitur per hoc, quod corpus movetur localiter, falsa est et procedit ex falsa imaginatione, scilicet quod locus sit quaedam relatio distincta realiter a locante, sicut ostensum est alibi,[11] quod Philosophus nullam rem talem ponit. Et hoc etiam est falsum secundum sic opinantes,[12] quia si locus esset talis relatio, sequeretur, quod[13] locus non esset in genere quantitatis, quia secundum eos nulla res est in diversis praedicamentis. Et similiter: Talis relatio non est ultimum corporis continentis, igitur non est locus, et per consequens non obstante quod talis relatio corrumpitur,[14] non sequitur locum corrumpi, et per consequens non sequitur locum esse immobilem immobilitate opposita motui locali. Similiter: Nulla proprietas loci competit tali relationi, quia nec continet tale locatum nec est aequalis tali locato, quae tamen sunt praecise de ratione loci.

[*Opinio propria*]

Ideo[15] de virtute sermonis loquendo debet concedi, quod locus est mobilis, quia nihil est in istis inferioribus generabilibus et corruptibilibus, quin sit mobile motu locali per se vel per accidens, quia omne, quod est in istis inferioribus, vel est substantia vel accidens. Si sit substantia, sive sit materia sive forma[16] sive compositum, est mobile[17] — patet inductive. Si autem sit accidens et subiectum suam sit mobile, oportet quod ipsum sit[18] mobile per accidens. Et ideo oportet, quod locus sit mobilis vel per se vel per accidens. Et propter hoc dicit Commentator commento 41°,[19] quod locus est continens immobile nisi per accidens, et hoc dicit in diversis locis. Secundum eum igitur saltem

---

7. quia . . . /*et illa* S; et ille/*illa est* Em.
8. om. AV; *modo* Em.
9. quando . . . /om. Em.
10. *corpus* Em.
11. sicut . . . /*quia hoc enim sit falsum est ostensum alibi, ubi ostendi* Em.
12. secundum . . . /*eorum opinionem* A; *quod locus sit relatio* B; *sic opinantur* P; seq. "quia si" om. Em.
13. locus esset . . . /*sic* V.
14. *corrumperetur* V; *corrumpatur* P; *destruatur* S.
15. *dico* add. Em; seq. "loquendo" om. VEm.
16. sive forma/om. B.
17. *per se* add. A; *ut* add. V.
18. oportet . . . /*est* S; post seq. *et ita cum locus in istis inferioribus non possit esse nisi substantia vel accidens oportet quod locus sit mobilis vel per se vel* add. Em.
19. *2* AP.

locus est mobilis per accidens.[20] Eodem modo dico,[21] quod quando circa aliquod quiescens continue movetur corpus circumstans,[22] continue est in alio loco, quia corpus circumstans, sicut ostensum est prius, est locus; igitur sicut illud est aliud, et[23] locus erit alius.

Verumtamen pro intentione Philosophi est sciendum, quod Philosophus intendit dicere, quod locus est immobilis per aequivalentiam, hoc est[24] quod tantum valet locus ad salvandum omnia, quae ponuntur de loco, ac si realiter esset immobilis, quia ita possunt in eodem loco succedere sibi diversa corpora loco non[25] mutato, sicut possent,[26] si locus esset immobilis simpliciter.[27] Et ita est de omnibus aliis conditionibus propriis ipsius[28] loci, quod ita possunt salvari, sicut possent,[29] si locus esset immobilis simpliciter. Et nihil aliud intelligo per locum esse immobilem secundum aequivalentiam. Unde[30] quando aliquod corpus est secundum unam partem in uno[31] corpore, et secundum aliam in alio[32] corpore alterius speciei, sicut si lignum figatur in fundo[33] alicuius fluminis, una pars continetur a terra, alia ab aqua, tertia ab aere. Similiter quando aliquo corpore quiescente corpus circumstans movetur continue, est unus locus secundum aequivalentiam, ita quod ad salvandum quietem corporis locati et alia quae dicuntur de loco et locato, tantum valent illa loca distincta numero, quantum valeret unus locus et non plus. Et hoc est ipsa loca distincta esse unum locum per aequivalentiam.

Et hoc idem[34] intelligit Commentator, quando dicit in diversis locis,[35] quod locus est immobilis essentialiter;[36] intelligit enim locum esse immobilem essentialiter[37] per aequivalentiam.

Et ex hoc patet, quod causa, quare corpus in aere moto non movetur nec navis ligata[38] in fluvio, cuius partes continue[39] fluunt, est, quia

20. et hoc . . . /om. S; *et* add. VS.
21. om. B.
22. hic et alibi *circumdans* ABV; *circumdatum* S.
23. *igitur* (quod transp.) Em.
24. hoc est/om. Em.
25. om. S.
26. *possunt* BP; *etiam* add. V.
27. *similiter* BPS; om. V; seq. om. BPS ("ita" etiam S).
28. *illius* ABPS.
29. *possunt* BP; om. S; *salvari* add. Em.
30. *Similiter sicut locus est immobilis per aequivalentiam ita etiam* add. Em.
31. *aliquo* ABPS; *loco vel* add. V.
32. *loco vel* add. V.
33. *fundamento* BP; *luto* S; supra *figuratur* (!) Em.
34. om. PS; *enim* V.
35. in . . . /om. Em.
36. *aequaliter* S (et in seq.).
37. intelligit . . . /*quod vocat locum esse immobilem* Em.
38. *existens* Em.
39. om. Em.

semper est in eodem loco per aequivalentiam, quia scilicet ipsum corpus non plus movetur localiter,[40] quam moveretur, si locus et totum flumen secundum se totum et secundum partes suas esset immobilis.[41]

Et si dicatur, quod omne corpus, quod continue est in alio et alio loco, movetur[42] localiter — dicendum quod non,[43] sed solum illud corpus, quod taliter se habet, quod esset in alio et alio loco, etiam[44] si locus esset immobilis, vere movetur[45] localiter. Et ita non est in proposito. Nam isto casu posito, si[46] locus esset immobilis,[47] continue esset in eodem loco de facto, quamvis posset esse in alio. Et sic intelligit Philosophus, quando dicit, quod locus est sicut vas transmutabile. Quia sicut vas potest transmutari, ita etiam vere[48] locus potest mutari,[49] quamvis secundum aequivalentiam remaneat immobilis.[50]

Et si dicatur, quod si locus sit immobilis secundum aequivalentiam, igitur est immobilis, quia arguitur a determinabili sumpto cum determinatione ad ipsum per se sumptum — dicendum, quod[51] consequentia non valet, quia immobile[52] secundum aequivalentiam est commune ad mobile et immobile,[53] sicut album secundum dentes est commune ad album et non album,[54] quia omnis[55] albus est albus secundum dentes et aliquis non albus est albus secundum dentes,[56] et ideo consequentia non valet.

Item: Quando Philosophus dicit, quod totus fluvius est magis locus navis quam aliqua pars fluminis, non est intelligendum de virtute sermonis, hoc esse verum,[57] cum totus fluvius sit tantum locus communis navis et per consequens non sit locus navis nisi propter partem, et ita non sit magis locus quam pars, sed intelligit, quod aliqua conditio loci magis convenit toti fluvio quam parti, et est ista conditio, quod corpore quiescente in aliquo loco locus non perdit totum

---

40. movetur localiter/*mutatur* Em; et in seq. *mutaretur* Em.
41. *immobile* Em; Et ex hoc . . . /om. ABPS.
42. *si igitur illud corpus in aere est continue in alio loco movetur* add. Em.
43. *omne corpus quod continue non est in alio loco movetur* add. Em; seq. om. A; seq. "solum" om. Em.
44. *Et* B.
45. *moveretur* AP.
46. om. B.
47. *et* add. B; *corpus* add. Em.
48. *verus* B.
49. ita . . . /om. Em; *moveri* Em.
50. *respectu aquae vel alterius contenti in vase* add. S.
51. *prima* add. Em; *illa* V.
52. *illud quod est intransmutabile* Em.
53. mobile . . . /*transmutabile et intransmutabile* Em.
54. ad . . . /om. B.
55. *scilicet aliquis* Em.
56. et aliquis . . . /om. B; seq. . . . valet/om. Em.
57. hoc . . . /om. Em.

locum praecedentem[58] et acquirit alium. Altera[59] ista conditio, quae potest competere loco et removeri ab eo, magis competit toti fluvio quam parti;[60] nam totus fluvius non perdit totum locum et acquirit alium, sed pars sua perdit totum locum et acquirit alium,[61] et tamen fluvius non est locus navis nisi propter partem, sed primo propter unam partem et postea propter aliam, et ita fluvius semper est locus navis, dum navis quiescit. Non[62] sic aliqua pars.[63] Et haec ratio est, quare totus fluvius est magis locus quam aliqua eius pars. Alia[64] ratio est, quare totus fluvius dicitur magis[65] locus quam aliqua eius pars, quia nave quiescente et fluvio nec aucto nec diminuto aequalis est distantia toto tempore quietis navis inter ipsas[66] ultimas partes fluminis et ipsam navem,[67] quamvis fluvius in diversis temporibus habeat diversas partes ultimas. Nec est sic de aliqua parte fluminis, quae est locus proprius navis.

Et[68] per istam rationem potest assignari ratio,[69] quare aliquis dicitur esse in toto caelo,[70] quia scilicet corpore quiescente aequalis est distantia ipsius[71] ad omnes ultimas partes caeli, ita quod omni hora est verum dicere, quod corpus tantum vel tantum accepta aliqua determinata quantitate vel mensura,[72] hoc corpus aequaliter[73] distet ab omnibus ultimis partibus caeli. Et propter istam rationem dicitur corpus quiescere in terra, quantumcumque tam aer quam caelum moveatur. Verbi gratia: Ponatur,[74] gratia exempli, quod sit aliquod corpus quadratum, et sit una pars eius A, secunda B, tertia C, quarta D,[75] si tunc A distat a partibus superioribus per centum milliaria,[76] et B tantumdem distat[77] a partibus dextris, et sic de aliis,[78] quamdiu ista

58. om. B.
59. om. EmP.
60. altera . . . /om. ABS.
61. nam . . . /om. B.
62. *nec* BP.
63. *est locus* add. BPS; pro seq. *et ista est alia ratio* Em.
64. *etiam* add. Em.
65. *totus* add. B.
66. om. Em; *et* add. V.
67. *navim* S.
68. *sic* add. BPS.
69. *causa* B; *seu causa* add. S.
70. *loco* V.
71. om. BPS; *illius* A.
72. vel . . . /*mensuretur et* S.
73. om. Em; seq. "omnibus" om. Em; seq. "ultimis" om. V.
74. *ponitur* B; seq. "gratia exempli" om. V.
75. et sit . . . /*cuius unum latus vocetur A, et aliud B, aliud C, aliud D* Em.
76. *milia* AB.
77. B . . . /*similiter B per aequale spatium* Em.
78. et . . . /*et C a* (*eodem modo a partibus* Em) *sinistris et D ab* (*partibus* add. Em) *inferioribus* VEm.

propositio est vera: A tantum distat a partibus superioribus et B tantum distat a dextris, et sic de aliis,[79] tamdiu haec erit vera: hoc quadratum quiescit sive caelum moveatur sive non moveatur, dum tamen non moveatur motu recto sed motu circulari. Et ita aeque bene salvabitur quies illius corporis et aequalitas distantiae ad caelum, si quodlibet caeli moveatur motu circulari,[80] sicut si essent poli immobiles, sicut aliqui imaginantur.[81] Et ideo immobilitas polorum nihil faciet.

Et si arguatur[82] contra praedicta, quod locus non potest moveri, quia tunc locus esset in loco — dicendum, quod locus vere movetur et vere est in loco. Aer enim vere est locus alicuius, et tamen vere est in loco, sicut vere continetur in alio, non tamen est in loco per ultimas partes contiguatas locato, sicut nec continetur ab alio mediantibus[83] illis partibus, quibus illae partes ultimae et omnes partes ultimae earum[84] contiguantur alteri, sed per eas continet[85] et non continetur. Et hoc sufficit ad intentionem Philosophi.

Et si dicatur, quod omne quod movetur acquirit[86] aliquem locum in quo recipitur; sed locus non tantum movetur per partes[87] contiguas corpori continenti, sed etiam movetur per partes contiguas corpori contento, per quas est locus; igitur per illas vere acquirit[88] alium locum, et ita locus ex ea parte qua est locus, vere erit[89] in loco — dicendum, quod non omne quod movetur acquirit[90] alium locum quantum ad omnes partes suas, et ideo non movetur, nisi quantum ad[91] partes suas[92] ultimas, quibus contiguatur contento, acquirat alium locum. Sed potest moveri dupliciter per istas partes: quia aliquando tales partes per hoc, quod[93] moventur, coniunguntur localiter,[94] primo partes aeris concurrunt, quando moventur a corpore, quod circumdabant; aliquando autem partes non coniunguntur, sed remanent semper aequaliter distantes.[95] In primo casu partes illae ultimae, quae primo erant contiguae

---

79. ista . . . /om. ABPS; B . . . /*non plus et C ab aliis et non plus et D a partibus inferioribus caeli et non plus* Em; pro seq. *dico* B; *tunc dico* PS.
80. motus circulari /*circulariter* AVS.
81. *imaginabantur* B.
82. *arguitur* AS; *dicatur* V; seq. "contra praedicta" om. V.
83. *manentibus* ABPS.
84. om. VS; *eorum* A.
85. *continent* AS.
86. *requirit* ABPS; pro seq. *alium* AV.
87. *non* add. S.
88. *acquireret* B; *acquiret* AVS.
89. *esset* BPS.
90. *sibi* add. ABV.
91. nisi . . . /*nec per* Em.
92. et ideo . . . /om. AV.
93. *non* add. Em.
94. *ut cum* add. S; pro seq. *sicut* Em (primo = quam primum).
95. *remanentes . . . distant* BPS; *et* add. B.

prius locato, non[96] moventur, ut sint in alio loco, sed ut non sint[97] locus alterius. Quia ex hoc ipso, quod[98] coniunguntur, non sunt locus, quia ex hoc[99] ipso non continent.[100] In secundo casu partes illae non moventur, ut[1] sint in alio loco, sed ut sint[2] locus alterius. Sicut si aer continue fluat a ligno, cuius est primo locus, ad lapidem contiguum illi ligno, movebitur,[3] ut sit locus lapidis, qui prius erat[4] locus ligni, vel econverso. Et ita patet, quod locus vere est mobilis. Est tamen immobilis per aequivalentiam, quia[5] ad salvandum multa, quae dicuntur de loco, sufficeret, quod locus esset immobilis, et maxime ad salvandum motum et quietem corporis naturalis,[6] propter quae duo maxime ponitur locus. Ita enim posset[7] salvari tam motus quam quies corporum, si locus esset immobilis, sicut si locus esset[8] mobilis, immo etiam nisi aliquis locus esset [*im*]mobilis[9] motu recto,[10] cuiusmodi est caelum,[11] non posset salvari[12] motus et quies corporum.

Haec est intentio Philosophi et Commentatoris, et non alia. Et isto modo debent glossari omnes auctoritates Philosophi et Commentatoris, quae videntur esse contra praedicta.[13] Unde non est intentio Philosophi dicere, quod locus est simpliciter immobilis, ita quod nullo modo possit[14] moveri; nam ultimum caelum secundum eum[15] est mobile, et tamen est locus; quia cum motu recto non movetur sed tantum motu circulari,[16] sufficit quantum ad hoc, quod salvetur motus corporum et quies, quod sit mobile motu circulari[17] tantum, quia quantum ad hoc nihil refert, quod sit mobile motu circulari vel simpliciter immobile.

---

96. om. S; supra "prius" om. S; "primo" om. Em.
97. *fiant* S; *fiunt* BEm; pro seq. *latus* (et om. "alterius") Em.
98. *non* Em.
99. om. AB.
100. *continentur* B; *continetur* AS.
1. *non* add. Em.
2. *non sit* A.
3. *movebit* A; *movetur* PS.
4. *est* BPS.
5. om. V.
6. *vel.* add. B.
7. *possunt* BPS.
8. immobilis . . . /om. V; *est* Em.
9. *mobilis* ABPVS.
10. *circulari* BS.
11. *cuius est centrum* V; sicut caelum S; si locus . . . om. P.
12. posset salvari/*esset* BPS.
13. contra praedicta /*contrariae* ABPS; pro seq. quoniam; hic sequitur longior processus et iungit iterum tractatum: *ex ista ratione patet* Em.
14. *posset* AB.
15. *hic* add. Em.
16. *ideo* add. Em.
17. om. Em; motus . . . /om. BPS.

Et similiter dicendum est idem de medio, quod nihil refert, quod sit simpliciter mobile vel immobile,[18] dummodo illud, quod est in medio mundi, semper secundum partes suas ultimas aequaliter distet a partibus caeli superioribus et aliis.[19] Et ideo semper identitas loci per aequivalentiam in[20] istis inferioribus attendenda est per aequalem distantiam ad partes caeli superiores et inferiores,[21] et nihil refert, quod moveatur circulariter vel non quantum ad hoc, dummodo non[22] moveatur motu recto.

[NOTABILIA DE LOCO]

Item nota,[23] quod immobilitas et identitas loci per aequivalentiam non est attendenda ex medio mundi, nisi quia primo attendenda est ex partibus caeli, quae tantum circulariter moventur; immo immobilitas medii mundi per aequivalentiam attendenda est[24] ex immobilitate caeli motu recto. Quia enim caelum non movetur neque superius neque inferius,[25] ideo dicitur medium mundi esse immobile per aequivalentiam, quod tamen vere est mobile, quamvis terra secundum se totam numquam[26] moveatur.

Et nota,[27] quod locus sursum et locus deorsum accipienda[28] sunt in comparatione ad caelum;[29] et ideo immobilitas unius indivisibilis centri[30] secundum quod aliqui imaginantur, nihil facit ad hoc, quod unus locus sit sursum et alius locus deorsum,[31] nec ad hoc, quod loccus[32] sit immobilis vel idem;[33] sed hoc solum, quod caelum[34] non movetur motu recto. Et ideo omnis locus qui plus appropinquat ultimae parti caeli[35] quam alteri, est locus sursum, quamvis non sit simpliciter

---

18. vel immobile/om. Em.
19. *et hoc est dummodo haec sit vera: partes existunt in medio. Tantum distant nec tantum secundum modum prius declaratum add. Em.*
20. om. BP.
21. et inferiores/om. Em.
22. om. Em.
23. Item . . . /*Aliud est etiam intelligendum* Em.
24. ex partibus . . . /om. ABPS.
25. *sed tantum motu recto* add. Em.
26. *non* APV.
27. Et . . . /post longiorem processum iungit iterum tractatum: *ex quo patet* Em.
28. *accipiendi* VS (*non* praem. A).
29. *centrum* BPS.
30. *caeli V; causatur* A (seq. . . . imaginantur /om. V).
31. et . . . /om. Em.
32. *sursum* Em.
33. *non* B.
34. *centrum* BPS.
35. *centri* S; pro seq. *alter* S.

sursum sed respectu alterius; et e contra[36] omnis locus, qui non plus appropinquat uni ultimae parti caeli quam alteri[37] est locus[38] simpliciter deorsum.

Item nota, quod sicut dicit Philosophus 4° Physicorum in principio capituli de loco: vas est vere locus et est vere mobile. Unde[39] locus et vas non differunt nisi sicut superius et inferius, nec aliam[40] differentiam intendit Philosophus et Commentator dare inter locum et vas.

Et si dicatur, quod si[41] vas esset locus proprie, tunc[42] quando aliquid moveretur[43] ad motum vasis, semper esset in eodem loco sibi proprio, et per consequens[44] vel non moveretur, vel manens in eodem loco moveretur — dicendum, quod tale motum in vase vere[45] est in eodem loco sibi proprio, qui[46] tamen locus idem numero est diversus[47] per aequivalentiam, hoc est, tantum valet[48] ad hoc, quod corpus existens in eo moveatur, ac si esset aliud et aliud vas et alius et alius locus. Et[49] ideo concedo, quod idem manens in eodem loco numero[50] proprio movetur, non tamen manet in omni eodem loco communi, nec ille idem numero locus est unus[51] per aequivalentiam, sed est plures per aequivalentiam, nec ille locus est in eodem loco numero, sed mutat locum; et ideo existens in eo movetur localiter. Unde in talibus magis est difficultas vocalis quam realis, et magis potest deduci ad inconveniens vulgo quam ad inconveniens[52] sapientibus.

Item nota,[53] quod hoc nomen locus est relativum, secundum quod dicit Commentator.*[54] Et tamen illud, de quo verificatur hoc nomen locus, est vere quantitas; et propter hoc ponit Philosophus locum in

---

*l. c., cap. 1 (2) (3); text. com. 3.

---

36. et e contra /*vel* Em.
37. quam alteri/*et distat a caelo* Em.
38. quamvis . . . /om. ABPS; pro seq. *sive* B; *et alter* S; pro quo *vel simpliciter vel respective* Em.
39. Post longiorem processum iterum iungit tractatum: *et sciendum est quod vas vere est locus. Sed est locus mobilis. Ergo dicit Aristoteles in principio istius capituli: et ideo locus* . . . Em.
40. *aliquam* (?) APS.
41. om AEm.
42. om. AEm.
43. *in vase vel* add. Em.
44. semper . . . /om. S.
45. *ut* AEm.
46. *quando* BPS; *ille* V.
47. *in diversis* BPS; *diversos* Em.
48. *quantum* add. B.
49. *tunc* V.
50. om. ABPS; *sibi* add. V.
51. locus est unus/transp. ABPS.
52. om. V; pro seq. *scientibus* V.
53. *Ideo est hic transiendum. 2° sciendum* Em.
54. *hic* add. Em.

praedicamento[55] quantitatis[56] in libro Praedicamentorum.* Sed quia hoc nomen[57] est relativum, ideo[58] non posuit ipsum per se in genere quantitatis, sed magis per accidens, quando dixit: Amplius autem praeter hoc locus et tempus. . . .

Item nota ultimo[59] secundum opinionem Commentatoris,** quod caelum est in loco per accidens,[60] ita quod aequivoce dicitur caelum esse in loco et alia corpora. Verumtamen[61] definitio, quam Aristoteles dat[62] de loco, non competit caelo nec per se[63] nec per accidens. Quamvis enim haec sit vera: caelum est in loco per accidens, haec tamen est falsa: caelum est in ultimo corporis continentis per accidens, quia in nullo ultimo est nec per se nec per accidens, sicut nec continetur ab aliquo nec per se nec per accidens.[64] Et propter hoc dicit Commentator, quod definitio quam dat[65] Aristoteles de loco, impossibile est, quod sit communis omni corpori simplici, scilicet elementari[66] et rotundo, scilicet ultimo caelo. Si tamen ista definitio competeret ultimo caelo, esset communis[67] definitio et[68] saltem praedicabilis de caelo[69] per accidens. Et ita patet, quod ultimum caelum et alia corpora aequivoce sunt in loco. Et[70] caelum esse in loco per accidens non est aliud quam caelum continere aliquod quiescens, quod est in loco per se tamquam continente ipsum. Et propter hoc dicit Commentator, quod omnes expositores non potuerunt attingere hanc expositionem, quia ipsi acceperunt esse in loco secundum definitionem Aristotelis volentes quod,[71] sicut esse in loco competit octavae[72] sphaerae vel non competit, ita definitio loci competat octavae sphaerae,[73] quod negat Commentator,

---

*op. cit., cap. 4 (6), ed. Didot, t. 1, p. 6-7 (2, 6-7).
**text. 43.

---

55. *genere* PVS.
56. *et* add. B.
57. *locus* add. PVS.
58. *Philosophus in Praedicamentis* add. V.
59. om. V.
60. Post longiorem processum iterum iungit tractatum *Circa itam opinionem Commentatoris est primo sciendum* Em.
61. *in tantum* Em.
62. *hic* add. Em.
63. nec . . . /om. Em.
64. sicut . . . /om. BPSEm; pro seq. vel Em.
65. *induxit* Em.
66. *circulari* S (in V dubium; in Em potest legi *essentiali*).
67. *omnis* PS.
68. om. EmS; *vel* A; *est* P.
69. de caelo/om. Em.
70. *ideo* add. Em.
71. *volentis quia* B; seq. om. S.
72. *primae* S.
73. ita . . . /om. A; *vel non competat octavae sphaerae* add. Em.

qui vult,[74] quod esse in loco competit octavae sphaerae[75] per accidens; et tamen[76] nullo modo competit sibi definitio loci data ab Aristotele.

Item nota,[77] quod Commentator non vocat in isto commento[78] centrum aliquod indivisibile immobile existens in medio mundi, sicut aliqui[79] imaginantur, sed vocat centrum corpus quiescens quod secundum omnes partes suas ultimas aequaliter distat a caelo.[80] Unde dicit, quod[81] est ibi[82] quies propter quietem centri,[83] quod est terra, et in terra dicit esse centrum.[84] Et tunc caelum[85] esse in loco per[86] accidens non est aliud quam caelum[87] esse continens centrum, circa quod movetur, ita quod aliter partes caeli approximentur isti parti terrae quiescentis[88] quam prius et sic de aliis. Et hoc est caelum[89] moveri per se localiter. Unde[90] caelum movetur[91] per se localiter, quia aliter secundum partes suas approximatur ad aliquod quiescens, quod per se est in loco; sed tamen caelum[92] non est per se in loco,[93] quia non habet aliquid continens ipsum.[94] Verumtamen hoc est sciendum,[95] quod quamvis corpus caeleste moveatur circa terram quiescentem in medio mundi, tamen nihilominus[96] posito quod terra moveretur, non minus[97] posset caelum moveri, et tunc de facto non moveretur circa aliquod quiescens, et tamen[98] tunc moveretur, quia taliter se haberet, quod, si aliquid quiescens esset in medio,[99] partes suae diversae[100] approximaren-

74. *si ultimo* Em.
75. vel . . . /om. BPS; *saltem* add. Em.
76. om. Em.
77. om. BP; Item nota/*nota etiam* V; *secundo sciendum est* Em.
78. in . . . /*hic* Em.
79. antiqui BP; pro seq. *imaginabantur* P; *dicunt* Em.
80. *centro* AEm.
81. *non* add. BPS.
82. *ibi* ABPS.
83. *caeli* B.
84. et in . . . /*et ita terram dicit esse centrum. Item* S.
85. *centrum* BP; pro seq. *est* B; *esset* A.
86. *quia* B.
87. *centrum* B.
88. *quiescenti* AV; pro seq. *quod* BP.
89. *centrum* Em; pro seq. *movere* B.
90. *Ideo* Em.
91. Unde . . . /om. BPS.
92. sed . . . /om. V; tamen caelum /om. Em.
93. sed . . . /*sed tamen centrum. Ideo est per se in loco. Quia habet* S.
94. Unde caelum . . . /transp. infra Em.
95. Verumtamen . . . /om. V.
96. tamen/om. V; nihilominus/om. Em.
97. *dummodo* AV; . . . moveretur/om. B.
98. et tamen/*nec propter hoc dicitur moveri sed* Em; pro seq. om. V; *non* A; *nunc* P.
99. in medio/om. V.
100. *distinctae* Em; *diversimode* S.

tur continue partibus illius quiescentis.[101] Et per istum modum potest salvari, quomodo caelum movetur circa terram quiescentem, et quomodo caelum est in loco per accidens.

Et haec dicta de loco et eius definitione sufficiant gratia brevitatis. Et quae modo minus diffuse dicta sunt, alias, si necesse fuerit completius tractabuntur.[102]

III

[TRACTATUS DE TEMPORE*]

Philosophus 4° Physicorum,** capitulo de tempore[1] investigans utrum tempus sit, adducit quasdam rationes probantes tempus non esse, ut patet intuenti processum eius.[2] Quae rationes omnino[3] non sunt sophisticae, sed aliquo modo concludunt.[4] Probant enim sufficienter, quod tempus non est aliqua res[5] distincta secundum se totam ab omni re permanente et ab omnibus rebus permanentibus.

[Quod Tempus Non Sit Alia Res a Rebus Permanentibus]

Pro quo[6] sciendum, quod sicut dictum est de motu,[7] quod non est aliqua una res secundum se totam[8] distincta a rebus permanentibus vel[9] a re permanente, ita consequenter imaginandum est de tempore, quod tempus[10] non est aliquid[11] secundum se totum distinctum a [12] rebus permanentibus; sed hoc nomen tempus importat illa eadem, quae hoc nomen motus, quorum aliqua sunt extra animam, aliqua non[13] sunt

---

*Titulum om. AP; *Ockham* add. B.
**op. cit. cap. 10 (14) (2ss); ed. Didot, p. 298s; text. com. 88ss.

---

101. *quiescentibus* VPS.
102. Et haec . . . /om. VEm; *Et haec dicta de loco et eius definitione et ex consequenti de toto opusculo sufficiant* S.
1. cap . . . /om. AV; seq. om. A.
2. ut . . . /om. V; hic iungit tractatum Em.
3. om. A; *simpliciter* Em (et transp.).
4. sed . . . /om. V.
5. *per se una* add. Em.
6. *Ad quod* ABP.
7. *in 3° libro* add. Em; pro seq. usque ad "consequenter" habet longiorem processum recapitulando prius dicta Em.
8. "una" om. V; secundum . . . /om. V.
9. *non* B; *alia* A; . . . permanente/om. V.
10. om. B; de tempore/om. V.
11. *aliqua res* (et in seq.) V; unum add. Em.
12. *ab omnibus* V.
13. *sunt in anima et non* V.

extra animam vel non coexistunt[14] extra animam, quae[15] possunt cognosci ab anima.[16]

Et propter hoc dicit Commentator commento 88°, quod "talia nondum habent esse completum, sed esse eorum componitur ex actione animae et ex[17] eo, quod est in[18] eis extra animam; et entia completa sunt illa, in quorum esse nihil facit anima, ut postea declarabitur de tempore." Quod est sic intelligendum, quod talia, cuiusmodi sunt motus et mutatio et huiusmodi, quae important successionem, nondum[19] habent esse completum, hoc est, non sunt entia completa secundum se tota distincta a rebus permanentibus, nec sunt quaedam[20] completa secundum se tota [*positiva*][21] composita realiter ex[22] rebus permanentibus;[23] sed esse eorum componitur ex actionibus animae in eo, quod est non-ens[24] extra animam, hoc est, aliqua importata per talia non habent esse extra animam, quamvis possint[25] cognosci ab anima, et aliquid importatum ab eis est extra animam.[26] Verbi gratia: Dum motus durat, oportet necessario quod aliquid sit futurum, quod non habet esse extra animam, quamvis possit cognosci ab anima; et praeter illud est aliquid[27] importatum realiter[28] per hoc nomen motus, quod[29] est est realiter extra animam; et ita si accipiatur quasi[30] unum aggregatum ex omnibus, quae importantur per hoc nomen motus, oportet quod sit aliquid extra animam et aliquid quod non est extra animam, quamvis possit cognosci ab anima. Et propter hoc dicit Commentator, quod "non habet esse completum nisi ab anima." Verbi gratia[31]: Hoc nomen calefactio importat, quod aliquid[32] habet calorem[33] et caret aliquo, quod

14. *existunt* V; *consistunt* P.
15. *quamvis* (... *possint*) AV.
16. sed hoc nomen .../om. Em.
17. *in* Em V.
18. *ex*. BP.
19. *necdum* BP.
20. *tota* add. Em.
21. *distincta* BP.
22. *a* BP.
23. nec sunt .../om. AV; textus corruptus, ut videtur, etiam in Em.
24. non ens/*in eis* EmV.
25. *possent* A; *possunt* B; *possit* P.
26. *et praeter illud est aliquid importatum realiter ab eis, quod est extra animam* add. V.
27. *aliud* BP.
28. om. V; et praeter .../*vel oportet quod aliquid coexistit alteri quod nondum extra animam coexistat sibi. Quod dico propter motum localem. Et tamen cognosci potest ab anima, quod coexistat. Et ita aliquid semper importatum* Em.
29. *non* Em.
30. *quod* Em.
31. *accipiatur calefactio* (seq. om.) add. Em.
32. aliquid quod/transp. BP (quod aliquid habet/om. A).
33. *aliquid caloris* Em.

est habiturum; hoc nomen igitur[34] calefactio importat ipsum subiectum, quod calefit, quod realiter est extra animam, et similiter importat aliquem gradum caloris, qui est in aliquo[35] extra animam; sed praeter ista,[36] quae sunt extra animam, importat aliquem gradum futurum[37] caloris, qui nondum[38] est extra animam; et ita non habet esse completum extra animam, hoc est, non quodlibet, quod importatur per hoc nomen, est extra animam, sed esse eius completur per actionem animae, hoc est, quidquid importatur per hoc nomen, potest cognosi ab anima. Et ita dicendum est uniformiter[39] de omnibus successivis. Non tamen eodem modo dicendum est de motu locali et de aliis, quando producuntur verae res, et hoc quia quando[40] aliquid moveatur localiter, non oportet,[41] quod expectetur aliqua res futura; sed sufficit, quod coexistat[42] alicui vel coexistet in futuro, si esset aliquid ambiens, cui nondum coexistat.[43] In aliis autem expectatur aliqua res futura,[44] quae nondum est[45] realiter extra animam, quamvis cognoscatur ab anima. Sic igitur patet, quomodo motus et tempus non habent esse extra animam completum, sed habent esse[46] per animam completum, hoc est, quidquid importatur per talia[47] potest cognosi ab anima.

Verumtamen sciendum, quod aliquo modo magis dependet tempus ab anima quam motus, quia sicut declarabitur,[48] tempus non est aliqua res distincta a motu. Immo isto modo loquendi, quo conceditur, quod motus est motus, debet concedi, quod motus est tempus, sicut postea ostendetur.[49] Servando talem modum loquendi, ista aequivalent: motus est tempus, et: motus est motus, quo anima cognoscit, quantus est alius[50] motus. Et ita cum illud praedicatum motus, quo aliquis[51] cognoscit, quantus est motus alius, non possit competere alicui sine anima, ideo impossibile est, quod motus sit tempus nisi per animam; sicut impossi-

---

34. om. AP; *enim* et transp. post "hoc" V; hoc . . . /*et ita patet quod hoc nomen*/Em.
35. *actu* Em; in aliquo /om. V (P habet longior. om.).
36. *istas* B.
37. om. B.
38. *non* ABP.
39. om. V.
40. *quamvis* A; *non* Em.
41. *ad hoc* add. V.
42. *coexistunt* B.
43. *coexistit* VEm.
44. sed . . . /om. A.
45. *existit* BP.
46. extra . . . /om. V.
47. *nomina* add. PEm.
48. *postea* add. AB.
49. sicut . . . /*ut patebit* V.
50. *alicuius* AVP (et in seq.).
51. *anima* Em.

bile est, quod motus sit[52] illud, quo mensurat anima motum sine anima. Et ita[53] patet, quod in definitione exprimente quid nominis temporis necessario ponitur operatio[54] animae. Et propter hoc dicit Commentator[55] commento 88°, quod "tempus est de numero entium, quorum actus completur per animam. Et forte hoc innuebat cum dixit:[56] Aut erit difficile et occultum, id est[57] erit de entibus latentibus, quae si anima non esset, non essent nisi[58] in potentia, hoc est, non verificarentur per verbum de inesse et de praesenti de aliquo, sed tantum per hoc verbum posse.[59] Unde si anima non esset, haec non esset vera: motus est tempus, sicut haec non esset vera: motus est illud, quo anima cognoscit, quantus est aliquis[60] motus; sed haec esset vera, etsi[61] nulla anima esset: motus esse potest,[62] quo anima," etc.[63] Et ista est intentio Commentatoris, ubicumque loquitur de ista materia. Unde posset concedi[64]: Motus potest esse sine anima, et similiter: tempus potest esse sine anima, et: tempus potest esse motus sine anima;[65] sed haec non potest concedi: tempus potest esse tempus sine anima. Unde tempus potest esse motus sine anima, sed nullo modo tempus potest esse tempus sine anima.[66] Et quamvis ista possint videri alicui contradictoria, tamen scientibus Logicam evidenter apparet,[67] quomodo nulla est in eis repugnantia.

Sic ergo patet,[68] quod rationes, quas adducit Philosophus in principio capituli de tempore,[69] evidenter probant, quod tempus non est aliquid[70] extra animam distinctum[71] secundum se totum ab omni re permanente,[72] praeterita et futura et ab omnibus rebus permanentibus, quia impossibile est, quod aliquid distinctum secundum se totum ab

---

52. tempus . . . /om. Em.
53. om. ABP; seq. "quod" om. B.
54. *comparatio* AV; *ipisus add.* ABP.
55. addit alias citationes Em.
56. hoc . . . /*cum dicit supra Aristoteles* (?) Em.
57. id est/*et* ABP; pro seq. *est* ABP.
58. *entia* add. V.
59. *potest* V.
60. alius BP.
61. *si* AV; pro seq. . . . esset/*tempus* (*cuius* ?) Em.
62. *illud* add. V; *id* add. Em.
63. *cognoscit quantus est aliquis motus* Em.
64. *ista si* V (et om. in seq. "similiter").
65. et tempus . . . /om. V.
66. Unde . . . /om. ABP.
67. *patet* APV.
68. om. BP; *dico* Em; pro seq. *quantum ad* BP; *quomodo* V.
69. in . . . /*hic* Em.
70. *realiter* add. BP.
71. *realiter* add. AB.
72. *praesenti* add. ABP.

omnibus sit in rerum natura, nisi aliqua pars eius sit in rerum natura.[73] Unde si una sola pars non sit in rerum natura, nec ipsum totum est. Aliter enim possem dicere, quod homo[74] mortuus est, quia materia sua[75] est. Et ideo tales propositiones: motus est, tempus est,[76] et huiusmodi non sunt eodem modo recipiendae sicut istae[77]: homo est, animal est,[78] albedo est, et huiusmodi, sed[79] debent resolvi in alias, ut idem sit dicere: motus est, et: aliquid movetur. Similiter[80] idem est dicere: tempus est, et: aliquid movetur, unde potest anima cognoscere, quantum aliquid movetur. Et revera[81] simplices, qui[82] imaginantur, quod sicut nomina distinguuntur,[83] ita semper correspondent distinctae res, melius esset eis uti tali[84] modo loquendo quam alio. Quia tamen loquendum est ut plures,[85] ideo volo uti consimili modo loquendi, numquam tamen intelligo,[86] quod tempus sit aliquid unum[87] secundum se totum distinctum ab omnibus[88] rebus permanentibus. Sed[89] per talem propositionem: tempus est, non est aliud intelligendum, nisi quod aliquid movetur, unde anima potest intelligere, quantum movetur aliud.[90]

[Solutio Argumentorum Aristotelis]

Et contra istum modum intelligendi[91] patet evidenter, quod praedictae rationes[92] non concludunt.

[1]* Unde quando dicitur primo: "Tempus[93] componitur ex illis, quae non sunt, scilicet ex praeterito et futuro," dicendum, quod ista propositio distinguenda est penes amphibologiam. Unus sensus est, quod tempus sit aliquid unum distinctum ab omnibus aliis vere com-

---

*l. c. in principio (2).

---

73. plura add. Em.
74. *est, quando* add. V (quod videtur melius).
75. om. B; *eius* P; post "est" (seq.): *quod nihil* add. Em.
76. om. BPEm; seq. usque ad "huiusmodi" /om. Em.
77. *ista* B; *tales* V.
78. om. ABP.
79. *quia* Em.
80. *et* V.
81. *propter* Em (et om. in seq. "eis uti").
82. *quia* P; *quod* B.
83. *distincta sunt* V; post seq. *eis* add. V.
84. *vero* add. B.
85. *loquuntur* add. ABP.
86. *intendendo* Em.
87. om. ABP.
88. om. ABP; seq. om. Em.
89. *sicut* BP.
90. *aliquid* AV.
91. *intelligendum* B; *loquendi* A; *ponendi* V.
92. *Philosophi* add. V (et om. supra: "evidenter"; "praedictae"); post "concludunt": addit longiorem processum Em.
93. dicitur . . . /*sumitur in prima ratione nihil* ABV.

positum tamquam ex partibus ex praeterito et futuo; et iste sensus est falsus, quia tempus non est aliquid tale. Alius sensus est iste, quod tempus significat aliquid esse praeteritum et aliquid[94] esse futurum, et ideo in definitione exprimente quid nominis ipsius temporis debet poni tam praeteritum quam futurum;[95] et pro tanto[96] praeteritum et futurum dicuntur partes temporis. Nec[97] aliud intelligunt Philosophus et Commentator, quando[98] dicunt, quod tempus componitur ex praeterito et futuro et quod praeteritum et futurum sunt partes temporis, nisi quod praeteritum et futurum ponuntur in definitione exprimente quid nominis temporis.[99] Et sub isto sensu accepta minore non sequitur conclusio.[100]

[2]* Et eodem modo dicendum est ad secundam, quando dicitur,[1] quod "aliquae partes temporis factae aliae futurae sunt" — dicendum, quod ista potest distingui secundum amphibologiam. Unus sensus est: aliquae[2] partes vere componentes tempus distinctae ab omni re permanente et a rebus permanentibus factae sunt; et iste sensus est falsus.[3] Alius sensus est iste: aliqua, quae importantur per hoc nomen tempus, non sunt vel non sunt coniuncta cum aliis, vel non sunt in eodem situ, in quo[4] fuerunt, sicut aliquid, quod non est, importatur per hoc verbum dealbatur et per hoc verbum calefit. Et iste sensus verus est, et tunc non sequitur conclusio.[5]

[3]** Item nota, quod Philosophus consequenter[6] inquirit de nunc, utrum in toto tempore maneat idem nunc, aut sit aliud et aliud continue, et arguit ad utramque partem, ut patet inspicienti textum.[7] Quae etiam[8] rationes ex utraque parte procedunt ex falsa imaginatione.

---

*l. c. (3).
**l. c. (4).

---

94. om. BP.
95. *et praecise propter hoc dicitur tempus compositum ex praeterito et futuro* add. Em.
96. *tam* (et pro seq. "et" *quam*) add. Em.
97. *Et nihil* A; *nihil* B.
98. *quod* BP; *quantumcumque* Em.
99. quando . . . /om. V.
100. quod exponit in longiore processu Em; pro seq.: *consimiliter respondendum* . . . Em.
1. *si aliquid divisibile est vel omnes partes vel aliquae ipsius sunt — dicendum est quod ista potest concedi. Sed quando dicitur* add. Em; pro seq. *aliae* AB; om. V.
2. *aliae* AB.
3. *quia tempus non est tale compositum sed continuum est prius* add. Em.
4. in quo/*et quae* B.
5. *sequitur alia solutio* Em.
6. om. BP.
7. *intuenti* AP; *in processu eius* V (et om. "textum").
8. Item . . . /post longiorem processum iterum iungit tractatum: *Notandum est hic, quod praecedentes* Em.

Videntur enim[9] procedere, ac si[10] nunc sive instans esset aliqua una res distincta realiter secundum se totam a tempore quasi medians inter duas partes temporis distinctas[11] realiter secundum se totas, ita quod tanta esset distinctio realis inter instans et tempus et partes temporis,[12] quanta est modo suo[13] inter ligamen et duo ligata per ipsum. Quod est omnino falsum et contra intentionem Philosophi: quia nunc[14] non est talis res, sed nunc est adverbium temporis significans aliquod permanens esse realiter et non esse nec praeteritum nec futurum sed esse praesentialiter[15]: et ideo non significat aliquod unum determinatum nec habet[16] significationem finitam ad modum, quo nomina categorematica habent finitam significationem. Et hoc probant sufficienter[17] rationes Philosophi, et nihil aliud. Et ideo stricte loquendo nec est concedendum, quod idem nunc semper manet, tamquam sit aliqua res manens continue, nec est concedendum, quod sit alterum et alterum, tamquam sit alia res talis primo una et postea alia, sicut[18] de hoc magis apparebit inferius.[19]

[Circa Definitionem Temporis Notabilia]

Non[20] igitur secundum Philosophum[21] tempus est aliquid ipsius motus tamquam alia res secundum se totam distincta a motu inhaerens sibi ad modum, quo albedo inhaeret[22] subiecto, sed intendit dicere, quod tempus est aliquod praedicabile vel in recto vel in obliquo de motu, et quod motus ponitur in definitione temporis[23] exprimente quid nominis. Et[24] quando dicit Commentator commento 97°,[25] quod tempus sequitur motum et accidit ei, non intelligit, quod tempus sit aliqua res

9. *tamen* BP.
10. *poneretur quod* add. Em.
11. *sive distantes* add. A.
12. duas partes . . . /om. BP.
13. om. B.
14. om. B.
15. *praesens* AP; *praesentis* B.
16. *unam* add. ABP.
17. om. Em; pro seq. Philosophi/*praedictae* Em.
18. *sed* Em.
19. sicut . . . /*ut post patebit* V.
20. post fere 4 columnas hic iungit iterum tractatum: *Notandum est hic primo quod Philosophus non intendit dicere quod* Em.
21. Non . . . /*Notandum* (corr.), *quod secundum Philosophum tempus est aliquid ipsius motus, quod non est intelligendum, quod Philosophus velit dicere quod* V.
22. *est aliquid ipsius albi quia albedo est quoddam accidens secundum se totum distinctum a subiecto inhaerens* Em.
23. *hoc est in definitione* add. V.
24. *eodem modo* add. Em.
25. *in principio* add. Em; post seq.: *non dicit* add. Em (*sequi . . . accidere*).

distincta a motu et posterior eo ut accidens eius ad modum, quo calor sequitur ignem et accidit ei, sed intelligit, quod tempus est quoddam praedicabile posterius motu et accidens ei, hoc est, non est praedicabile[26] de motu per se primo modo et in quid, sed magis secundo modo et per accidens; et hoc[27] quia hoc nomen tempus aliquid[28] significat vel consignificat, quod non significatur vel consignificatur per hoc nomen motus, quod quidem consignificatum per tempus est anima mensurans. Et dicitur tempus posterius motu,[29] quia non contingit imaginari tempus sine motu; sequitur enim necessario: iste imaginatur tempus, ergo imaginatur motum;[30] sed contingit imaginari motum sine tempore, quia non sequitur formaliter: iste imaginatur motum, igitur imaginatur tempus. Et propter hoc dicit Commentator, quod motus naturaliter praecedit tempus et quod tempus accidit motui, licet sint consequentia se[31] complete, hoc est,[32] licet tempus non possit esse extra animam sine motu.

Et nota, quod Commentator commento 98° movet dubitationem, an tempus sequatur motum extra animam vel motum imaginationis, et quomodo Aristoteles dicit, quod tempus sequitur motum corporis caelestis, quia sic[33] sequeretur, quod caecus, qui[34] numquam perciperet motum caeli, numquam perciperet tempus. Nec potest dici, quod sequitur omnem motum, quia tunc[35] multiplicaretur ad multiplicationem motuum. Unde concludit[36] Commentator: "Apparet igitur quod tempus non habet esse extra animam, aut si habet, sequitur omnem motum et multiplicatur ad multiplicationem motuum, aut sequitur unum motum[37] tantum, et tunc qui non sentit illum[38] motum, non sentit tempus, quod est impossibile." Et respondet Commentator; vide responsionem eius in originali commento 98°.[39]

Ad evidentiam cuius solutionis nota,[40] quod Commentator non accipit ibi sentire stricte,[41] scilicet pro apprehendere aliqua virtute sensi-

---

26. posterius . . . /om. VP.
27. et . . . /om. BP.
28. *aliter* B.
29. consignificatum . . . /*est enim mensurans. Est autem tempus pro tanto* Em.
30. sequitur . . . /om. ABP.
31. *et* add. BP.
32. hoc est/*et hoc* BP.
33. *si sic* Em; *tunc* V; pro seq. *sequitur* EmV.
34. restituimus textum; "caecus qui"/*homo* A; *corpus* BP; *qui* V.
35. *tempus* BP.
36. *dicit* BPV.
37. et multiplicatur . . . /om. ABP; seq. om. Em.
38. om. ABP.
39. Et . . . /*Ad istam dubitationem respondet Commentator dicens* Em; totus iste longus textus (fere una columna) legitur in Em.
40. *est primo sciendum* Em.
41. *large* BP; pro seq. "pro scilicet" /*ut sit idem quod* ABP.

tiva,[42] sed accipit sentire large, ut sit idem quod apprehendere. Unde non semper sentimus tempus per sensum sed per intellectum, hoc est cognoscimus[43] tempus esse.

Item nota,[44] quod ad hoc, quod sentiamus tempus, non oportet nos sentire realiter transmutari, et propter[45] hoc nos esse in transmutari;[46] sed per sentire nos esse in esse moto[47] vel in esse transmutabili,[48] intelligit quod nos coexistamus alicui moto vel mutabili, quod movetur continue et non[49] potest non moveri, quamvis non moveamur nec in corpore nec in anima. Et quod haec sit intentio sua, patet per verba eius, quae sequuntur, quando dicit[50]: "Sunt enim tres intentiones, hoc est tres opiniones, quarum una est, quod non percipimus tempus," etc. Ex isto apparet,[51] quod de intentione Aristotelis[52] est, quod poterimus percipere tempus, quamvis non fuerimus[53] moti in anima nostra, et per consequens multo fortius, quamvis[54] non fuerimus moti in corpore nostro, et per consequens, quamvis nullo modo fuerimus moti.[55] Et ideo quod dicit* Philosophus,[56] quod non percipimus tempus nisi cum percipimus nos transmutari, debet sic intelligi, quod nos non percipimus tempus, nisi cum percipimus nos coexistere alicui continue[57] et uniformiter transmutato. Et hoc idem intelligit per omnia talia[58] verba: Non percipimus tempus, nisi percipimus[59] nos esse in esse transmutabili et per[60] consimilia.

Item nota,[61] quod aliquid apprehendi potest intelligi dupliciter, vel in universali vel[62] in particulari; similiter potest apprehendi[63] vel

---

*l. c. cap. 11 (16) (11); ed. Didot p. 300; text. com. 97.

---

42. *stricte sumendo sic sentire* add. ABP.
43. *cogitamus* BP.
44. *Et secundo sciendum est* Em.
45. *per* ABP.
46. *esse transmutabili* Em.
47. *motu* BP (seq. "in esse"/om. ABP).
48. *sed* add. ABP.
49. *hoc* Em.
50. quando dicit/*Unde Philosophus dicit sic* Em (in seq. pro "etc." ponit totam citationem).
51. *patet* BVP; seq. "quod" om. B.
52. *Commentatoris* Em.
53. *percipiamus* (*motum*) ABP.
54. *quando* V (et in seq.).
55. in corpore . . . /om. PEm.
56. om. Em.
57. *continuo* Em; seq. om. ABP.
58. *alia* ABP.
59. tempus . . . /om. Em.
60. *etiam idem intelligit per verba* Em.
61. *Tertio notandum* Em.
62. in . . . /om. Em.
63. similiter (*sicut* ABP) . . . om. Em; post seq.; *in particulari vel* add V.

in conceptu simplici vel in conceptu composito. Sicut in particulari apprehenditur haec albedo, quando video hanc albedinem[64] et postea eandem intelligendo in universali[65] apprehenditur, quando apprehenditur[66] color in communi secundum unam opinionem, vel habetur una cognitio communis de colore[67] secundum aliam opinionem. Sed[68] apprehenditur aliquid in conceptu particulari simplici, sicut quando video hanc albedinem et postea eandem intelligo. Sed tunc concipitur[69] in conceptu particulari composito aliquid, quando habentur multi conceptus, quorum quilibet est communis illi[70] et alteri, et tamen totum compositum ex omnibus illis est proprium illi, sicut existente hoc toto in intellectu: ens primum, utraque pars competit alteri a Deo, sed totum non competit nisi Deo.[71]

Istis suppositis potest videri, quae sit intentio Commentatoris; intendit[72] enim Commentator, quod quicumque sentit quemcumque motum, potest sentire tempus, hoc est potest apprehendere tempus esse, non tamen primo et essentialiter. Sed iste erit processus: Aliquis [non][73] videns corpus caeleste moveri, apprehendit aliquem motum exteriorem[74] vel imaginatur motum; quo facto potest imaginari se coexistere alicui uniformiter et continue moto, et per consequens ille potest apprehendere istam propositionem: ille[75] coexistit alicui uniformiter et continue moto; sed isto apprehenso apprehenditur aliquid, quod est proprium[76] corpori caelesti moto, quia nihil aliud continue et uniformiter movetur; et per consequens motus corporis caelestis, quamvis non sentiatur[77] aliquo sensu, tamen apprehenditur ab intellectu, non quidem in particulari et in conceptu simplici, sed composito. Ista autem perceptione facta in anima potest fieri[78] perceptio et sequi,[79] qua scitur, quod aliquid movetur uniformiter et continue, per quem motum

---

64. *eam* V; seq. om. ABP, et add. *oculo corporali* Em.
65. *cum* add. ABPV; supra *intelligo* A (corr.) BPV; restituimus textum secundum Em.
66. quando . . . /om. V.
67. de . . . /*omnium colorum* Em.
68. *si* ABP; *apprehenditur autem* Em.
69. *concipimus* AV; *apprehenditur* Em.
70. *sibi* ABP.
71. *Tamen de exemplo non sit cura sive sit verum sive falsum* add. Em.
72. *intelligit* AV.
73. *enim* ABPV (quod videtur falsum et contra Em).
74. *exterioris* B.
75. *ipse* Em.
76. *alicui* add. ABP.
77. *ab* add. V.
78. *sequi* Em.
79. *sequens* V; *sensitiva* B; et . . . /om. Em.

potest anima mensurare alios motus non continuos vel[80] difformes: Et hoc percipere[81] est percipere tempus.

Ex isto apparet,[82] quod omnia dicta Commentatoris verificantur sine repugnantia,[83] quia in percipiendo quemcumque[84] motum potest percipi[85] tempus propter hoc, quod potest anima percipere se esse in esse transmutabili, hoc est percipere se coexistere alicui uniformiter et continue moto; et tamen non sentitur[86] tempus apud sentire quemlibet motum primo et essentialiter, hoc est,[87] non immediate ex hoc, quod[88] sentitur quicumque motus, percipitur tempus, sed oportet prius percipere nos esse in esse transmutabili modo praedicto.

Apparet etiam ex hoc, quod propter hoc non sequitur, quod tempus multiplicatur[89] ad multiplicationem motuum,[90] quia non immediate apprehenditur ad apprehensionem cuiuscumque motus. Apparet[91] etiam, quomodo sentitur motus ille, cui accidit tempus, cum sentimus quemcumque motum, quia quamvis non necessario apprehendatur hoc totum: aliquid uniformiter[92] movetur et continue, ex hoc, quod apprehenditur quicumque motus; tamen apprehenso quocumque motu potest anima[93] apprehendere se esse in esse transmutabili, et per consequens apprehendere[94] motum istum, cui accidit tempus, conceptu composito ad minus.

Et ex isto apparet etiam, quod[95] quando non[96] percipimus nos esse in esse transmutabili, non percipimus tempus, quia si non[97] percipimus nos esse in esse transmutabili, non percipiemus[98] aliquid uniformiter et continue moveri,[99] et per consequens non percipiemus tempus.

---

80. *et* AV.
81. om. V.
82. Et . . . /*ex hoc patet* V.
83. *et* add. BP.
84. *quodcumque* V.
85. *percipere* BP.
86. *sumitur* B.
87. om. Em; hoc est/*et tamen* V.
88. *non* add. Em.
89. *multiplicetur* AV.
90. *motus* BP.
91. *patet* (etiam supra) V; seq. om. ABP.
92. *conformiter* AB.
93. *sentire vel* add. V.
94. om. ABP.
95. Et . . . *Ex quo etiam patet quod* V; *Et ex isto patet* B; *Et ex isto apparet* A (longior om. P).
96. *nos* B; om. A.
97. om. ABP.
98. *percipimus* (et in seq.) PEm.
99. *motum* AV.

Ex hoc[100] etiam apparet, quomodo verum est, quod dicit,[1] quod non sentimus nos esse in esse transmutabili nisi ex transmutatione caeli. Quia enim nihil movetur uniformiter et continue nisi caelum, ideo non possumus[2] apprehendere nos esse in esse transmutabili[3] nisi apprehendendo aliquid, quod est proprium[4] motui caeli, et per consequens nisi apprehendendo saltem in conceptu composito motum caeli. Et hoc sufficit ad intentionem Commentatoris; et hoc sufficit etiam[5] ad hoc, quod tempus non accidat nisi motui caeli, quia nihil aliud est[6] uniformiter motum, per quod anima potest[7] certissime et perfectissime mensurare alios motus. Et tamen cum omnibus praedictis stat, quod haec propositio non sit nota ab omni percipiente tempus: caelum movetur. Et ita ex[8] istis apparet, quomodo existens in tenebris et etiam[9] caecus a nativitate[10] motum caeli potest apprehendere et tamen nescire[11] istam propositionem: caelum movetur.

Item nota, quod tunc[12] solum percipimus[13] tempus, quando distinguimus motum per prius et posterius, quod quidem facimus per hoc, quod accipitur aliquid[14] prius ipsius motus et aliquid posterius et aliquid medium inter prius et posterius. Quando enim anima accipit duo nunc dicendo unum esse prius,[15] aliud posterius, et accipit aliquod medium inter ea,[16] tunc percipit tempus, nec sine[17] talibus nunc[18] distinctis potest accipi vel[19] percipi tempus. Propter quod, quando tantum sentimus unum nunc sine priori et posteriori in motu,[20] non percipimus tempus, quia nec tunc percipimus motum. Sed cum percipimus prius et posterius et medium,[21] tunc percipimus tempus, quia

100. *quo* (... *patet*) V.
1. *dicimus* ABP; post seq. *nos* add. AV; et pro alhuc seq. *nondum* B.
2. *possimus* B.
3. esse ... /om. BP.
4. *caelo vel* add. V.
5. om. BP.
6. *continue et* add. V.
7. *possit* V.
8. *omnibus* add. BV (in seq. *patet* V); in seq. pluralem pon. Em.
9. om. V.
10. *qui numquam viderunt motum caeli tempus et etiam* add. Em.
11. *nesciret* B; *vocat* P.
12. *cum* add. AB; *3ª ibi: "quando autem numerus." Dicit ergo tunc quod cum* ... hic post fere duas columnas iterum iungit tractatum Em.
13. *percipiamus* ABEm.
14. *aliud* Em; et pro seq. "aliquid" AEm; et pro seq. BP.
15. *et* add. APV; post seq. *esse* add. ABP.
16. *ista* BP; *duo* add. BP.
17. *in* A; om. BP.
18. *nec* BP.
19. accipi ... /om. V.
20. *aut etiam imaginatur anima nunc unum quidem prius et alius* (!) *posterius tamen sine motu medio* add. Em.
21. *motum* add. Em; in fine om. "in motu."

tempus nihil aliud est nisi numerus motus secundum prius et posterius in motu.

Et nota,[22] quod ad hoc, quod[23] tempus sit, requiritur motus medius inter[24] nunc, quia quantumcumque aliquis imaginatus fuerit prius et posterius, nisi imaginetur medium motum, non imaginatur tempus. Unde si aliquis[25] imaginaretur mutationem subitam, bene imaginatur prius et posterius, non tamen imaginatur tempus, quia non imaginatur motum sed mutationem.

Item nota,[26] quod Philosophus* per duo nunc nec[27] Commentator per duo instantia[28] non intelligunt aliquas duas res realiter distinctas secundum se totas, quarum una corrumpatur[29] per adventum alterius, et inter quas sit motus tamquam res distincta,[30] quomodo lignum est[31] inter duos lapides,[32] sed volunt[33] dicere, quod numquam percipimus tempus, nisi quando dicimus in anima nostra prius: hoc nunc est ibi vel ibi, et posterius dicimus: in hoc nunc est ibi vel ibi, et postquam primo fuit[34] verum dicere: hoc nunc est in A, antequam fuit verum dicere: hoc nunc est in B, verum fuit dicere: hoc movetur. Et nihil aliud dicit Commentator commento 100°,[35] quando dicit: "Nos percipere tempus ex perceptione motus," etc;[36] vult dicere, quod non percipimus tempus praecise ex hoc,[37] quod percipimus motum, in quo transmutamur, hoc est, motum caeli, in quo[38] transmutamur, quia[39] coexistimus illi motui. Sed accipimus determinatam partem illius motus, hoc est, accipimus, quod movetur a tali situ[40] usque ad talem situm determinatum. Et hoc erit, cum senserimus[41] duo instantia,

---

*l. c. supra p. 104.

---

22. *Ex quo concludit prius quod tempus non est motus sed tempus est secundum quod motus habet numerum. Intelligendum est hic primo quod semper ad hoc quod* Em; pro "nota"/*non* B; *Nam* P; seq. om. BP; supra "Et" om. AV.
23. *ut* V.
24. *ipsa* add. BP.
25. *quis* (correctius) B; pro seq. *imaginatur* BP; *imaginetur* Em.
26. *Secundo notandum est* Em; *Et* item V; post seq. *nec* add. V.
27. *et* Em.
28. om. B *nunc* P; seq. om. V.
29. *corrumpitur* BP.
30. res . . . /*inter res distinctas* ABP.
31. om. B; *medium* add. Em.
32. *ponere enim tales res est impossibile* add. Em..
33. *vult* BP.
34. hic et in seq. *sit* Em.
35. *19* B; *10* P; supra: *intelligit* Em.
36. sequentia citationis in Em.
37. vult . . . /om. V; seq. om. B.
38. *quibus* AB.
39. *et* AV; *quo* P.
40. *seu* V; seq. om. Em.
41. *erunt* ABP.

cum[42] primo dicimus: hoc mobile nunc est in A, et postea dicimus: hoc mobile nunc est in B, et tamen postquam diximus: hoc mobile nunc est in A,[43] et antequam vere diximus: hoc mobile nunc est in B, vere diximus:[44] hoc mobile movetur; et ita accipimus duo nunc et motum medium.[45]

Et hoc[46] intelligit Commentator, quando dicit, quod instantia sunt ultima partium motus. Non enim intelligit,[47] quod instantia sunt quaedam res realiter distinctae a motu,[48] sed intendit dicere,[49] quod accepta aliqua magnitudine,[50] super quam movetur aliquod mobile, verum est primo[51] dicere: hoc mobile nunc est in A, et postremo[52] verum est dicere: hoc mobile nunc est in B.

Similiter,[53] quando dicit Commentator, quod puncta sunt ultima linearum, et quod linea est[54] medium inter duo puncta, non intendit dicere, quod duo puncta et linea sunt tres res realiter distinctae ab invicem,[55] sed intendit dicere, quod ex una parte lineae verum est[56] dicere: haec linea non ultra[57] protenditur, et ex alia parte lineae verum est dicere: haec linea non ultra protenditur, et[58] quod linea est una res, quae[59] ex utraque parte finitur, non tamen per duas res additas sibi, sed per seipsam. Et ideo omnes propositiones sonantes, quod puncta sint[60] diversae res, et quod instantia sint diversa et sint[61] distinctae res a tempore et a motu et a[62] rebus permanentibus, exponendae sunt ad istum intellectum verum.[63]

42. *unde* P; *in* V.
43. et tamen . . . /om. ABP; pro seq.: et antequam *fuit verum dicere* ABP.
44. *dicimus* Em; *fuit verum dicere* ABP.
45. Et . . . /pro hoc longior processus in Em.
46. *idem* add. V; Et . . . /*Idem etiam* Em.
47. *intendit* V.
48. *secundum se totas . . . raptim transeuntia sicut quidam imaginantur* add. Em.
49. om. V.
50. *re* B (P habet longior. om.).
51. om. AB.
52. *post motum* BP; *posterius* A.
53. *Sic* B; *sicut* P.
54. *tertium* add. Em.
55. realiter . . . /*absolutae distinctae secundum se totas* Em.
56. *convenit vere* Em; post seq. *quod* add. ABP.
57. *ulterius* ABP.
58. ex alia . . . /om. ABP.
59. *ex neutra parte realiter protenditur* add. Em.
60. *sunt* APV.
61. diversa . . . /om. ABP.
62. om. AV; diversas . . . /*distinctae res a linea et instantia sive nunc a tempore et tempus et motus a* Em.
63. ad . . . /*quia iste sensus falsus est. Sed intellectus quem habuit Philosophus et Commentator verus est* Em.

Item: Circa illam[64] definitionem temporis: "tempus est numerus motus," etc.,[65] est notandum, quod ista non est definitio propriissime[66] dicta exprimens quid rei, sed tantum est definitio exprimens quid nominis, qualis potest esse[67] impossibilium, verborum, coniunctionum, adverbiorum et huiusmodi, et hoc quia tempus aliam definitionem habere non potest. Non enim, sicut frequenter dictum est, hoc nomen tempus significat aliquam[68] rem unam distinctam secundum se totam a rebus permanentibus, cuius natura vel esse[69] possit exprimi per definitionem, sed est imaginandum, quod hoc nomen[70] tempus significat primum motum continuum et uniformem,[71] et etiam significat vel[72] consignificat ipsam animam numerantem prius et posterius illius motus et motum[73] medium, hoc est, significat aliquid continue et uniformiter moveri[74] velocissime, cuius partes dicit anima prius esse in uno situ et postea in alio, ita quod totum illud exprimitur per hoc nomen tempus, quamvis aliquid istorum exprimatur in recto et aliquid in obliquo et aliquid per verbum; et ipsa eadem[75] consignificantur aliquo modo per adverbia. Nec aliud intendit[76] Philosophus per illam definitionem: tempus est numerus motus secundum prius et posterius.

Ex isto patet,[77] quod hoc nomen tempus nihil significat extra animam, nisi quod significatur per hoc nomen motus. Sed tamen ultra hoc importat[78] vel consignificat ipsam animam numerantem, hoc est ipsam animam,[79] quae dicit: prius mobile est[80] hic et posterius ibi, et quod ista sunt distincta, id est, quod mobile non potest simul esse hic et ibi.

Item nota: Propter hoc quod dicit Philosophus,[81] quod tempus est numerus numeratus, non numerus quo numeramus, quod[82] numerus

---

64. om. V.
65. Hic iterum iungit tractatum: *Circa istam definitionem temporis* Em.
66. *proprie* AP.
67. om. B; pro seq.: *temporalium* (?) Em.
68. *aliam* BEm.
69. *natura vel* om. VEm; vel esse/om. A; pro esse: *essentia* Em.
70. imaginandum . . . /om. V.
71. *etc.* add. ABP.
72. significat . . . /om. V.
73. om. BP.
74. *motum* AV; *ac* add. Em; et post seq.: *et uniformiter* add. BP.
75. *etiam* add. V; *significantur* ABP.
76. *dicit* ABP.
77. *patent aliqua corollaria. Unum est* Em; post seq.: *per* add. BP (et in seq.: *significatur*).
78. *mensurat* Em; supra pro "ultra": *ulterius* V; *ultimum* A (et om. "hoc").
79. om. BV.
80. om. B; *esse* Em.
81. Item . . . /*Et aliud est sciendum videlicet quod debet intelligi* Em; seq. om. V.
82. *qui* A; *per* P; *Ad evidentiam cuius sciendum* praem. Em.

quicumque non est alia res extra animam[83] a re numerata vel[84] rebus numeratis inhaerens formaliter eis.[85] Sed numerus, qui est extra animam nihil[86] aliud est quam res numeratae. Numerus tamen, quo numeramus, duplex est: uno modo[87] ipsa anima numerans potest vocari numerus; alio modo actus numerandi vocatur[88] numerus. Si accipitur numerus primo modo, numerus est unus et non multus;[89] secundo modo forte possibile est, quod sit unus sine multitudine,[90] et tamen quod aliquando sit multus, et hoc quia aliquando uno actu numerat anima multa et aliquando distinctis actibus numerat multa, ita quod isto modo[91] numerus, quo numeramus, est[92] subiective in anima.

Ex isto ad propositum dico, quod tempus primo et principaliter significat illud, quod significat motus,[93] quamvis consignificet tam animam quam actum animae, quo cognoscit prius et posterius illius motus secundum modum praeëxpositum.[94] Et ideo supponendo dicta de motu,[95] et quod propositiones intelligantur,[96] in quibus ponitur hoc nomen motus modo, quo dictum est, potest dici, quod tempus significat motum in recto et animam seu actum[97] animae in obliquo; et propter hoc significat prius et posterius in motu in recto. Ex quo sequitur, quod tempus non erit numerus, quo numeramus, sed erit[98] numerus numeratus, quia erit prius et posterius in motu[99] praenumerata ab anima.[100] Et sic patet, quomodo tempus est numerus.

Ex isto patet, quomodo[1] tempus est numerus motus primi[2] et non multiplicatur per multiplicationem motuum,[3] quoniam non om-

---

83. *distincta* (add. et V) *secundum se totam* add. Em.
84. *et* V; re . . . /om. Em.
85. *eo modo quo albedo distinguitur a subiecto et inhaeret sibi* add. Em.
86. *non* V; *nullam aliam rem continet nisi ipsas res numeratas* Em, et add. plura.
87. *potest dici* add. V.
88. numerandi . . . /*ipsius animae quo numeramus potest vocari* Em; numerandi . . . numerus *animae quo numeramus* V (A habet long. om.).
89. *multiplicatus* V.
90. *multiplacatione* V.
91. isto modo/*ille* BP; *iste omnino* A; supra: numerus . . . quod/om. V.
92. *omnino* add. AB; pro seq. *existens*. V.
93. significat motus/*significatur per motum* Em.
94. secundum . . . /om. V.
95. *in tertio libro* add. Em.
96. *intelliguntur* ABP.
97. seu actum /*in actu* Em.
98. om. Em.
99. in motu /*motus* Em; in recto . . . /om. AV; pro seq. *praeënumerata* B; *praeter numerata* P.
100. *ipsa* add. ABP; Em add. plura.
1. *quod* ABP.
2. om. V; *prius et posterius* BP.
3. *motus* ABP; pro seq. *quando* ABP; seq. "non" om. AP, post quod add. *est* BP.

nia[4] prius et posterius motus velocissimi et uniformissimi numerata ab anima, per quae potest numerare et mensurare prius et posterius aliorum motuum, est tempus. Et hoc intendit, quando[5] dicit Commentator commento 102°:[6] "Tempus est numerus cuiuslibet motus per prius et posterius, quae sunt[7] in motu, in quo sentimus nos esse in esse transmutabili."[8]

Ex isto patet ulterius,[9] quomodo tempus est numerus numerans, id est quo numeramus, et etiam numerus numeratus. Nam tempus est prius et posterius illius motus, per quem dicimur esse[10] in esse transmutabili, qui est primus motus, et ita est numerus numeratus, non numerus, quo numeramus ista[11] prius et posterius illius motus. Et quia per [illa] prius et posterius illius motus[12] numeramus prius et posterius aliorum motuum, ideo[13] tempus est etiam numerus,[14] quo numeramus. Et eodem modo numerus, qui vocatur numerus, quo numeramus, qui est actus animae, qui non est aliud quam cognoscere aliqua esse plura, quem[15] vocat Commentator[16] aliquando numerum[17] simpliciter. Quidam est numerus, qui non numeratur nisi isto[18] actu animae, et ipse[19] vocatur numerus numeratus, non numerus numerans. Et quidam est numerus,[20] qui numeratur primo illo actu animae, et postea illo numerato per ipsum aliquid aliud numeratur, et iste numerus vocatur numerus numeratus et numerus, quo numeramus.[21] Et hoc intelligit, quando dicit Commentator commento 102°: "Omne, per quod[22] numerantur omnia,[23] aut est numerus simpliciter," etc.[24]

---

4. *anima* BP.
5. intendit, quando/*est quod* Em.
6. *103* P (Em?); *101* V; *quando dicit* add. Em.
7. quae sunt/om. Em.
8. Em addit reliqua citationis.
9. om. V.
10. om. V.
11. om. AV.
12. Et (Sed Em) quia . . . /om. ABP; [] om. V; *quo* add. BP.
13. *non* B.
14. *numeratus id est numerus* add. Em.
15. *et istum actum* Em.
16. *Aristoteles* ABP.
17. *simplicem sive numerum* add. Em.
18. om. AV; post seq. *ipsius* add. V.
19. *ille* V; *ipsa anima et ille* Em.
20. *numerans* B.
21. *numeratur* AV; *sive numerans* add. Em.
22. *anima . . . quam* BP; *omnia . . . quae* AV; retinuimus textum Em; pro seq.: *numeratur* BP.
23. om. ABP; pro seq. *aliquid* B (om. P).
24. totam citationem et alia add. Em; pro seq. *et si* Em.

[Dubia circa Definitionem Temporis]

[*1^m^ Dubium*] Sed in praedictis videntur dici repugnantia, quia primo dicitur, quod motus significatur per tempus in recto et[25] postea dicitur, quod tempus est prius et posterius primi motus numerata ab anima,[26] ubi ponitur motus in obliquo.

Dicendum, quod prius et posterius non important aliquas res, nisi quas importat hoc nomen motus, quamvis definitiones exprimentes quid nominis prioris et posterioris et motus sint distinctae.[27] Et propter hoc[28] non refert ponere motum in recto et ponere[29] prius et posterius in recto addendo motum in obliquo, quia ibi erit magis constructio intransitiva quam transitiva.[30] Et ita non est repugnantia aliqua in dictis, quae vocaliter videntur repugnare.

Et si dicatur, quod secundum[31] praedicta haec esset[32] vera: tempus est motus, cuius contrarium dicit Philosophus[33] — dicendum, quod sive ista propositio: tempus est motus, de virtute sermonis sit concedenda sive non, tamen hoc est certum, quod tempus non significat aliam rem, quam importatur per hoc nomen motus.[34] Quia tamen hoc nomen tempus importat in significato[35] actum animae numerantem, quem[36] non importat hoc nomen motus,[37] ideo ista nomina non habent easdem definitiones exprimentes quid nominis, nec sunt nomina synonyma. Et propter hoc dicit,[38] quod tempus non est motus, quia tempus non est revolutio et huiusmodi,[39] volens per hoc nihil aliud intelligere[40] nisi talem propositionem: non est eadem definitio exprimens quid nominis motus et temporis nec etiam temporis et revolutionis, nec etiam temporis[41] et octave sphaerae.[42] Cum hoc tamen[43] stat, quod

25. om. AV.
26. *instantia* BP; *in scientia* A.
27. *diversae* ABP.
28. *quasi* add. Em.
29. om. ABP.
30. quam . . . /om. ABP.
31. om. B.
32. *est AV* (corr. B); Et . . . vera/*Et si adhuc obiiciatur contra praedicta quod secundum dicta sequitur* Em.
33. *Aristoteles* V; pro seq. *ad* B.
34. de virtute . . . /*secundum proprietatem sermonis: tempus est motus sive non, tempus significat aliquam rem extra animam, non quae importatur per motum, et nihil aliud intelligo* Em; aliam . . . quam /*aliquam rem nisi quae* V.
35. in (*suo* add. V) . . . /om. Em.
36. *quam* B; supra *numerantis* ABP.
37. *et* add. B.
38. *Philosophus* add. Em.
39. et huiusmodi/om. V.
40. *intendere* V; quia . . . /*per quod non intelligit* Em.
41. revolutionis . . . /om. BP.
42. nec etiam temporis et revolutionis . . . /om. Em.
43. om. B.

tales[44] possunt concedi de virtute sermonis: tempus est motus, tempus est revolutio, et huiusmodi. Unde Philosophus non vult plus dicere, nisi[45] quod tempus nullam rem significat extra animam nisi illam, quae significatur per motum.[46] Tamen alia est definitio temporis, alia motus.[47] Et propter hoc solum[48] dicit Philosophus, quod tempus non est motus. Unde consuetudo Philosophi in multis locis[49] est negare unum a reliquo, quando[50] habent distinctas[51] definitiones exprimentes quid nominis, quamvis unum vere possit praedicari de alio, et ponit unam orationem pro alia utendo secundo modo amphibologiae.

[*2m Dubium*] Et[52] si dicatur, quod Philosophus ex intentione probat, quod tempus non est motus, et si ratio Philosophi sit bona et praemissae verae de virtute sermonis, conclusio[53] erit vera de virtute sermonis. Quod autem generaliter tempus non sit motus, arguit Philosophus* sic:

[1] Omnis motus est velox vel tardus;[54] tempus non est velox vel tardum; igitur, etc.[55]

[2] Item: Motus non est idem apud omnes; tempus est idem apud omnes; igitur, etc.

[3] Item: Probat specialiter, quod non est motus caeli, quia tunc, si essent plures caeli, essent plura tempora numero.[56] Consequens est falsum, igitur, etc.

[4] Item: Probat quod non est revolutio caeli, quia non quaelibet pars revolutionis est revolutio; sed quaelibet pars temporis est tempus; ergo.[57]

Istae rationes, quas facit Philosophus,[58] accipiunt propositiones

---

*4° Physic. cap. 10 (14) (7 ss.); ed. Didot, t. 2, p. 299; text. com. 93 ss.

---

44. *ista* et in seq.: *posset,* om. "de virtute" et om. "tempus . . . huiusmodi" Em.
45. Unde . . . /*et ita breviter intentio Philosophi* Em.
46. *et propter hoc videtur aliquando Commentator dicere quod tempus prius est motus vel prius vel posterius in motu* add. Em.
47. alia est . . . /*diversa est definitio unus et alterius* V; seq. om. AB.
48. om. V.
49. in . . . /om. ABP.
50. *et non* V.
51. *diversas* V; om. A.
52. Sequentes obiectiones contractae sunt ex Em; ad textum Aristotelis: Quid autem est tempus . . .
53. *etiam* add. V.
54. *sed* add. V (et in seq. *nec . . . nec* V).
55. om. V.
56. *nunc* A; om. AV.
57. Item . . . /om. ABP.
58. quas . . . /*Philosophi concludunt verum de virtute sermonis. Quia* V.

veras de virtute sermonis et necessario concludunt[59] conclusiones; igitur inquantum concludunt,[60] verae erunt de virtute sermonis.

Respondeo, quod non est intentio Philosophi probare, quod tempus non est motus de virtute sermonis loquendo, sed solum quod tempus et motus non sunt nomina synonyma nec habent easdem definitiones exprimentes quid nominis.

[*Ad 1m*] Ad primum autem illorum[61] dicendum est, quod non arguit Philosophus dicto[62] modo, sed intendit sic arguere:[63] omnis motus est velocior vel tardior alio motu; tempus autem non[64] est velocius vel tardius alio tempore; et ex istis, quantum est de forma[65]: igitur tempus non est motus, non valet. Sicut non sequitur arguendo in consimili forma[66]: omne calidum est magis vel minus calidum alio calido, sed nullus ignis est magis vel minus [*ignis*][67] quam alius ignis; igitur ignis non est calidus; sed bene sequitur: igitur calidum et ignis non important omnino idem, nec habent omnino eandem definitionem. Et consimiliter[68] in proposito ex argumento Philosophi non plus sequitur, nisi quod tempus et motus non omnino important idem et non habent eandem definitionem.

Et si[69] Philosophus numquam[70] fecisset argumentum, ego arguo modo praedicto[71]: omnis motus est velox vel tardus; sed[72] tempus non est velox vel tardum; igitur, etc. Modus arguendi patet in quarto secundae, et maior est manifesta;[73] et minorem probo, sicut Philosophus probat minorem suam: velox et[74] tardum definiuntur per tempus; sed tempus non definitur per tempus;[75] igitur, etc.

Respondeo:[76] Loquendo de virtute sermonis haec debet[77] concedi:

---

59. necessario concludunt/*per consequens* V.
60. igitur . . . /om. V; seq. om. B.
61. autem . . . /om. V; pro seq. *dico* A (om. PV).
62. *praedicto* V (in seq. *intelligit* AV).
63. Hic iungit iterum tractatum: *Intelligendum est sicut prius quod ista forma* . . . Em (partim transp.).
64. *sed nullum tempus* V.
65. *non sequitur* add. AV (et om. seq. "non valet").
66. arguendo . . . /om. Em.
67. om. P; *calidus* AV; alio . . . om. B.
68. om. AV; in proposito . . . definitionem/om. A (Em).
69. sequentia non invenimus in Em; *contra quia* V.
70. *tale* add. V.
71. modo praedicto/*sic* V.
72. om. V.
73. *nota* V.
74. *vel* V.
75. sed . . . /om. ABP.
76. *Unde* P; *dico* V; pro seq. *quod* V.
77. *potest* V.

tempus est velox vel tardum. Et quando arguitur[78]: velox et tardum definiuntur per tempus;[79] tempus non definitur per tempus, igitur, etc.[80] — dico, quod modus arguendi non valet, sicut non sequitur: coloratum definitur per corpus; sed corpus non definitur per corpus; igitur corpus non est coloratum. Et ideo Philosophus non intendit[81] talem modum arguendi, quamvis eum ponat,[82] sed istum: velox et tardum definiuntur per tempus tamquam per[83] aliquod acceptum in obliquo, et sic[84] non definitur tempus per tempus; igitur tempus non est velocius vel tardius[85] alio tempore. Et hoc est verum.[86] Et ideo cum motus definiatur per tempus tam quoad quale quam[87] quoad quantum,[88] et tempus[89] non definitur per tempus, sequitur formaliter, quod[90] tempus et motus non habent eandem definitionem. Et hoc est verum. Nec Philosophus aliud probat per omnes illas rationes,[91] quas facit ad probandum, quod tempus non est motus,[92] nisi quod tempus et motus non habent eandem definitionem exprimentum quid nominis.[93] Unde si quaeratur, qualis[94] est motus, convenienter respondetur, quod est velox vel tardus, quantus, quod est[95] magnus vel parvus; et hoc est, quod dicitur, quod motus definitur per tempus tam quoad quale quam quoad quantum.

[*Ad 2m*] Et per[96] hoc patet ad aliud, quod forma arguendi[97] eodem modo in alio[98] non valet. Sicut non sequitur: ens non est unum apud

---

78. Hic iungit iterum tractatum transponendo seq. sententiam: *Et secundo sciendum* Em.
79. *sed* add. V; et add. Em.
80. *tempus non est neque velox neque tardum* Em.
81. *intelligit* APV.
82. quamvis . . . /om. ABP.
83. om. B; post seq.: *absolutum* add. B; *obliquum* add. P.
84. et sic/*sed* V.
85. vel tardius/om. V (A habet long. om.).
86. Et . . . /om. Em; seq. "ideo" om. V.
87. *hoc est illa per quae respondetur ad quaestionem factam per quale de motu definiuntur per tempus. Et etiam* Em.
88. similem additionem habet ut in 87 Em.
89. *sic* add. V.
90. sequitur . . . /*igitur* Em.
91. *vel formas* add. P; *vel regulas* add. B.
92. hoc est verum . . . /*ita patet evidenter quod rationes Philosophi non plus probant* Em.
93. exprimentem . . . /om. Em; seq. valde contracta ex Em.
94. *quantus* ABP.
95. velox . . . /om. ABP.
96. *Sciendum est sicut prius quod ista ratio non probat quod haec sit falsa: tempus et motus, quia sic accepta conclusione discursus non valet sicut. . . .* Hic iungit tractatum Em.
97. *argumenti* BP.
98. in alio/om. V.

omnes; tempus est unum apud omnes; igitur tempus non est ens. Sed bene probat[99] ista ratio sicut praecedens, quod tempus et motus non sunt nomina synonyma nec importantia omnino idem nec omnino eodem modo. Unde ista duo communia tempus et motus non convertuntur, quia quamvis haec sit vera: omne tempus est motus, ista non potest concedi[100]: omnis motus est tempus. Unde etiam per hoc, quod dicit Philosophus, quod tempus est unum[1] apud omnes, non intendit[2] Philosophus, quod tempus est[3] una res existens realiter et subiective[4] eadem ubique, sed tantum intendit dicere, quod per eundem motum potest quaelibet anima mensurare[5] et cognoscere, quantum durant alii motus.

Et[6] si dicatur, quod tunc motus esset idem apud omnes, quod negat Philosophus — dicendum, quod licet possit concedi, quod[7] aliquis unus[8] motus sit idem apud omnes, puta[9] caelestis, sicut obiectum est idem apud diversos cognoscentes, tamen praeter illum motum sunt alii motus distincti multi,[10] quibus anima non mensurat alios motus. Et ideo sufficienter habetur, quod isti termini[11] tempus et motus non sunt idem apud omnes, nec[12] convertuntur, et per consequens non[13] habent eandem definitionem, quod sufficit ad intentionem Philosophi.

[*Ad 3^m^*] Ad aliud respondeo consimiliter[14]: per talem modum arguendi [*non*][15] convenit inferre pluralitatem ex pluralitate, quando unum praedicatur de alio utroque sumpto significative, sicut non sequitur[16]: homo est albus, igitur si sint plura alba, sunt plures homines; nec sequitur[17]: intelligentia prima est ens, igitur si sint plura entia, sunt plures intelligentiae primae, et sic de multis aliis. Sed[18] quando accipi-

---

99. *probatur* AB; seq. "sicut praecedens" om. Em.
100. non . . . /*est falsa* V; post seq. "tempus" add. plura Em.
1. *idem* V.
2. *intelligit* AV (seq. om. V).
3. *sit* V.
4. et subiective om. V; in seq.: *intelligit* AV.
5. *et numerare* add. V.
6. *tempus* add. B; *tunc* add. AP.
7. licet . . . /om. V (A long. om.).
8. om. V.
9. *scilicet motus* V.
10. om. PV.
11. isti termini/om. ABP; *communes* add. Em.
12. sunt . . . /om. (VEm in seq. *nec* pro "et" V).
13. om. V.
14. *similiter* V; *quod* (etiam A) *non valet de forma quia* add. V; Hic iungit iterum tractatum: *Et est sciendum sicut prius quod* Em.
15. om. ABV; *nec* P (et om. seq.).
16. non . . . /om. BP.
17. *etiam* add. AB.
18. *et* ABP.

tur illa[19] esse eadem vel[20] habere eandem definitionem, contingit tunc semper inferre pluralitatem ex pluralitate. Et ideo quamvis non sequatur formaliter: motus caeli est tempus, igitur si sint[21] plures caeli, sunt[22] plura tempora; tamen ista consequentia est bona et formalis[23]: motus caeli et tempus[24] habent eandem definitionem vel sunt nomina synonyma, igitur si sint[25] plures caeli, sunt[26] plura tempora. Ex quo patet, quod Philosophus non intendit improbare[27] istam propositionem: motus est tempus, sed istam: motus et tempus sunt idem vel habent eandem definitionem. Et ideo quamvis[28] Philosophus aliquando ponat tales propositiones: motus non est tempus, tempus est aliud a motu et huiusmodi, tamen per eas semper intendit dicere,[29] quod tempus et motus[30] non sunt synonyma, sive non habent eandem definitionem sive non significant omnino idem.[31] Verumtamen cum hoc stat, quod aliquis motus est tempus, sicut homo et album non habent eandem definitionem, et tamen homo est albus.

[*Ad 4m*] Et[32] per idem patet[33] ad aliud, quod forma arguendi non valet, sicut non sequitur: quaelibet pars substantiae est substantia; non quaelibet pars hominis est homo; ergo homo non est substantia. Similiter non sequitur: quaelibet pars quanti est quanta; non quaelibet pars trianguli est triangulus; ergo triangulus non est quantus. Et ideo[34] per talem modum arguendi[35] non convenit inferre talem[36] conclusionem negativam, in qua unum vere removetur[37] ab alio[38] utroque sumpto significative, sed[39] bene convenit inferre, quod talia duo[40] non sunt

---

19. *aliqua* V.
20. *et* AV; *hoc est* Em.
21. *sunt* AVP; *essent* Em.
22. *essent* Em; *erunt* P.
23. et . . . /*formaliter* P; om. Em.
24. et . . . /*est igitur tempus est et tunc* ABP.
25. *sunt* AV; *essent* Em.
26. *erunt* P; *essent* Em.
27. *probare* BPV (V add. in seq. ter *non*).
28. om. A; *quando* V; seq. "aliquando" om. V, et pro seq. *ponit* AV.
29. om. Em; *solum* add. ABP.
30. tempus . . . /om. V.
31. *et eodem modo* add. Em.
32. Hic redit ad initium capituli: *Notandum est quod ista forma arguendi sicut sonat non* . . . Em.
33. om. V.
34. et . . . /*Propter quod sciendum quod* Em.
35. om. ABP.
36. om. V.
37. *negatur* V.
38. *ergo* add. V.
39. *hoc* V.
40. om. V.

convertibilia, et quod[41] talia nomina non sunt synonyma. Unde bene sequitur; quaelibet pars substantiae est substantia; non quaelibet pars hominis est homo; ergo homo et substantia non[42] convertuntur; et consimiliter sequitur, quod homo et substantia non sunt[43] synonyma, et quod non[44] habent eandem definitionem exprimentem quid nominis.[45] Et ideo non intendit Philosophus probare,[46] quod tempus sit aliqua res distincta[47] secundum se totam realiter et[48] a circulatione caeli, sicut multi ponunt,[49] sed intendit probare, quod tempus et circulatio caeli non sunt convertibilia, et quod[50] non est idem dicere: hoc est in tempore, et hoc est in circulatione caeli, et quod ista non sunt synonyma nec habent eandem definitionem. Et tamen cum hoc stat, quod tempus non sit aliqua res distincta secundum se totam a circulatione caeli.

Unde[51] omnes rationes praedictae sufficienter probant, quod tempus et motus non habent eandem definitionem nec sunt synonyma nec important omnino idem, quamvis importent aliquo modo idem;[52] et ideo probant, quod praedicatio unius de alio vel est falsa, vel est[53] vera per se secundo modo vel per accidens, et quod non sit per se[54] primo modo. Et hoc sufficit ad propositum Philosophi.

Et ideo[55] nota: Intentio Aristotelis in toto isto capitulo de tempore[56] summatim loquendo est ista,[57] quod tempus nec dicit[58] aliquam rem distinctam extra animam, nisi quam significat[59] hoc nomen motus primus, etsi forte connotet aliquid aliud, puta animam mensurantem vel natam mensurare; et quod motus primus non importat aliam rem nisi mobile. Et tamen hoc non obstante de mobili praedicantur di-

---

41. et . . . /*quia* ABP.
42. om. Em.
43. *nomina* add. ABP.
44. et . . . /*nec quod* P; *nec* V; *sequitur ergo* Em.
45. exprimentem/om. V; pro seq.: *propter quod non est intelligendum quod* Em.
46. *ibi* add. APV.
47. *a substantia* add. BP.
48. realiter et/om. AV.
49. *quod talis conclusio nullo modo sequitur ex praemissis, quas accipit* add. Em.
50. *quia* ABP.
51. supra "caeli" om. Em; sequentia usque ad: "Unde" videntur esse valde contracta et mutata, licet fere omnia inveniantur in Em.
52. Unde . . . /om. V; seq. "probant quod" om. V.
53. falsa . . . /om. V; seq. om. Em; pro seq. "per se"/*ex parte* BP.
54. quod . . . /*non* V.
55. Et hoc . . . /om. V; in seq. *ergo pro intentione* V.
56. de tempore/om. BP.
57. est ista/om. AV.
58. nec dicit/*non significat* V.
59. nisi . . . /*non plus quam quod* B; pro "quam" *quod* AP.

versae[60] definitiones non synonymae, quamvis mobile secundum suam substantiam non sit diversum nec etiam aliqua[61] res sibi adveniat ipsum informans. Ita[62] hoc nomen[63] instans sive hoc adverbium nunc non importat aliquam rem distinctam secundum se totam,[64] quae non importatur per hoc nomen mobile.[65]

[Notabilia de Instanti]

Unde ad declarationem[66] illorum, quae dicit Philosophus de instanti, sciendum est, quod instans sive nunc non significat aliquam rem nisi permanentem, ita quod[67] omnis res imaginabilis extra animam, quae significatur per hoc nomen instans vel per hoc adverbium nunc, est res permanens potens durare per tempus. Et quod instans non sit talis res raptim transiens secundum se totam distincta ab omni re permanente, sicut moderni ponunt, ostendo[68] breviter sic: Tum quia aut[69] est substantia aut accidens; non substantia, quia nec materia nec forma nec compositum. Nec accidens, quia quaero[70] de subiecto eius primo: Aut est divisibile aut individibile.[71] Non primum,[72] quia quando[73] subiectum primum est divisibile, ipsum accidens existens in eo[74] est divisibile. Si detur secundum, scilicet quod subiectum primum est indivisibile,[75] tunc quaero de isto subiecto[76]: Aut est substantia aut accidens. Non primum, quia nec substantia corporea nec incorporea, sicut patet inductive. Nec accidens, quia quaerendum est[77] de subiecto eius primo,[78] et sic in infinitum. Tum quia in tempore finito essent res infinitae secundum se totas distinctae pertransitae.[79] Tum

---

60. *affirmationes sive* add. ABP; abhinc verbatenus in Em.
61. *alia* add. V; *positiva* add. Em; in seq. *realiter* add. Em.
62. *similiter* V; *quod* add. B.
63. om. AV.
64. secundum se totam/om. V; pro seq.: *quam non importat* ABP.
65. addit plura Em.
66. *determinationem* BP.
67. ita quod/*Unde* AV.
68. *ostendo* Em; sequentia valde contracta sunt ex Em; pro seq.: *primo* Em; om. V.
69. *vel* (et in seq.).
70. *quaeritur* B; *quaeratur* P.
71. aut . . . /om. B.
72. *primo modo* AP; *divisibile* Em.
73. *cuius* Em.
74. existens . . . /om. Em; *primo* add. V.
75. scilicet . . . /om. V.
76. *indivisibili* Em.
77. *quaero* V; substantia . . . /*materia nec forma. Igitur manifeste si illud indivisibile sit accidens quaero* Em.
78. eius primo/om. V.
79. *per transmutationem* BP.

quia non posset dari, quomodo talis res possit[80] corrumpi, quia nec per corruptionem sui subiecti nec per inductionem contrarii nec per subtractionem causae conservantis vel per eius absentiam, sicut patet inductive.[81]

Ideo dicendum est, quod instans non est talis res secundum se[82] distincta a mobili et ab aliis rebus,[83] quae ponuntur per[84] se in genere substantiae et qualitatis,[85] sed hoc adverbium nunc significat primo et principaliter praecise primum[86] mobile, quod non habet aliquod corpus ambiens ipsum, quod[87] vere et realiter movetur. Et tamen nulla res nova generatur in isto[88] nec aliqua res[89] corrumpitur in eo. Sed ideo vere et realiter movetur, quia si esset aliquod corpus ambiens ipsum quiescens, una pars mobilis vere coexisteret uni parti[90] ambientis et postea alii sine omni generatione vel corruptione[91] facta de novo, et ita vere et[92] realiter contingeret dicere, quod haec pars primi mobilis coexistit nunc isti parti illius corporis ambientis, et postea verum erit dicere,[93] quod nunc haec pars coexistit isti[94] parti corporis ambientis; et sic semper procedendo sine omni productione rei novae vel sine omni destructione rei antiquae. Et ita patet quomodo contingit[95] assignare nunc prius et nunc posterius[96] dicendo nunc primo: haec pars mobilis[97] est in isto situ nunc,[98] et postea verum est[99] dicere, quod nunc est in alio situ, et sic deinceps. Et ita patet,[100] quod nunc non significat aliquam rem distinctam, sed semper significat ipsum[1] mobile, quod manet idem secundum se, ita quod non habet aliquam rem novam in

---

80. *tales res possint* V; *posset* AP.
81. *Et* add. APV.
82. secundum se/om. V.
83. om. V.
84. *secundum* ABP.
85. *quantitatis* BP.
86. *ipsum* BP (supra: primo/om. Em); post seq.: *et sicut hoc participium instans et hoc participium* (*!*) *prius significat principaliter primum mobile. Unde sicut primum mobile* add. Em; *secundum* add. ABP.
87. om. Em.
88. *ipso* Em; *ea* A.
89. in . . . /om. V et add. *vel;* pro seq. "sed" *et* V.
90. *corporis* add. AV; *illius* add. Em.
91. vel . . . /om. ABP.
92. om. BP; in seq. *contingit* ABP.
93. verum . . . /*verum est* BP; *vere contingeret dicere* Em.
94. *alteri* V.
95. *contingeret* V.
96. *scilicet* add. ABP; seq. "nunc" om. V.
97. *non add.* Em.
98. *et nunc haec non est in isto situ* ABP.
99. *erit* V; *contingit vere dicere* Em.
100. et sic . . . /longior processus in Em; seq. "nunc" om. V.
1. *idem quia semper significat* add. Em.

se, nec perdit formaliter[2] aliquam rem existentem in eo.[3] Sed mobile non[4] semper uniformiter se habet respectu[5] ambientis, ideo contingit assignare prius et[6] posterius, hoc est contingit dicere[7]: hoc nunc est in A et non in B, et postea erit verum dicere: hoc nunc est in B et non in A, et contingit successive verificare contradictoria.[8]

2. om. V; *formam* A.
3. existentem . . . /om. V .
4. *quod tamen idem mobile non est semper in eodem situ nec aliqua pars eius semper coexisteret eidem parti corporis ambientis quiescentis. Si esset tale nec* Em.
5. se . . . /*distat ab eadem parte corporis* Em.
6. *nunc* add. V.
7. *quod* add. A; prius add. BP; contingit . . . /*verum est dicere* V; pro seq.: *haec pars* Em; pro seq. "nunc" *primo* add. V.
8. *Amen Benedictus Deus in aeternum. Explicit tractatus de successivis editus a magistro Guillielmo Okam de Anglia sacrae theologiae magistro* A; *Explicit tractatus de successivis editus a* (*fratre,* quod del.) *Guillielmo de Ocham. Okam.* P; *Explicit* V.

Date Due

